Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de Bogdan-Alexandru Stănescu.

Danilo Kiš, *Enciklopedija mrtvih*
World Copyright © by Danilo Kiš, 1983
© 2008 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700506
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33 , O.P. 37; P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

KIŠ, DANILO

Enciclopedia morților / Danilo Kiš; trad. de Mariana Ștefănescu. - Iași : Polirom, 2008

ISBN 978-973-46-0716-7

I. Ștefănescu, Mariana (trad.)

821.163.41-31=134.1

Printed in ROMANIA

Danilo Kiš

Enciclopedia morților

Traducere din limba sîrbă
și note de Mariana Ștefănescu

POLIROM
2008

Tabel bio-bibliografic

1935 – 22 februarie: se naşte Danilo Kiš la Subotica, oraş în NE Serbiei, la graniţa cu Ungaria.

1939 – este botezat în rit ortodox la biserica Uspenia (Adormirea Maicii Domnului) din Novi Sad.

1942 – după pogromul de la Novi Sad familia se refugiază în Ungaria, la Kerkabarabás-Zalabaksa, ţinutul natal al tatălui scriitorului. Aici Danilo Kiš va urma şcoala primară şi primele clase de liceu în limba maghiară.

1944 – familia lui Danilo Kiš trece prin momente grele. Tatăl său este trimis la Auschwitz, de unde nu se va mai întoarce. Danilo Kiš debutează ca poet.

1947 – prin grija unui unchi din partea mamei, renumit istoric, biograf şi comentator al clasicului poet muntenegrean Njegoš, Danilo Kiš, împreună cu mama şi sora sa mai mică, sînt găsiţi prin Crucea Roşie şi repatriaţi la Cetinje, în Muntenegru, locul de baştină al mamei sale.

1948 – se înscrie la Şcoala de Artă din Cetinje; în paralel frecventează şi cursurile de vioară ale profesorului Simon Nutti.

1953 – începe activitatea literară ca reporter şi traducător din literaturile rusă, maghiară, franceză şi engleză. Îi apar primele încercări de proză în periodice prestigioase.

1954 – toamna: se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie din Belgrad.

1958 – absolvă studiile universitare – specialitatea Literatură Comparată – ca șef de promoție.

1961 – este numit pentru o perioadă de doi ani lector de limbă sîrbă și croată la Universitatea din Strasbourg.

1962 – debutează în volum cu microromanele *Mansarda* și *Psalm 44 (Mansarda / Psalm 44)*.

1965 – îi apare romanul *Grădina, cenușa (Bašta, pepeo)*, tradus în limba română la Editura Univers în anul 2000.

1969 – publică volumul de proză scurtă *Suferințe timpurii (Rani jadi)*.

1972 – apare romanul *Clepsidra (Peščanik)*, publicat în limba română de Editura Univers în anul 1987, și volumul de eseuri *Po-etica*.

1973 – i se decernează Premiul revistei *NIN* pentru romanul *Clepsidra*.

1973 – este numit lector de limbă sîrbă și croată la Universitatea din Bordeaux pentru o perioadă de trei ani.

1976 – îi apare unul dintre cele mai apreciate romane, *Criptă pentru Boris Davidovici (Grobnica za Borisa Davidoviča)*, tradus în limba română la Editura de Vest în anul 1992.

1978 – publică volumul-pamflet *Lecția de anatomie (Ćas anatomije)*.

1980 – este lector la Universitatea din Lille, unde va rămîne timp de patru ani.

1980 – obține premiul orașului Nisa, Grand Aigle d'Or.

1983 – Editura Globus din Zagreb și Editura Prosveta din Belgrad îi publică seria de *Opere complete*

în zece volume: vol. I – *Mansarda*; vol. II – *Psalm 44*; vol. III – *Suferințe timpurii*; vol. IV – *Grădina, cenușa*; vol. V – *Clepsidra*; vol. VI – *Noapte și ceață (Noć i magle)*; vol. VII – *Criptă pentru Boris Davidovici*; vol. VIII – *Lecția de anatomie*; vol. IX – *Homo poeticus*; vol. X – *Enciclopedia morților (Enciklopedija mrtvih)*.

1984 – obține marele premiu literar Ivo Andrić pentru volumul de povestiri *Enciclopedia morților*.

1986 – este distins cu titlul de **Chevalier des Arts et des Lettres**.

1988 – i se conferă Preis des Literaturmagazins, iar în Italia, la Roma, Premio di Tevere pentru eseistică. La 15 decembrie este ales membru corespondent al Academiei de Științe din Belgrad.

1989 – primește premiul Bruno Schulz.
La 15 octombrie Danilo Kiš moare la Paris după o lungă suferință. Este înmormîntat în orașul Belgrad.

Opera postumă: *Viața, literatura (Život, literatura)*, Svjetlost, Sarajevo, 1990; *Zațul amar al experienței (Gorki talog iskustva)*, BIGZ, SKZ, Narodna knjga, Belgrad, 1990; *Poezii și tălmăciri (Pesme i prepevi)*, Prosveta, 1992; *Lăuta și cicatricea (Lauta i ožiljci)*, BIGZ, Belgrad, 1994.

Creația lui Danilo Kiš a fost tradusă în peste douăzeci de limbi.

Scurtă autobiografie

Tatăl meu a venit pe lume în Ungaria de Vest și a absolvit Academia de Comerț în orașul natal al vestitului domn Virago, care, prin bunăvoința domnului Joyce, va deveni celebrul Leopold Bloom. Cred că, într-o oarecare măsură, politica liberală a lui Franz Josef al II-lea, cît și dorința de integrare, l-au făcut pe bunicul meu să maghiarizeze numele fiului, încă minor. Foarte multe detalii din cronica de familie rămîn însă nelămurite: în 1944, tatăl meu, precum și celelalte rude, vor fi trimiși la Auschwitz, de unde nu s-au mai întors.

Dintre strămoșii din partea mamei, aș aminti un erou legendar muntenegrean, care s-a alfabetizat la vîrsta de cincizeci de ani, adăugînd gloriei sale războinice și pe cea a condeiului, dar și pe „amazoana" ce a retezat capul unui tiran otoman, din răzbunare. Asemenea excepții etnografice nu s-au mai repetat și în cazul meu.

La vîrsta de patru ani (1939), pe vremea proliferării legilor antisemite în Ungaria, am fost botezat de părinți la Biserica Uspenia din Novi Sad, și asta mi-a salvat viața. Pînă la vîrsta de treisprezece ani am locuit în Ungaria, în ținutul de baștină al tatălui meu, unde ne-am refugiat în 1942, în urma pogromului de la Novi Sad. Am lucrat pe la țăranii bogați

ca slugă, iar la şcoală îmi însuşeam *Catehismul* şi exegeza catolică a *Sfintei Scripturi*.

Tăinuitele nelinişti familiale sau ceea ce Freud numeşte *Heimlichkeit* vor alcătui fondul meu literar şi metafizic. La nouă ani am scris poezii în limba maghiară: în una era vorba despre foame, alta era o poezie de dragoste *par excellence*.

Talentul narativ – de a îmbina factologia cu legenda – l-am moştenit de la mama, de la tata – patetismul şi ironia. Pentru a motiva înclinaţia mea spre literatură nu cred că rămîne lipsit de importanţă faptul că tatăl meu a fost autorul *Mersului internaţional al trenurilor*. Acest antecedent patern mă explică sub aspect cosmopolit şi literar.

Mama mea a citit romane pînă la vîrsta de douăzeci de ani, cînd a înţeles, nu fără regret, că romanele sînt nişte plăsmuiri, după care le-a abandonat pentru totdeauna. Aversiunea ei faţă de aceste păcătoase plăsmuiri o regăsesc într-o formă latentă în mine.

În 1947, cu ajutorul Crucii Roşii, am fost repatriat la Cetinje, unde locuia unchiul meu dinspre mamă, cunoscut istoric, biograf şi comentator al lui Njegoš. Odată cu sosirea noastră la Cetinje, am dat examen de admitere la Şcoala de Artă. Din comisie făceau parte renumiţii pictori Petar Lubarda şi Milo Milunović. Bustul lui Voltaire, pe care trebuia să-l desenez după mulajul de ghips al statuetei lui Houdon, semăna cu o bătrînă nemţoaică pe care o cunoscusem la Novi Sad. Aşa l-am desenat. Cu toate acestea, am fost admis. Probabil că alte lucrări de-ale mele au fost hotărîtoare. A trebuit să aştept un an, aproape doi, spre a mi se echivala liceul. În acest timp m-am decis să-mi susţin examenul de bacalaureat.

Doi ani am frecventat și cursuri de vioară la Școala de Muzică, unde l-am avut ca profesor pe Simon Nutti, căruia îi spuneam Paganini, nu numai datorită înfățișării sale, dar mai ales pentru că adora tremoloul. Cînd am ajuns la cursul doi, școala noastră de muzică s-a mutat la Kotor. Atunci am continuat să cînt, fără partituri, muzică țigănească și romanțe ungurești, iar la serbările școlare interpretam tangouri și valsuri englezești.

În liceu am continuat să scriu poezii și să traduc din poeți maghiari, ruși și francezi, mai ales ca exercițiu de stil și de limbă; aspiram să devin poet și mă preocupa creația literară. Rusa ne-o predau ofițerii albi, emigranți ai anilor douăzeci, care, în absența profesorilor de specialitate, ne învățau cu aceeași pricepere matematica, fizica, chimia, franceza, latina.

După susținerea examenului de bacalaureat am intrat la Universitatea din Belgrad, pe care am absolvit-o ca șef de promoție al secției nou înființate de Literatură Comparată. Am funcționat ca lector de limbă și literatură sîrbo-croată la Strasbourg, Bordeaux și Lille.

În ultimii ani m-am stabilit la Paris – Arondismentul 10, și nu sufăr de nostalgie. Cînd mă trezesc, uneori nici nu știu unde sînt, dar aud la fereastră cum vorbesc concetățenii și din mașinile parcate răsună la casetofon acordeonul.

Danilo Kiš, 1983

Ma rage d'aimer donne sur la mort
comme une fenêtre sur la cour.

Georges Bataille

Simon Magul

După șaptesprezece ani de la moartea și minunea Învierii lui Iisus Nazarineanul, pe drumurile prăfoase care taie Samaria și se înfundă în nisipul ciudos, pierzîndu-se în colbul deșertului, iată că își face apariția cel numit de ucenicii săi Făcătorul de Minuni, Simon Magul, iar de potrivnici – cu numele de ocară *Borboritul*[1].

1. Simon Magul este varianta unei legende gnostice. În *Dicționarul teologiei catolice*, Jacques Lacarrière va defini cuvîntul *borborit* ca „eretic nelegiuit": „Tertulian îi va atribui tot soiul de fapte nerușinate. Clement Alexandrinul va spune despre acești nelegiuiți că «se lăfăiau în desfrîu precum satirii, tăvălindu-și sufletul în noroi». Din pricina deprinderilor lor nerușinate, cuvîntul «noroi» (*borboros*) va sluji să-i desemneze pe acești eretici... Chiar s-or fi tăvălit în noroi, sau era doar o metaforă?" O persoană binevoitoare, de altfel foarte erudită, mi-a indicat analogia dintre schisma lui Simon, relatată în povestire, și un text de Boris Suvarin, scris în 1938! Iată-l: „Stalin și acoliții săi mint întruna, cu orice prilej; și cum mint mereu, nici nu mai știu că mint. Și dacă fiecare minte, nimeni, minținд, nu mai minte... Minciuna este un element firesc al așa-zisei societăți sovietice... Întruniri, congrese – mascaradă. Dictatura proletariatului – o mare cacealma. Masă spontană – organizare vigilentă. Dreapta, stînga – aceeași potlogărie. Stahanovism – batjocură. Bucuria vieții – farsă jalnică. Omul nou – gorilă. Cultura – incultură. Conducător genial – tiran imbecil..." Oricum, orice asemănare cu povestirea este absolut întîmplătoare. (n.a.)

Unii susţineau că venea dintr-un cătun, Gita, din Samaria, alţii, că era din Siria ori poate chiar din Anatolia. De fapt, chiar el înteţea confuzia, căci, de cîte ori era întrebat asupra obîrşiei sale, el răspundea printr-o deschidere largă a braţelor, care cuprindea, deopotrivă, denecuprinsul pămîntesc, ca şi pe cel ceresc.

Era de statură mijlocie, vînjos, c-un păr învîlvoiat negru şi creţ, care începuse să se rărească în creştet, barba însă, la fel de învîlvoiată şi creaţă, era deja înspicată. Avea nas ciontos şi coroiat şi din profil aducea c-o oaie. Un ochi părea mai mare decît celălalt şi asta îi dădea chipului o expresie batjocoritoare. De urechea stîngă îi atîrna un cercel de aur: un şarpe înghiţindu-şi coada. Era încins cu o chingă de in, care-i servea şi ca recuzită de saltimbanc; într-o clipită, împletitura se băţoşa brusc şi, sub privirile uluite ale spectatorilor, el se cocoţa pe ea ca pe-un par. Alteori o anina de gîtul unui boulean căruia îi tăiase căpăţîna dintr-o singură lovitură de bardă, rostind o formulă magică. Într-o clipită, capul şi trupul zăceau despicate în colbul deşertului; atunci făcătorul de minuni pronunţa aceeaşi formulă magică, dar în sens invers, şi capul se împreuna din nou cu trupul, iar împletitura de in de pe grumaz zăcea pe jos. După care Simon o deznoda, încingîndu-se cu ea, doar dacă vreun spectator nu căuta să se încredinţeze de soiul împletiturii. Atunci Simon îi întindea un capăt al cingătorii, ţeapănă ca un

par; de cum o atingea neîncrezătorul, funia se pleoștea și se prăvălea pe jos, stîrnind praful.

Vorbea greaca și copta la fel de bine ca aramaica și ebraica, precum și unele dialecte locale, deși potrivnicii săi susțineau că avea rostire de venetic. Simon nu se prea sinchisea de clevetiri, dînd chiar impresia că el însuși le întețea. Se mai zicea despre el că era ager la minte și iscusit vorbitor, îndeosebi în fața ucenicilor și a susținătorilor ori a mulțimii. „Ochii săi aveau luciri de aștri", ziceau ucenicii săi. „Avea o voce hîrșîită și o privire deșucheată", afirmau potrivnicii săi.

Pe încîlcitele drumuri ce duc dinspre Răsărit spre Apus și dinspre Apus spre Răsărit, Simon Magul întîlnea puzderie de propovăduitori, drumurile lor încrucișîndu-se deseori. Ucenicii lui Ioan și Pavel și chiar apostolii Ioan și Pavel propovăduiau învățătura lui Iisus Nazarineanul, a cărui amintire era încă vie în Palestina, Iudeea și Samaria. Simon le descoperea, deseori, urma crepidelor în bătătura vreunui sat. În miezul zilei domnea în sat o tihnă deplină; arareori se auzea lătrat de cîini sau behăitul răsunător al oilor. Ca, deodată, să răzbată voci sfredelitoare și năvalnice, cam îngînate; erau apostolii, cățărați pe cîte un butoi, propovăduind desăvîrșirea lumii și creația lui Dumnezeu. Așteptîndu-i să dispară, pitit la umbra unei colibe, Simon intra în cătun degrabă după ei, înainte ca lumea să apuce să se împrăștie.

Atunci se pornea și el să propovăduiască, înconjurat de alaiul său. Osteniți după învățătura

apostolilor, oamenii se adunau acum anevoie în jurul lui. „Adineauri i-am ascultat pe Pavel și Ioan", ziceau ei, „vorbele lor ni-s de-ajuns pentru un an întreg".

„Eu nu sînt apostol", zicea Simon, „îs ca și voi. Ei vă pun mîna pe creștet ca să vă insufle Sfîntul Duh; eu vă întind mîna ca să vă ridic din colb". Și aici își ridica mîinile în sus, iar din mînecile largi, care cădeau în falduri, se iveau mîinile lui albe și frumoase, cu degete fine, așa cum le au doar leneșii și magicienii.

„Ei vă hărăzesc", continua Simon, „mîntuirea veșnică; eu vă dăruiesc cunoașterea și pustiul. Cine voiește, să mi se alăture!".

Lumea se obișnuise deja cu tot soiul de haimanale care se vînturau de colo-colo, cîte unul, cîte doi ori urmați de alaiul cucernicilor. Unii își lăsau catîrii sau cămilele la marginea cătunului, la poalele muntelui ori în vreo vîlcea din apropiere, alții veneau cu o gardă înarmată (cînd propovăduielile lor păreau niște amenințări sau comédii) ori năvăleau oblu pe catîri și, fără a mai descăleca, însăilau niscaiva solomonii. Căci, în ultimii cincisprezece ani de la moartea acelui Nazarinean, începuseră să-și facă apariția tot soiul de bărbați tineri și zdraveni, cu bărbi respectabile sau încă imberbi, în mantii albe și cu toiege de păstori în mînă, zicîndu-și apostoli și Fiii Domnului. Cu crepidele prăfuite de-atîta drum, avînd aceeași rostire, de parcă luaseră învățătură din aceeași carte, toți înfățișau aceleași minuni la care fuseseră martori: în fața lor Nazarineanul prefăcuse

apa în vin și hrănise mulțimea cu cîteva sardele. Unii te încredințau că Îl văzuseră ridicîndu-se la cer într-o lumină orbitoare, înălțîndu-se în văzduh ca un porumbel. Orbii, aduși de ei ca martori, spuneau că lumina aceea le pălise vederea, dar le dăduse lumina spiritului.

Și toți își ziceau Fiii Domnului și Fiii Fiilor Domnului. Promiteau, pentru o bucată de pîine și un urcior de vin, viața veșnică și binecuvîntarea, iar cînd lumea îi alunga din pragul ușii, asmuțind cîinii asupra lor, atunci ei amenințau cu iadul, unde trupul se mistuia la foc mocnit, precum mielul la proțap.

Printre acești propovăduitori se găseau destui vorbitori destoinici care aflau răspunsuri la întrebările încîlcite ale poporului neîncrezător și autorităților și mai neîncrezătoare, nu numai privitoare la suflet, ci și la trup, la muncile cîmpului, la creșterea vitelor. Pe tineri îi lecuiau de bubulițe, pe fecioare le sfătuiau cum să-și apere neprihănirea ori s-o îndure mai ușor, pe bătrîni îi călăuzeau în pregătirile dinaintea morții – ce vorbe să rostească în ceasul de pe urmă, cum să-și țină mîinile ca să poată trece mai lesne prin strunga ce duce spre lumină; pe mame le povățuiau cum să-și ocrotească rodul pîntecelui, fără a se mai căuta pe la vraci și șarlatani, ori cum să-și vegheze fiii de urgia războaielor, iar femeile sterpe erau îndemnate să spună rugăciuni de trei ori pe zi, pe inima goală, ca astfel Sfîntul Duh – cum ziceau ei – să le rodească pîntecele.

Şi toate astea le săvîrşeau fără de răsplată, dacă prin răsplată nu se înţelegea o coajă de pîine pe care o primeau cu smerenie sau un urcior cu apă rece din care sorbeau cu înghiţituri mici, printre şopoteli. Aşa se înnădeau, unul după altul, propovăduitorii de toate seminţiile şi graiurile, bărboşi sau nu, rostind aceleaşi predici, dar întrecîndu-se în înfăţişarea minunii şi Învierii Nazarineanului. Treptat, popoarele Iudeii, Samariei şi Anatoliei începură să dea crezare tinerilor paşnici cu crepidele prăfuite, ce-şi ţineau braţele încrucişate pe piept, glăsuind cu o voce feciorelnică şi cu ochii înălţaţi la cer. Le dădeau apă rece şi un coltuc de pîine, iar ei le mulţumeau, promiţîndu-le, în schimb, viaţă veşnică, înfăţişîndu-le un ţinut binecuvîntat unde aveau să ajungă după moarte: nu mai era pustiul nisipos, cu şerpi şi păianjeni, ci cu palmieri cu coroana bogată, cu izvoare la tot pasul, cu iarbă pînă la genunchi, cu un soare ce strălucea blînd, cu nopţi aidoma zilelor, căci ziua era veşnică, cu turme de vaci, capre şi oi ce păşteau nestingherite pe păşuni întinse, cu verdeaţă pururi înmiresmată, căci şi primăvara era veşnică, fără corbi ori ulii, doar privighetori cîntînd neîncetat. Şi aşa mai departe.

Această imagine a grădinii raiului, care la început le păruse tuturor o scorneală – cînd se mai pomenise ca soarele să strălucească zi şi noapte ori să nu mai existe durere şi moarte? – era înfăţişată cu atîta însufleţire şi har de tinerii cu ochi albaştri şi blajini, încît lumea ajunsese să-i

creadă. Cînd un neadevăr este rostit cu neostoire, lumea începe să creadă. Căci oamenii au nevoie de credință. Așa că mulți tineri și-au pus în grabă crepidele și-au pornit-o pe urmele lor. Unii se mai întorceau în cătunul lor după un an-doi, alții după zece, vlăguiți de-atîta drum și cu bărbile înspicate. Acum și ei glăsuiau cu vocea stinsă, ținînd mîinile încrucișate pe piept. Vorbeau despre minunile Lui, despre pildele Lui, îi propovăduiau învățătura neobișnuită, disprețuiau tot ce era desfătare, purtau straie ponosite, se hrăneau cumpătat, iar cînd sorbeau vinul, ridicau potirul cu ambele mîini. Dar tare se mai înfierbîntau cînd cineva îi încontra ori le nesocotea învățătura, și vai de acela care s-ar fi îndoit de viața veșnică sau de grădina raiului. Atunci, cu vorbe însuflețite și amenințătoare, îi înfățișau caznele ispășirii veșnice. „Să vă fi ferit zeii", avea să consemneze un păgîn, „de limba lor ascuțită și de blestemele lor." Tare se mai pricepeau să-i amăgească pe neîncrezători cu vorbe mieroase, cu făgăduieli ori înfricoșări; de cum și-au răsfirat puterea atrăgînd mulțimea credincioșilor, s-au pomenit tare semeți, tot mai aprigi. Urgiseau familii, vîrîndu-le dihonia în suflet și urzeau clevetiri pe seama celor care dădeau glas fie și celei mai mărunte îndoieli cu privire la învățătura lor. Aveau provocatorii lor și sfaturile lor tainice unde-i afuriseau pe necredincioși, unde dădeau foc scrierilor potrivnicilor și aruncau blesteme pe capul

îndărătnicilor. Poporul se arăta tot mai cucernic, iar ei îi blagosloveau pe evlavioşi şi-i afuriseau pe nesupuşi.

În acest moment îşi face apariţia Simon, zis Magul.

El propovăduia că Dumnezeul apostolilor e un tiran, iar un tiran nu poate avea înţelegere faţă de om. Dumnezeul ăsta al lor, Iehova, Elohim, îl abrutizase pe om, sugrumîndu-l, înjunghiindu-l, trimiţîndu-i boli şi fiare sălbatice, şerpi şi tarantule, lei şi tigri, tunete şi fulgere, ciumă, lepră şi sifilis, furtuni şi uragane, secetă şi inundaţii, coşmaruri şi insomnii, patima tinereţii şi neputinţa bătrîneţii. Cînd l-a aşezat în binecuvîntata grădină a raiului, l-a lipsit de cel mai dulce fruct, şi care i se cuvenea de drept, căci numai aşa s-ar fi deosebit de cîine, măgar şi maimuţă – prin aflarea binelui şi răului.

„Şi cînd nefericitul nostru strămoş, împins de curiozitate, a vrut să se înfrupte din acest rod, ce-a făcut Elohim ăsta al vostru, Atotputernicul, Milosîrdul?" se răsti Simon, clătinîndu-se pe butoi. „Ştiţi voi mai bine (doar despre asta vă propovăduiesc toată ziua apostolii, slugile şi robii lui). L-a alungat ca pe un criminal, fără milă, cu o sabie de foc. Şi oare de ce? Pentru că el este Dumnezeul zavistiei şi al pizmei. În locul libertăţii propovăduieşte robia, în locul revoltei, supuşenia, în locul desfătării, schimnicia, în locul cunoaşterii, dogma... Oh, popor samarinean, oare nu pizmaşul acesta ţi-a distrus casele? Oare nu el a

luat din aceste locuri zeci de leproși? Oare nu el a trimis pe ogoare seceta și lăcustele? Oare nu el a pustiit casele de ciuma năprasnică? Și-atunci, ce fel de Dumnezeu este ăsta, ce fel de milosîrd, așa cum glăsuiesc apostolii, dacă e în stare să se răzbune pe voi pentru cine știe ce păcate săvîrșite de strămoșii voștri? Despre ce fel de iubitor de dreptate poate fi vorba, dacă vă trimite ciumă, tunete și fulgere, boli, griji și nevoi, numai pentru că strămoșii voștri, mînați de curiozitate, de focul sacru din care țîșnește cunoașterea, au cutezat să culeagă mărul? Nu, popor samarinean, ăsta nu este Dumnezeu, ăsta este pizmaș, e un ticălos și un tîlhar, care, cu ceata lui de îngeri, înarmați pînă-n dinți cu săbii de foc și săgeți otrăvite, vă aține calea. Cînd smochinii dau în pîrg, vă trimite o mană, cînd măslinii-s taman buni de cules, vă trimite o vijelie care să le încovoaie crengile și grindină care să chiftească măslinele în noroi; cînd stau să vă fete oile, dă peste ele ciuma, asmute lupii sau tigrii să vă pustiască turmele; cînd vi se naște un prunc, îl chinuiește cu crampe, doar-doar s-o prăpădi. Ce Dumnezeu mai e și ăsta, chipurile milostiv? Nu, ăsta nu este Dumnezeu din ceruri, nu este Elohim. E un altul. Căci Elohim, creatorul, creatorul cerului și al pămîntului, al bărbatului și al femeii, al șarpelui și al păsării, este creatorul a tot ce e viață, este cel care a înălțat muntele deasupra mării, cel care a făcut marea, rîurile și oceanele, iarba verde, umbra palmierului, soarele și ploaia, aerul și focul, ACESTA

este Elohim, Dumnezeul dreptății. Iar cel a cărui învățătură v-o propovăduiesc Petru și Ioan, Pavel și Iacob, precum și discipolii lor, este un tîlhar și un ucigaș. Și tot ce vă spun despre el și împărăția lui Ioan și Pavel, Iacob și Petru este numai minciună. Oh, ascultă la mine, popor samarinean! Pămîntul făgăduinței e o minciună, Dumnezeul lor e minciună, minunile lor sînt mincinoase. Mint și ei precum Dumnezeul lor, căruia i se închină. Sînt prinși într-un hățiș de minciuni, că nici ei nu mai știu că mint. Unde toată lumea minte, nimeni nu mai minte, unde totul e minciună, nimic nu mai e minciună. Împărăția cerului, împărăția dreptății – o minciună. Fiece însușire a Dumnezeului lor e cîte-o minciună. Dreptatea – minciună. Iubirea de adevăr – minciună. Unicitatea – minciună. Viața veșnică – minciună. Și cărțile lor sînt mincinoase pentru că promit minciuna, promit raiul, iar raiul e minciună pentru că e-n mîinile lor, doar ei sînt la porțile raiului, îngerii lor înarmați cu săbii de foc, ca și judecătorii lor cu balanța lor măsluită."

Mulțimea îl asculta sastisită și neîncrezătoare, gîndind că are de-a face cu-n sforar, căutînd înțelesul ascuns al vorbelor lui încîlcite. Căci lumea era deprinsă cu stăpînirea celor puternici și a fariseilor, care o învăluiau cu vorbe mieroase și promisiuni amăgitoare, cu amenințări și pilduiri. Și acum îl pîndeau și pe el, doar s-o trăda cu o vorbă –

să spună, pînă la urmă, pentru ce venise, ce atîta vorbărie deșartă. De aceea stăteau să-l asculte. Nădăjduind că pînă la urmă avea să-și adeverească temeinicia vorbelor printr-o solomonie, o minune, acolo.

„Împărăția cerului se sprijină pe minciună", stăruia Simon privind la soarele necruțător, „iar acoperișul ei stă pe două ape, din minciună și paraminciună. Și scrierile lor sînt însăilate cu minciuni, cu precepte mincinoase, fiecare poruncă e o minciună, zece porunci, zece minciuni... Nu le e de-ajuns că Elohim ăsta al lor e un tîlhar răzbunător și răutăcios, ca orice bătrîn acrit, mai trebuie să-l și divinizați și să vă închinați lui, să fiți cu gîndul numai la el. Și să-l mai și numiți pe acest tiran unicul și atotputernicul și dreptmăritorul! Să vă supuneți lui! Oh, popor samarinean, cine sînt șarlatanii care te cutreieră, care-ți împuie urechile cu minciuni și promisiuni deșarte! Ei își atrag pentru sine îndurarea lui, iar vouă vă cer supunere oarbă, să îndurați toată obida vieții, vătămări, boli, cutremure, inundații, ciumă, fără a huli. Căci altminteri de ce nu v-ar fi îngăduit să-i rostiți numele? Pentru că, popor samarinean, tot ce propovăduiesc Petru și Pavel și ucenicii lor e o mare înșelătorie! Să nu ucizi, zic ei! De ce, pentru că asta este menirea lui, a celui Dreptmăritor și Atotputernic! Să-i omoare pe prunci în leagăn, pe mame la naștere și pe bătrînii fără dinți. De aceea zic ei: să nu ucizi! Pentru ca el și slugile sale să ucidă! Ei sînt aleșii! Ei sînt chemați să

fie lupi, iar voi, oi. De aceea, popor samarinean, leapădă-te de legea lor!... Să nu fii desfrînat, ca ei să-ţi amăgească fetele în floare! Să nu-ţi pizmuieşti aproapele, căci n-ai la ce rîvni! Ei cer totul de la tine, şi sufletul, şi trupul, şi duhul, şi gîndul, şi-ţi dau în schimb făgăduinţa; pentru supuşenia ta de-acum, pentru ruga ta, pentru tăcerea ta de-acum, îţi vin cu tot soiul de făgăduinţe, făgăduinţa unui viitor care nu există..."

Simon nu băgă de seamă că nu-l mai ascultă nimeni, în afara celor care se numeau ucenicii săi, sau poate se făcea că nu vede lumea împrăştiindu-se, în vreme ce Sofia, credincioasa lui însoţitoare, îi ştergea fruntea şi-i dădea urciorul cu apă, acum călîie, deşi vasul stătuse adînc îngropat în nisip.

Sofia era o femeie cam de treizeci de ani, măruntă la trup, cu părul învolt şi cu ochii negri precum boabele de porumbă. Peste veşmîntul străveziu purta un şal pestriţ de mătase, tîrguit, probabil, din India. Ucenicii lui Simon vorbeau despre ea ca despre întruchiparea înţelepciunii şi frumuseţii feminine, în vreme ce pelerinii creştini răspîndiseră despre ea tot soiul de zvonuri, că era o curtezană, o tîrfă, o tîrîtură şi o şarlatană care-i trezise mila însoţitorului ei şarlatan într-un lupanar din Siria. Simon n-a tăgăduit niciodată aceste clevetiri. Trecutul ei de roabă şi de tîrfă îi slujea drept pildă şi învăţătură pentru cruzimea lui Iehova şi grosolănia acestei lumi. Acest Înger Căzut, această Oaie Rătăcită, susţinea el, era victima cruzimii Domnului. Un Suflet Neprihănit într-un trup pieritor. De-a lungul veacurilor, sufletul ei se

strămutase, ca dintr-un vas în altul, dintr-o întrupare în alta, dintr-o nălucă în alta. Ea a fost fiica lui Lot, a fost și Rachela, a fost și Frumoasa Elena. (Grecii și barbarii au venerat deci o nălucă, atîta vărsare de sînge pentru o fantomă!) Ultima ei întrupare fiind această tîrfă dintr-un lupanar sirian.

„Iar pînă atunci", stăruia Simon, scuipînd o înghițitură din apa călîie, cînd zărise grupul pelerinilor în mantiile lor albe țîșnind din umbra caselor și recunoscîndu-l printre ei pe Petru cu ucenicii săi sprijiniți în toiege..., „iar pînă atunci, sub acoperămîntul mohorît al cerului, între zidurile neguroase ale pămîntului, în temnița vieții, să disprețuiți bogăția, așa cum vă învață ei, să nesocotiți desfătările trupului, să vă lepădați de femeie, acest urcior de nectar, această urnă a plăcerilor, în numele raiului lor înșelător și de teama iadului lor născocit, de parcă viața n-ar fi tot un iad..."

„Unii se învoiesc pentru împărăția pămîntului, alții pentru împărăția cerului", zise Petru, sprijinit cu mîinile în toiag.

„Disprețuiește bogăția numai cel avut", răspunse Simon, mijind spre el ochiul ce părea mai mare. „Se desfată în sărăcie numai cel sărac; se leapădă de desfătările trupești numai cel ce le-a încercat."

„Fiul Domnului a încercat patimile", zise Petru.

„Minunile lui sînt mărturia nevinovăției", adăugă un ucenic al lui Petru.

„Minunile nu sînt deloc mărturia nevinovăției", zise Simon. „Minunile slujesc ca supremă

dovadă în faţa gloatei încrezătoare. Moda asta a introdus-o nefericitul vostru evreu care a sfîrşit-o pe cruce."

„Aşa poate vorbi doar cel care stăpîneşte o astfel de putere", i-o întoarse Petru.

În acel moment Simon sări de pe butoi şi se proţăpi în faţa provocatorului său.

„Acum mă voi înălţa la cer", zise.

„Aş vrea s-o văd şi pe-asta", răspunse Petru cu vocea tremurîndă.

„Îmi cunosc puterile", urmă Simon, „şi ştiu că nu pot ajunge pînă în al şaptelea cer. Aşa că mă încumet pînă la al şaselea. Al şaptelea cer îl atingi doar cu gîndul, căci acolo este numai lumină şi beatitudine. Iar beatitudinea nu-i este dată muritorului."

„Gata cu filosofia", zise un ucenic al lui Petru. „Măcar să atingi norul acela, atunci vom şti să te preţuim ca pe Nazarinean."

Vestea că la capătul satului, lîngă măslinul cel rămuros, avea să se petreacă ceva neobişnuit, flecarul ăla avea să-şi arate măiestria de fachir, se răspîndi, drept care lumea se adună iar.

„Vezi, să te întorci degrabă", i se adresă în batjocură un gură-cască. „Şi lasă-ne şi nouă un semn de la tine."

Simon îşi desfăcu cingătoarea şi i-o puse la picioare.

„Asta-i tot ce am."

Iar Sofia îi spuse: „Ia şalul ăsta. Sus e răcoare ca-n străfundul fîntînii". Şi-i înfăşură gîtul cu el.

„Prea mult ţin pregătirile", zise Petru.

„Zăboveşte atît ca să se lase soarele la asfinţit şi să se mistuie sub vălul nopţii", se amestecă unul din ucenicii lui Petru.

„Rămîi cu bine", spuse Simon şi o sărută pe frunte pe Sofia.

„Adio", îi zise unul dintre ucenicii lui Petru. „Şi ai grijă să nu răceşti."

Simon îşi făcu vînt, precum cocoşul, cu ambele picioare deodată, dînd din mîini neajutorat şi ridicînd un nor de praf.

„Cucurigu!" îi strigă un mucalit. Era un tînăr cu obrazul spîn şi cu ochi şireţi care, atunci cînd rîdea, păreau două tăieturi piezişe.

Simon se uită în direcţia lui şi zise:

„Nu-i deloc uşor, fiule! Pămîntul atrage orice corp, pînă şi o pană, darmite o ruină umană de patruzeci de ocale."

Petru abia se stăpîni să nu izbucnească în rîs la auzul acelei cugetări şi-şi zîmbi în barbă.

„Dacă ai şti să zbori precum cugeţi", îi zise mucalitul, „acum ai fi în cerul de sub nori".

„E mai uşor să cugeţi decît să zbori, recunosc", zise Simon cu tristeţe-n glas. „Uite, chiar şi tu ştii să trăncăneşti, deşi în viaţa ta nătîngă nu te-ai săltat măcar un metru de la pămînt... Acum lasă-mă să-mi adun forţele, să-mi strîng gîndurile într-o singură pornire, să chibzuiesc cu toată tăria la grozăviile trăirii pămîntene, la neajunsurile lumii, la miliardele de vieţi care se sfîrşesc, la sălbăticiunile care se ucid între ele, la şerpii care

le mușcă pe căprioarele tolănite la umbră, la lupii care-i sfîșie pe miei, la călugărițele care-și devorează bărbățușul, la albinele care pier după prima înțepătură, la chinurile mamelor cînd ne aduc pe lume, la puii de mîță azvîrliți de copii în apa rîului, la groaza peștilor în pîntecele balenei, la groaza balenei prăvălite pe uscat, la jalea elefantului mistuit de beteșuguri, la bucuria vremelnică a fluturelui, la frumusețea amăgitoare a florilor, la zădărnicia îmbrățișărilor de dragoste, la grozăvia spulberării sămînței, la neputința tigrului jigărit, la putregăciunea dinților din gură, la miliardele de frunze uscate așternute în păduri, la spaima puiului abia ieșit din găoace cînd se pomenește azvîrlit din cuib, la năprasnicele chinuri ale viermelui perpelindu-se la soare ca pe jăratic, la durerea despărțirilor, la grozăvia leprosului, la hîda metamorfoză a sînilor femeii, la răni, la suferința orbului..."

Și deodată se văzu cum trupul muritor al lui Simon Magul s-a desprins de pămînt, înălțîndu-se drept, tot mai sus, mișcînd lin din brațe, aproape nedeslușit, precum peștii aripioarele, iar părul și barba îi fluturau în zboru-i domol.

În liniștea neașteptată care se lăsase, nu se mai auzea nici un strigăt, nici o respirație. Mulțimea stătea împietrită, cu ochii ațintiți la cer. Pînă și orbii își înălțau privirile pustii spre cer, căci după liniștea aceea năprasnică pricepeau că se întîmplase ceva într-acolo unde lumea stătea cu privirea ațintită, cu capetele întoarse.

La fel și Petru înțepenise cu gura întredeschisă de uimire. Nu credea în minuni, în afara minunii credinței, iar minunea putea veni doar de la El, de la Singurul Făcător de Minuni, de la cel care prefăcuse apa în vin; toate celelalte erau înșelăciuni de magicieni cu firele lor nevăzute. Minunea era un dat al creștinilor, și chiar printre creștini, doar pentru aceia cu o credință tare ca piatra, așa cum fusese a Lui.

Șovăitor pe moment, temîndu-se de nălucire – căci ce altceva putea fi decît o nălucire a simțurilor, o magie de saltimbanc egiptean –, se frecă la ochi, apoi își aruncă privirea în locul unde mai înainte se aflase (și unde ar fi trebuit deci și acum să se afle) Simon, zis Magul. Numai că el nu mai era acolo, ci doar sfoara de in, încolăcită precum un șarpe, ca și colbul care se așternea domol, praful ridicat de Simon cînd țopăise ca un cocoș neajutorat, agitînd brațele ca niște aripi ciuntite. Apoi își ridică ușor privirea în direcția în care mulțimea își înălțase capul, și-l zări iarăși pe Simon Magul. Acum silueta i se deslușea clar pe fundalul unui nor alburiu, aducînd c-un vultur uriaș, numai că nu era vultur, ci om, își răsfirase brațele și picioarele, deși nu puteai spune, cu mîna pe inimă, că făptura aceea care se apropia de nori era chiar Simon, zis Făcătorul de Minuni, întrucît nu-i mai puteai distinge trăsăturile chipului.

Se uita la norul acela alb mijind ochii, vrînd parcă să se lepede de vedenia care amăgise ditamai gloata. Căci dacă într-adevăr silueta cenușie care

urca spre nori, în cer, era Simon, atunci minunea Lui, deci adevărul credinței creștine, era doar *unul dintre adevărurile acestei lumi*, nu și singurul; atunci lumea era o taină, atunci credința era amăgire, atunci viața lui nu mai avea nici un temei; atunci omul era taina tainelor, atunci unitatea lumii și creația erau un mister.

Dacă era să-și creadă ochilor, ceea ce trebuia să fie trupul muritor al lui Simon Magul răzbise pînă-n nori; o pată neagră, pe care pentru o clipă o pierdu din ochi, dar care acum, pe fundalul lăptos al norilor firavi, se contură iar, ca apoi să se mistuie în începețoșarea alburie.

Liniștea mai dură o clipă, după care din mulțime răsunară suspine de slăvire, oamenii se lăsară în genunchi făcînd mătănii și clătinînd din cap, cuprinși de extaz. Pînă și cîțiva din ucenicii lui Petru se înclinau în fața minunii păgîne la care fuseseră martori.

Atunci Petru închise ochii și glăsui în ebraică (asta fiind vorbirea firească între sfinți, să nu poată înțelege mulțimea) următoarea rugă:

„Tată Atotstăpînitor, carele ești în ceruri, vino în ajutorul simțurilor mele înșelate de vedenia pămînteană, dă ochilor mei vedere pătrunzătoare și minții mele ascuțime, ca să mă pot lepăda de vedenia nălucirii, ca să rămîn neclintit în credința Ta și în iubirea mea față de Fiul Tău, Mîntuitorul. Amin!"

Iar Dumnezeu îi zise:

„Urmează-mi sfatul, oh, credinciosule. Spune mulțimii că puterea credinței e mai presus decît

vedenia simțurilor, vorbește-le răspicat, să te-audă toți. Și mai spune-le că Dumnezeu este Unul, iar numele său este Elohim, și Fiul Domnului este unul, numele său e Iisus, și credința e una, iar această credință este creștină. Iar cel care și-a luat zborul spre cer, sub ochii tăi, Simon, zis Magul este hulitorul credinței și scîrbavnicul învățăturii Domnului, ce într-adevăr și-a luat zborul din vrerea puterilor sale și din puterea gîndului său, și-acum zboară nevăzut spre stele, purtat de puterea îndoielii sale și a curiozității sale pămînteşti, care au însă o limită. Și mai spune-le răspicat, să te priceapă, că puterea asta a ispitei i-am dat-o tot eu, căci eu i-am îngăduit să pună la încercare sufletele credincioșilor cu minunea lui, tocmai pentru a adeveri că nu există alte minuni și altă putere ca a mea. Așa să le spui și să nu te temi!"

Atunci Petru deschise ochii, se urcă pe o movilă de bălegar uscat, roind de muște, și se puse să strige cît îl ținea glasul:

„Măi oameni, ascultați la mine!"

Nimeni nu-l lua în seamă. Mulțimea zăcea cu capetele plecate în colb, precum oile pe arșiță, la umbra tufelor.

Petru strigă iar la ei:

„Popor samarinean, ascultă la mine ce-ți spun".

Cîțiva întoarseră capul, îndeosebi orbii.

„Ați văzut ce-ați văzut, sînteți victimele nălucirii simțurilor voastre, ale acestui magician și fachir care s-a inițiat în Egipt..."

„S-a ținut de cuvînt", zise Sofia.

„Pînă număr la zece", stărui Petru, neluînd-o în seamă, „trupul său se va prăvăli pe pămîntul pe care-l defăimează, va cădea ca un pietroi la picioarele voastre, ca să nu se mai ridice niciodată din țărînă... Asta e vrerea Domnului... Unu..."

„Dar el și-a luat zborul", zise Sofia, „a dovedit că e făcător de minuni".

„Doi..."

„Chiar dacă o să cadă, rămîne învingător", zise Sofia.

În vreme ce număra, Petru ținea ochii închiși, vrînd parcă să înșele timpul.

Ca deodată să se pornească țipetele sfîșietoare ale mulțimii, și-atunci deschise ochii. Chiar din locul în care Simon se făcuse nevăzut, cu puțin timp în urmă, dintre nori, începu să se arate un punct negru care se făcea tot mai mare. Trupul lui Simon Magul cădea spre pămînt ca un pietroi ce se învîrtea în jurul axei sale. Magul dădea din mîini și din picioare și se făcea tot mai mare și mai deslușit. Mulțimea se puse pe fugă, care-ncotro, temîndu-se să nu cadă pe vreunul din ei trupul care se prăvălea din cer.

Apoi totul se petrecu brusc. Precum un sac umplut cu nisip jilav cînd cade din căruța chirigiului sau precum oaia scăpată din ghearele vulturului, tot așa se izbi de pămînt și trupul lui Simon Magul.

Prima care s-a apropiat a fost Sofia Prostituata, credincioasa lui însoțitoare. Vru să-i tragă pe față

șalul pe care i-l dăduse, dar nu găsi atîta putere și închise ochii de groază. Cu țeasta zdrobită, cu membrele frînte, cu chipul desfigurat și însîngerat, cu măruntaiele la vedere, precum o vită înjunghiată, Simon zăcea pe pămînt; pe pămînt zăcea o masă de oase frînte și carne căsăpită, cu burnuzul, crepidele și șalul amestecate laolaltă cu trupul stîlcit.

Cei care se apropiară să vadă scena o auzeau pe Sofia blestemînd:

„Și asta e tot o mărturie a învățăturii *lui*. Viața omului e cădere și iad, iar lumea este în mîinile tiranilor. Blestemat să fie cel mai tare dintre tirani, Elohim".

Apoi o porni, jeluindu-se, spre deșert.

2

După o altă versiune, Simon Magul își îndreptase provocarea nu spre al șaptelea cer, ci spre pămînt, cea mai mare dintre Iluzii.

Simon stătea, așadar, tolănit la umbra unui măslin rămuros, cu mîinile sub cap, cu ochii ațintiți la cer, „la grozăvia cerului". Lîngă el, Prostituata, „cu picioarele rășchirate precum o vacă gestantă", după cum avea să consemneze un polemist creștin (despre care însă nu sîntem siguri dacă și-a tălmăcit propria mărturisire, ori a citat opinia unui martor al scenei. Dacă nu era cumva pură invenție.) Doar măslinul, cu umbra sa firavă,

rămînea singurul fapt de netăgăduit al acestei istorioare neobișnuite despre minunea lui Simon. Deci întîmplarea a vrut ca acolo să se nimerească Petru cu suita sa. Probabil stîrnit de priveliștea neruşinată a Sofiei, unul dintre ucenici, întorcîndu-şi capul într-o parte, parcă să înlăture ispita, îi adresă următoarea întrebare lui Simon: „Cum e mai bine, să semeni pe pămînt şi să seceri în ceruri, sau să arunci sămînța în vînt?" – întrebare scolastică, cerînd un răspuns clar.

Ridicîndu-se într-un cot, Simon îi zise peste umăr:

„Pămîntul e tot pămînt, oriunde l-ar semăna omul. Adevărata îngemănare e cînd bărbatul se însoțește cu femeia".

„Orice bărbat cu orice femeie?" îl întrebă Petru care de uimire era cît pe-aci să-i privească.

„Femeia este o urnă a desfătării", zise Simon. „Iar tu, făptură sfielnică, îți astupi urechile, să nu le întinezi cu blasfemii, sau îți feresti privirea, chiar fugi cînd nu mai ai ce zice."

Acum se va stîrni sfada lor teologică despre Elohim, despre pedeapsă, căință, sensul vieții, renunțare, despre trup şi suflet, cu trimiteri scolastice şi citate în ebraică, greacă, coptă şi latină.

„Sufletul este alfa şi omega", zise Petru. „E bine tot ce încuviințează Dumnezeu."

„Fapta nu este bună sau rea în sine", adăugă Simon. „Morala este statornicită de oameni, iar nu de Dumnezeu."

„Fapta de milostenie este zălogul veșniciei", zise Petru. „Minunea este o mărturie pentru cei încă neîncrezători."

„Dumnezeul vostru ar putea drege vătămarea unei fecioare?" îl întrebă Simon, privindu-și însoțitoarea.

„El are puterea duhului", spuse Petru, vădit stînjenit de întrebare.

Sofia zîmbi cu înțeles.

„Dar oare, cum să zic eu, are și putere fizică?" adăugă Simon.

„Cum să nu", zise Petru fără șovăire. „Cel care i-a lecuit pe leproși, cel care a..."

„...prefăcut apa în vin, et caetera et caetera", îl întrerupse Simon.

„Așa e", încuviință Petru. „Treaba Lui este să facă minuni și..."

„Și eu, care credeam că e tîmplăria", zise Simon.

„Și milostenii", adăugă Petru.

Pînă la urmă, zădărît de căpoșenia lui Petru, care-i tot pomenea de minunile Lui, Simon zise:

„Și eu pot să fac o minune ca Nazarineanul vostru."

„Ușor de zis", i-o tăie Petru, cu glas tremurător.

„O fi deprins niscaiva șiretlicuri de prin bazarurile egiptene", zise un ucenic din suita lui Petru. „Să fim cu luare-aminte la solomoniile lui."

„Și Nazarineanul vostru – cum îl cheamă? – s-o fi inițiat în magia neagră?" întrebă Simon.

„Au fost mai multe minuni", zise Petru.

„Îngropați-mă la șase coți sub pămînt", zise Simon, după o scurtă chibzuință. „După trei zile voi învia și eu, precum ăsta al vostru..."

„Iisus", zise Petru. „Știi bine cum îl cheamă."

„Da, ăsta."

Unul dintre ucenici o porni în fugă pînă la cel mai apropiat cătun și se întoarse cu niște lucrători care tocmai isprăviseră o fîntînă. Duceau în spate cazmale, lopeți, toporiști. În urma lor mergea tot satul, toți cei în stare să umble, căci în întreg ținutul se dusese vestea apariției unui mag egiptean care avea să facă o minune.

„La șase coți adîncime", stărui Simon.

Lucrătorii se puseră pe treabă și primul strat nisipos a fost curînd urmat de pietriș, apoi de pămînt uscat și roșiatic. Lopețile izbeau în lutul în care se zăreau urmele rădăcinilor; retezate de tăișul sapei, rîmele se mușuroiau și apoi se perpeleau la soare ca pe jăratic.

Sofia stătea tăcută lîngă groapa care se făcea tot mai adîncă, în vreme ce Simon – aidoma gospodarului căruia i se dura o fîntînă sau temelia casei – îi tot îndemna pe lucrători, măsura cu pasul lățimea și lungimea gropii, își cobora cingătoarea să-i afle adîncimea, fărîmița țărîna între degete.

Cînd coșciugul fu gata – din patru scînduri nefățuite, din lemn miresmat de cedru, prinse în pene de lemn – Sofia își scoase șalul și-l înfășură la gîtul lui Simon.

„Jos e răcoare ca-n străfundul fîntînii", zise ea.

Atunci Simon se desprinse brusc de ea și înșfăcă scîndurile coșciugului, vrînd parcă să se încredințeze de trăinicia lucrăturii. După care sări vioi în el și se întinse.

La semnul său, lucrătorii se apropiară și bătură piroanele cu muchia toporiștii. Petru îi șopti ceva unui învățăcel, care se duse să verifice dacă sînt bine înfipte, dînd din cap.

Petru ridică o mînă tremurîndă, iar lucrătorii trecură frînghiile pe sub coșciug, coborîndu-l grijuliu în groapă. Sofia stătea deoparte, nemișcată. Țărîna începu să cadă pe capac. Zgomotul era aidoma bubuiturilor înfundate într-o tobă uriașă. Curînd, pe locul unde fusese adîncitura de la poalele unui măslin uriaș se ivi o movilă aidoma unei dune de nisip.

Petru se urcă pe movilă, își înălță brațele la cer și începu să murmure o rugăciune. Cu ochii închiși, cu capul ușor înclinat, dădea impresia că aude voci îndepărtate.

Vîntul de peste zi șterse deja urmele tălpilor și crepidelor de pe nisipul mișcător.

După trei zile, într-o vineri, mormîntul urma să fie dezgropat. Acum se adunase mult mai multă lume decît la îngropare, căci vestea despre făcătorul de minuni, fachirul, magul, se răspîndise pînă departe. Sofia, Petru și ucenicii săi, aidoma judecătorilor cărora li se dă întîietate, stăteau cel mai aproape de groapă.

Întîi fură păliți de o duhoare îngrozitoare, ca de iad. Curînd aveau să zărească în țărîna zgrunțuroasă scîndurile muruite. Groparii smulseră

cuiele şi apoi ridicară capacul. Chipul lui Simon se ivi ca un boţ de carne mîncat de lepră, în găvanele ochilor fojgăiau viermii. Doar dinţii gălbejiţi se arătau într-un rînjet spasmodic.

Sofia îşi acoperi faţa cu mîinile şi scoase un ţipăt. Apoi, întorcîndu-se brusc către Petru, îi spuse cu o voce care îl înfioră:

„Şi asta e tot o mărturie a învăţăturii *lui*. Viaţa omului e cădere şi iad, iar lumea este în mîinile tiranilor. Blestemat să fie cel mai tare dintre tirani, Elohim!"

Gloata îi făcu loc şi ea se strecură prin mulţimea tăcută şi o porni jeluindu-se spre deşert.

Trupul ei muritor se întorcea în lupanar, iar duhul ei se strămuta într-o altă Nălucă.

Onoruri postume

Faptele s-au petrecut cam pe la o mie nouă sute douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru. Şi cred că a fost vorba de Hamburg. Era în perioada crahului financiar şi a inflaţiei galopante, cînd cîştigul zilnic al unui docher se ridica la şaptesprezece miliarde de mărci, iar oficiile unei prostituate de lux se plăteau de trei ori pe-atît. (Marinarii hamburghezi îşi ţineau „mărunţişul" în cutii de carton, la subsuoară.)

Într-una din cămăruţele rozalii din preajma portului se stingea fulgerător din viaţă, de aprindere de plămîni, o prostituată pe nume Marieta. Ucraineanul Bandura, marinar şi revoluţionar, susţinea că „se mistuise din dragoste". Trupu-i *divin* nu se putea căptuşi cu o chestie ordinară, apoi oftica era o „boală burgheză". „S-a mistuit ca arsă pe rug", zicea el. Deşi de la acel episod trecuseră aproape cinci ani, vocea lui Bandura căpăta în acele momente inflexiuni grave, părînd gîtuită şi podidită de tuse. Şi nu atît din pricina alcoolului, deşi, cinstit vorbind, Bandura era de pe atunci o ruină, părăsit de ai săi, aducînd cu o ditamai epava ruginită care eşuase la apă mică.

„Fii fără grijă", îngăima Bandura, „nici o altă curvă din lume n-a fost mai duios jelită ca tine... Şi nici o alta n-a avut o înmormîntare mai cu pompă decît tine..."

Pentru înmormîntarea Marietei au fost pustiite nu ştiu cîte sere de flori şi devastate grădinile mahalalelor, că toată noaptea lătraseră cîinii, tot chemîndu-se între ei dobermani cu cîini-lupi, îndîrjiţi în zgardele lor aidoma unor coroane de spini; lunecau verigile grele ale lanţului pe sîrma de oţel temeinic întinsă, răsunînd precum lanţurile sclavilor din negura istoriei, fără ca nimănui să-i treacă prin cap, nici chiar bătrînilor grădinari osteniţi, în ale căror oase istovite zăcea istoria bolilor, uriaşă precum istoria proletariatului, că în acea noapte se petrecuse o mică revoluţie izolată: marinarii hamburghezi se năpustiseră asupra grădinilor celor avuţi, căci toate progeniturile proletariatului din Le Havre, Marsilia, Anvers masacraseră, sub pavăza nopţii, gladiole, retezîndu-le de la rădăcină cu briciurile lor tăioase de mateloţi, strivind cu bocancii lor scîlciaţi tot ce era vegetală mai pripăşită, nedemnă de custurile lor. În noaptea aceea parcurile şi scuarurile fuseseră bătucite „în mod barbar", nefiind cruţată nici Grădina Municipală, nici scuarul din faţa Primăriei, „la doi paşi de Poliţie". „Acel act barbar", vor scrie ziarele, „fusese pricinuit de nişte spirite dedate la anarhism, dacă nu de nişte nesimţiţi precupeţi de flori".

La mormîntul Marietei vor fi depuse tufe de trandafiri albe şi roşii, ramuri de cetină proaspăt

retezate, lalele și crizanteme, tuberoze, hortensii azurii, decadenți stînjenei secesioniști, un dezmăț floral, zambile și prețioase lalele negre, regine ale nopții, lugubri crini ceruți, floarea neprihanei și a Primei Comuniuni, liliac violaceu mirosind a moarte, hortensii destrăbălate și angelice gladiole crîmpoțite (majoritatea) absolut divine, în nuanțe palide, pastelate, pecetluite parcă de simbolul mistic spada-și-trandafirul, toate aceste gladiole cu aură macabră aflate sub pecetea umbroaselor vile somptuoase, stropite cu sudoarea grădinarilor trudiți și împroșcate de ploaia artificială a fîntînilor arteziene, ca astfel să fie protejată de intemperii exuberanța maladivă a acestor flori serbede făr-de miresme sau măcar de miasme, în pofida arhitecturii lor fantastice, în pofida articulațiilor complexe precum cîngile crabilor, în pofida faldurilor cerate ale petalelor, a tentaculelor staminelor ori a mugurilor ascuțiți, parcă înghimpați; toată această vegetație luxuriantă nu era în stare să emane măcar un atom de mireasmă, nici cît o biată viorea sălbatică. Încununarea acestor salve vegetale erau niște ramuri de magnolie furate din Grădina Botanică, crengi grele de frunze întunecate, cu cîte o unică, uriașă inflorescență albă în vîrf, ca un pampon de mătase din pletele „fetelor de familie bună" pe care *Kamerad* Bandura le asemuia (exagerare deliberată) cu boarfele din port. Doar cimitirele au rămas nejefuite, căci Bandura le va pretinde „marinarilor, docherilor și celor care au iubit-o" doar flori

naturale, interzicîndu-le categoric, evident într-un acces de exaltare mistică, „profanarea mormîntului cu butaforie eflorescentă". Mă voi strădui să reconstitui, cît de cît, firul gîndirii sale: „Moartea nu poate fi păcălită; florile își au traiectoria lor logică, aidoma ciclului biologic al omului, de la eflorescență pînă la descompunere; proletarii au dreptul la aceleași onoruri postume ca și domnii; curvele sînt produsul diferențelor de clasă; curvele sînt (deci) demne de aceleași flori ca și doamnele de familie bună". Și așa mai departe.

Cortegiul tăcut, în frunte cu Bandura, își va flutura steagurile roșii și negre în momentul în care va intra în mahalaua proletară; se zbăteau în bătaia vîntului, fîlfîind sinistru, purpurii ca flăcările și întunecate ca noaptea, aidoma unor simboluri florale, dar nu lipsite de o conotație socială.

La hotarul dintre mormintele celor avuți și ale celor nevoiași, Bandura se va împletici cînd să urce pe podiumul înalt alcătuit dintr-o lespede de marmură neagră (un înger din bronz ținînd o coroniță deasupra unei micuțe răposate cu multă vreme în urmă), și-n fața mulțimii tăcute a marinarilor cu capetele dezgolite și a prostituatelor boite va ține un discurs solemn. Va relata pe scurt, chiar schematic, biografia Marietei: existența chinuită a unui vlăstar de proletar, dintr-o mamă spălătoreasă și un tată depravat, un hamal alcoolic care-și sfîrșise zilele în portul marsiliez. Dar pe cînd marinarul și revoluționarul Bandura, gîtuit de emoție și cu o voce spartă, încerca să mențină

acel discurs funebru, în care făcea bilanțul dezolant al unei vieți sărmane, în contextul nedreptății sociale și al luptei de clasă, scuipîndu-și ura de parcă-l citea pe Bakunin, nu se putu abține să nu desfășoare în minte secvențele acelui destin ca și cum răsfoia un album de familie. (Și am impresia că printre acele imagini se amestecau, involuntar, și amintiri ale copilăriei sale.) Un subsol cufundat într-o penumbră maladivă, în fumul țigărilor și damful de vin și lichior de anason; scene violente cu certuri de familie, bătăi, urlete, plînsete cu sughițuri; ploșnițe plesnind sub torța hîrtiei de ziar, pe cînd flacăra lingea cadrul metalic și arcurile deja afumate ale patului de campanie; despăducherea, aidoma maimuțelor, seara, la o lampă chioară, pe cînd copiii se aplecau unul deasupra creștetului celuilalt, găsind la rădăcina smocurilor de păr bălai sau negru ciorchini de lindini; mîinile mamei, puhave de atîta spălat, părînd niște barbuni fierți...

Discursul său în fața mormîntului deschis era pe alocuri întrerupt de scurte hohote isterice ale bătrînelor curve (căci cine altele dacă nu ele presimt mai viu sfîșietoarea descărnare și amenințarea fatală a decrepitudinii), ca și de tusea înfundată și smiorcăielile docherilor, despre care Bandura nu știa dacă era chiar tuse sau bocetul amarnic al marinarului, un surogat de plîns bărbătesc, precum erzațul de oftaturi și lacrimi cu care-și îngîna el însuși vorbele. (Își auzea glasul cu detașare, ca pe un fonograf strident, iar în sinea sa

răsfoia albumul acela de familie în rînduiala lui cronologică, de la prima sa întîlnire cu Marieta.)

O zărise într-o seară tîrzie a anului o mie nouă sute nouăsprezece, de cum debarcase de pe *Franken*, în Hamburg. Era o seară cenușie de noiembrie, iar felinarele străzii clipeau în ceață. A doua zi, într-un stabiliment din port, urma să intre în legătură cu *Aparatul* (printr-o parolă prestabilită), iar pînă atunci trebuia să treacă neobservat, să nu se remarce prin vreun gest, vreo vorbă, prin ținută între sutele și miile de marinari care debarcaseră în acea zi. Ieșise pe „strada păpușilor" laolaltă cu camarazii săi abțiguiți – dar și cu delatorii treji la minte care făceau pe marinarii beți – să se uite la ferestrele joase ale odăițelor rozalii, discret luminate. O lampă așezată lateral, mascată de un abajur purpuriu, punea în lumină portretul Doamnei, ca-n maeștrii flamanzi, în ambianța unui interior violaceu, unde paravanul pictat cu stînjenei decadenți, eflorescențe licențioase, adăpostea misterioasa intimitate (care atrăgea prin discreția sa tot așa cum atrag faldurile ori croiala rochiei): sofaua dură ca pupa vaporului, tapițată cu brocart – oh, dar Bandura știa bine rînduiala chiar înainte s-o întîlnească pe Marieta! –, un lavabou de faianță de un alb sclipitor și un bocal falnic cu toarta alungită. Lumina rozalie a lămpii se reflecta în lustrul țesăturii paravanului, încît irișii păreau întunecați, ca și brocartul vișiniu al sofalei din centrul vitrinei, pe care ședea Doamna. Privitorul

o vedea din semiprofil, iar în faldurile rochiei se reflecta lumina purpurie a lămpii. Ținea picioarele încrucișate, iar în mîini avea o împletitură. Andrelele luceau deasupra împletiturii. Văpaia părului lung îi cădea pe umerii dezgoliți, pînă la rotunjimea sînilor, descoperiți pe jumătate. O altă Doamnă, din vitrina alăturată, ținea în mîini o carte, aidoma unei mironosițe citind *Biblia*. De sub pletele de un roșu aprins care-i ascundeau în parte chipul se întrezăreau lentilele ochelarilor în care se reflecta lumina lămpii. (Dacă privitorul s-ar fi apropiat ceva mai mult, ar fi descoperit titlul imprimat cu litere aldine: *Contele de Monte Cristo*). Purta o rochie de culoare închisă, cu guler alb de dantelă, ea, o curvă de garnizoană arătînd ca o studentă de la Heidelberg... Apoi o zări pe ea, pe Marieta. Ședea cu picioarele încrucișate, ca și celelalte, cu coapsele ușor depărtate, cu o țigară-n mînă, într-o rochie de atlaz azuriu, numai că-n atitudinea ei, în înfățișarea ei din lumina aceea rozalie în care părea cufundată ca-ntr-un acvariu (eterna Sirenă a marinarilor) era ceva care-l va atrage imediat pe Bandura. Abia cînd păși în odăița ei și cînd ea trase draperia grea de pluș verde și-i vîrî mîna caldă sub cămașă, abia atunci înțelese: Marietei nu-i era hărăzit nici unul dintre acele roluri – nici de Gazdă, nici de Tricoteză, nici de Studentă, nici de Mironosiță –, numai ea nu avea nevoie de alte ipostaze coregrafice îndelung studiate, pentru că ea era unică, irepetabilă, *ea era* o curvă de port.

„Îi iubea și-i ajuta pe marinarii de pretutindeni" – urla Bandura în fața mormîntului deschis, ca la miting – „și nu avea prejudecăți legate de culoarea pielii, de rasă sau de religie. La sînii ei «pîlpîitori și atît de minunați» – vorba lui Napoleon Bonaparte, imperatorul criminal – a oploșit pieptul negru asudat al marinarului din New York, pieptul gălbejit și sfrijit al malaezianului, labele ca de urs ale docherului hamburghez, ca și pieptul tatuat al cine știe cărui pilot de pe canalul Albert, pe gîtul său dalb se imprimase, ca o pecete a frăției universale între oameni, și crucea malteză, și crucifixul, și steaua lui Solomon, și icoana rusă, și colțul rechinului, și talismanul din rădăcină de mandragoră, iar între coapsele-i delicate se scursese rîul fierbinte al spermei și se vărsase în vaginul ei cald ca într-un port-matcă al tuturor marinarilor, ca la confluența tuturor rîurilor... "

Bandura își auzea glasul îndepărtat și rece, și atunci îi apărură imagini din viața Marietei, de data asta nu în șir cronologic, ci aidoma foilor unui album întoarse de vînt la voia întîmplării, iar el, Bandura, le avea în fața ochilor. (După momentul îmbrățișării, Marieta avea obiceiul ca, întinsă lîngă bărbații pe care îi iubea *cu adevărat* – iar revoluționarul acesta cu suflet delicat fusese unul dintre ei – să-și povestească viața ca la spovedanie. Își depăna amintirile cu o încîntătoare nostalgie, de parcă acele povestioare atroce, pline de detalii dezgustătoare n-aveau în sine vreo importanță, căci important era doar faptul

că *pe atunci* fusese și ea tînără, *presque une enfant*, aproape un copil.) Îl vedea aievea pe grecul acela respingător, o pocitanie, luînd-o de mînă la un carnaval, palidă și cam amețită de la berea căreia-i sorbise spuma, ca orice copil; cum mergea docilă după grec, cu pași mărunți, de sălbăticiune înfometată, pe străduțele înguste ale Marsiliei, ce coborau în port; cum apoi urca niște trepte într-o clădire întunecoasă din preajma docurilor, cu mîna alunecînd pe o balustradă dintr-o funie groasă, marinărească; apoi urmărea în sinea sa, cu mereu aceeași furie tulbure, pasul ei hotărît spre ușa de la etajul trei (grecul stătea în capul scării, ca s-o încurajeze). După care scena se muta pe străzile Marsiliei, unde Marieta, fardată violent, stătea rezemată de un zid de piatră, într-un picior, precum o pasăre vătămată...

„Sîntem toți aici, *Kameraden*", continuă Bandura, „sîntem toți membrii unei familii mari, amanți, logodnici, dar ce zic eu, bărbații aceleiași femei, cavalerii aceleiași doamne, copărtași care s-au adăpat la același izvor, au băut rom de la buza aceleiași sticle, au plîns beți pe același umăr și au vomat în același lighean de după baldachinul verde... "

Cînd vocea spartă a lui Bandura amuți, începură să se lovească de coșciug primii bulgări aruncați de mîinile grosolane ale marinarilor și docherilor care fărîmițau pămîntul de parcă sărau pîntecele unui pește uriaș. Peste mormîntul deschis se auzea plesnitura mătăsii drapelelor roșii și

negre, care acum erau niște flamuri funerare. Apoi țărîna a fost prăvălită în mormînt cu lopețile, bătînd surd darabana în coșciug, ca atunci cînd, cu urechea lipită de pieptul palpitînd al unei curve, auzi bufnetul înfundat al inimii după îmbrățișare. La început florile fură azvîrlite una cîte una, apoi în buchete, apoi în jerbe trimise din mînă-n mînă, ca la o clacă de flori, de la capelă pînă-n zona cimitirului săracilor, unde brusc se răreau crucile și unde lespezilor de granit și monumentelor de bronz le luau locul dale de piatră și cruci de lemn putred. Și nimeni nu va ști vreodată ce anume îi va fi stîrnit, ce pornire născută din beție, din durere, din ură de clasă sau rom Jamaica, încît să încalce ordinul lui Bandura, că se porni o minunăție de rebeliune revoluționară, stihia răzmeriței deșarte: marinari și tîrfe de port, aprige soiuri, se apucară să smulgă cu furie, cu înfocare, printre lacrimi și scrîșnet de dinți, gladiole domnești, să-și sîngereze palmele de la lujerii trandafirilor, să smulgă lalelele laolaltă cu bulbul, să frîngă cu dinții garoafele, să și le dea unii altora, din mînă în mînă, apoi pe brațe. Curînd avea să se ivească o movilă de flori și verdeață, un rug de lalele, hortensii și trandafiri, un osuar de gladiole, iar crucea care se înălța deasupra purcoiului proaspăt, movila însăși, va dispărea sub uriașul stog care exala miasma putredă a liliacului veștejit.

Cînd va interveni poliția, zona distinsă a cimitirului era deja despuiată, prădată, „de parcă

trecuse un nor de lăcuste", cum va scrie presa (*Rotte Fahne* va publica un articol nesemnat în care va fi denunțată brutalitatea poliției, care arestase și hăituise douăzeci de marinari).

„Scoate-ți pălăria", îi zise Bandura interlocutorului său. Johann sau Jan Valtin (cred că așa se numea), într-un acces de jelanie, căuta să-și redeștepte chipul Marietei. Își aminti doar trupu-i firav și rîsu-i răgușit. Iar pentru o clipă îi apăru în minte zîmbetul ei, umbra chipului ei, ca apoi să i se șteargă brusc.

„Fii fără grijă", zicea Bandura, *„nici o domnișoară de familie bună n-a fost mai duios jelită și n-a avut o înmormîntare mai cu pompă decît tine"*.

Enciclopedia morţilor

(O viaţă de om)
Lui M.

Anul trecut, după cum ştiţi, am făcut o călătorie în Suedia, la invitaţia Institutului de Cercetări Teatrale. O oarecare doamnă Johansson, Kristina Johansson, mi-a fost călăuză şi mentor. Am văzut cinci-şase spectacole, dintre care cel mai interesant de reţinut a fost succesul lui *Aşteptîndu-l pe Godot* de Beckett, prezentat în faţa puşcăriaşilor. După zece zile, cînd m-am întors acasă, continuam să trăiesc în acea lume îndepărtată, ca-ntr-un vis.

Doamna Johansson era o femeie plină de zel şi ar fi vrut să-mi arate în cele zece zile tot ce merita văzut în Suedia, tot ce ar fi putut să mă intereseze „ca femeie". N-a lipsit nici faimoasa corabie *Vasa*, scoasă din mîl după secole întregi, conservată ca o mumie faraonică. Într-o seară, după spectacolul cu *Sonata duhurilor* de la Teatrul Naţional, gazda mea m-a condus la Biblioteca Regală. Abia de am reuşit să înfulec un sendviş într-un bufet expres.

Era ora unsprezece, biblioteca închisă. Cu toate astea, doamna Johansson îi arătă portarului o anume legitimaţie, drept care el ne lăsă înăuntru, mormăind ceva în barbă. Ţinea în mînă o verigă imensă cu chei, ca cea a paznicului care, cu o zi înainte, ne introdusese în Închisoarea Centrală la spectacolul cu *Godot*. Gazda mă încredinţă acelui Cerber, după care-mi spuse că va veni după mine a doua zi dimineaţă la hotel, ca eu să pot cerceta în liniște cuprinsul bibliotecii, căci domnul va chema un taxi, domnul îmi va sta la dispoziţie... Ce-mi rămînea altceva de făcut decît să accept amabila propunere? Portarul mă conduse în faţa unei uşi uriaşe pe care o descuie, după care aprinse o lumină chioară şi mă lăsă singură. În spatele meu am auzit cum se întorcea cheia în broască; acum mă aflam închisă în biblioteca aidoma unei cazemate.

De undeva se făcea simţit un curent de aer legănînd pînzele de păianjen care, precum niște prăfoase văluri sfîșiate, se lăsau încet peste rafturile cu cărţi, ca-ntr-o pivniţă peste sticlele sortate cu vinuri vechi. Toate încăperile erau identice, legate prin intrări înguste şi te ajungea oriunde acelaşi curent a cărui sursă n-am reuşit s-o aflu.

Apoi îmi aduc aminte, înainte să fi dat cu ochii de venerabila carte (ori poate la acea descoperire ajunsesem de cum am observat litera „C" pe unul dintre volumele din cea de-a treia încăpere), că fiecare sală conţinea o singură literă din *Enciclopedie*. Aceea era a treia. Într-adevăr, în cea de-a

patra încăpere toate volumele aveau pe ele însemnul literei „D". Dintr-odată, împinsă parcă de un presentiment obscur, am luat-o la fugă. Îmi auzeam pașii cum răsunau în ecouri difuze ce se pierdeau în bezna adîncă. Tulburată și abia trăgîndu-mi sufletul, am dat de litera „M" și, cu *bună știință*, am căutat să deschid un volum. Înțelesesem, amintindu-mi poate că despre asta mai și citisem undeva, că aceea era faimoasa *Enciclopedie a morților*. M-am lămurit imediat, înainte să fi deschis uriașul volum.

Întîi mi-au căzut ochii pe fotografia lui. Una singură, încadrată de două coloane de text, chiar în mijlocul paginii. Era fotografia pe care ați văzut-o pe masa mea de lucru. Fusese făcută în 1936, în doisprezece noiembrie, la Maribor, cînd terminase stagiul militar. Sub fotografie, numele lui, iar între paranteze: 1910-1979.

Știți, desigur, că bunul meu tată a murit nu demult și că am fost foarte legată de el din fragedă pruncie. Numai că nu despre asta e vorba. Demn de reținut era faptul că el murise cu nici două luni înainte de vizita mea în Suedia. Făcusem acea călătorie tocmai în intenția de a mai uita de suferința care mă copleșise. Gîndeam și eu, ca toată lumea, că schimbarea locului m-ar putea ajuta să-mi uit durerea, ca și cum n-am purta-o *în* noi.

Rezemată cu umerii de rafturile povîrnite de lemn, ținînd cartea pe brațe, îi citeam biografia uitînd pur și simplu de trecerea timpului. Cărțile

erau, ca în bibliotecile Evului Mediu, legate cu lanțuri groase de o verigă din raft. Mi-am dat seama de asta în clipa în care m-am mișcat din loc, ca să mă trag mai la lumină cu volumul uriaș.

Brusc, m-au trecut fiori, mi se părea că zăbovisem mult prea mult, încît domnul Cerber (așa-l numeam în sinea mea) ar fi putut să mă roage să-mi întrerup lectura. Și atunci am început să trec cu privirea peste paragrafe, răsucind cartea deschisă, atît cît permitea lanțul, spre lumina anemică a becului. Colbul gros care se așternuse pe cotoare, ca și pînzele văluroase ale păienjenișului, stăteau mărturie că acele cărți nu fuseseră atinse de multă vreme. Tomurile erau ferecate în lanțuri, ca ocnașii de pe galere, doar că lanțurile nu aveau și lacăt.

Asta era deci, îmi ziceam eu, faimoasa *Enciclopedie a morților*! Mi-o închipuisem ca pe o carte antică, o „carte venerabilă", asemănătoare *Cărții tibetane a morților* sau *Cabalei* ori *Vieților Sfinților*, deci una din acele creații ezoterice ale spiritului uman cu care se puteau desfăta doar pustnicii, rabinii și călugării. Într-un tîrziu, cînd am înțeles că lectura s-ar fi putut prelungi pînă-n zori și că din cele citite nu mi-ar fi rămas nici o urmă materială, pentru mine și pentru mama, m-am decis să-mi notez evenimentele importante, să fac un fel de rezumat după biografia tatei.

Tot ce-am consemnat în carnet erau de fapt date cu caracter enciclopedic, lipsite de importanță pentru oricare altul, nu și pentru mine și mama:

nume, locuri, date. Informații pe care am reușit să mi le notez la repezeală în zorii zilei. Ceea ce-i conferă unicitate acestei enciclopedii, în afară de faptul că nu există în toată lumea decît acel unic exemplar, este modul în care sînt înregistrate raporturile umane, întîlnirile, peisajele; acea abundență de detalii din care e făcută viața unui om. De pildă, amănuntul legat de locul nașterii, consemnat corect și precis (Kraljevčani, comuna Glina, cantonul Sisak, județul Banija) era însoțit de date istorice și geografice, fiindcă *acolo* se înregistrează tot. Absolut tot. Ținutul natal fusese descris cu atîta însuflețire încît, urmărind cu privirea rîndurile și paragrafele, mă simțeam acolo, în inima acelor ținuturi: zăpezile de pe piscurile munților îndepărtați, arborii golași, apele înghețate pe care, ca în peisajele breugheliene, copiii se dădeau cu patinele, printre ei l-am zărit cît se poate de clar și pe el, pe tata, deși pe atunci n-avea cum să fie tatăl meu, ci acela care urma să fie tatăl meu, acela care *fusese* tatăl meu. După aceea, peisajul înverzea brusc, copacii înmugureau în roz și alb sub ochii mei, înfloreau tufișurile de porumbă, soarele trecea peste satul Kraljevčani, dăngăneau clopotele bisericii satului, mugeau vacile în grajduri, iar ferestrele caselor străluceau de oglindirea roșiatică a soarelui ce topea stalactitele de gheață de sub streșini.

Apoi prin fața ochilor mi se perindă un cortegiu funerar; se îndrepta spre cimitirul satului. Patru bărbați cu creștetul descoperit duceau pe umeri un coșciug de brad, iar în fruntea cortegiului

păşea, cu pălăria în mînă, un om despre care ştiam – aşa scrie şi-n carte – că era bunicul dinspre tată, Marko, bărbatul răposatei pe care o însoţea pe ultimul drum. Şi despre ea erau trecute toate cele, cauza bolii şi a morţii, anul naşterii, evoluţia bolii. Mai scria cum fusese îmbrăcată, cine o îmbăiase, cine-i pusese bănuţii pe ochi, cine-i legase bărbia, cine-i rindeluise coşciugul, de unde fusese tăiat copacul. Acum cred că vă puteţi face o impresie, măcar relativă, despre cantitatea de informaţie pe care o înglobau în *Enciclopedia morţilor* toţi acei care se înhămaseră la misiunea atît de dificilă şi demnă de tot respectul de a înregistra – obiectiv şi nepărtinitor – tot ce era de consemnat despre cei care-şi încheiaseră călătoria lumească şi acum se îndreptau spre cea veşnică. (Fiindcă ei cred în minunea reînvierii biblice, iar prin imensa cartotecă vin în întîmpinarea acelei clipe. Astfel încît fiecare îşi va putea regăsi apropiaţii, şi chiar propriul trecut dat uitării. Acel registru ar fi putut deveni atunci, în clipa reînvierii, un adevărat tezaur al aducerilor aminte şi unică mărturie a acestei învieri.) Desigur, pentru ei nu există diferenţieri cînd e vorba de viaţa cuiva, fie că e a unui negustor din Banija ori a nevestei lui, fie că e a unui preot de ţară (ca străbunicul meu) ori a clopotarului satului, unul, Cuca, al cărui nume era, de asemenea, trecut în cartea de care am pomenit. Exista o condiţie – şi de asta mi-am dat seama imediat, căci îmi trecuse prin cap, înainte chiar de a avea confirmarea acestei intuiţii – ca să poţi intra în *Enciclopedia*

morților: ca să-ți găsești numele trecut acolo, nu aveai voie să figurezi în nici o altă enciclopedie. Ceea ce îmi sărise în ochi – și asta la prima vedere, de cum am răsfoit tomul „M", unul din miile de volume ale acelei litere – era absența personalităților. (M-am convins de asta cînd, cu degetele înțepenite de frig, am căutat înfrigurată în paginile cărții numele tatălui meu.) În *Enciclopedie* nu erau trecuți ca intrări separate nici un Mažuranić[1], nici Meyerhold[2], nici Malmberg[3], nici Maretić[4], după a cărui gramatică învățase tata, nici Meštrović[5], pe care l-a zărit odată pe stradă, nici Maksimović Dragoslav[6], muncitor strungar, pe care-l cunoscuse și bunicul meu, nici Milojević Tasa[7], traducătorul lui Kautsky[8], cu care tata discutase odată la Țarul rus. *Enciclopedia morților* era opera unei secte ori a unei organizații creștine care, prin programul său democratic, impunea o viziune egalitară asupra lumii morților – fără îndoială inspirată dintr-un precept biblic – în

1. Mažuranić, Anton (1808-1888) – scriitor croat.
2. Meyerhold, Vsevolad Emelievici (1874-1942) – regizor de teatru, pedagog și actor rus.
3. Malmberg, Bertil (1889-1958) – poet suedez.
4. Maretić, Tomislav (1854-1938) – lingvist și filolog croat.
5. Meštrović, Ivan (1833-1962) – sculptor și gravor croat.
6. Maksimović, Dragoslav (1876-1925) – conducător al mișcării socialiste sîrbe din Kragujevac.
7. Milojević, Tasa (1880-1946) – om politic sîrb, secretar al Partidului Socialist Democrat.
8. Kautsky, Karl (1854-1938) – publicist și om politic german (născut la Praga), secretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine (după noiembrie 1918).

ideea de a se îndrepta nedreptatea umană, pentru ca toate făpturile Domnului să primească un loc egal în viaţa veşnică. Mi-am dat seama la fel de repede că *Enciclopedia* n-a pătruns pînă în îndepărtatele şi întunecatele evuri, începuturile acelei scrieri datînd cam de prin anul 1789. Acea bizară castă de eruditi trebuie să fi avut pretutindeni prin lume tot felul de adepţi care scormoniseră prin pomelnice şi prin biografiile oamenilor, cu tenacitate şi discreţie, ca după aceea să prelucreze toate acele date şi să le remită centralei care se afla la Stockholm. (N-o fi fost oare – m-am întrebat o clipă – şi doamna Johansson adepta lor? Şi nu m-a adus ea la acea bibliotecă – pentru că mi-am destăinuit durerea – ca să dau de *Enciclopedia morţilor* şi să-mi găsesc în ea un dram de alinare?) Asta-i tot ce pot şti, ce pot intui despre activitatea lor. Caracterul ocult al acestei activităţi îşi găseşte – cred eu – obîrşia în îndelungata tradiţie a prigoniţilor Bisericii, iar pe de altă parte, munca la o astfel de enciclopedie presupunea o discreţie absolută, întrucît trebuia evitată orice pornire vanitoasă şi, de asemenea, preîntîmpinată orice tentativă de pervertire. Dar nu mai puţin bizar decît modul de lucru era stilul lor, un amalgam neverosimil de lapidaritate enciclopedică şi elocinţă biblică. De pildă, o informaţie anostă peste care am dat acum în carnetul meu era *acolo*, pe un spaţiu de cîteva alineate, atît de densă, încît, în spiritul aceluia care o citea, apărea deodată, ca-ntr-o vrajă, lumina soarelui

care învăluia priveliștea ce servea drept fundal succesiunii de imagini: un băiețel de trei ani în dogoarea soarelui, pe o cărăruie de munte, în drum spre bunicul dinspre mamă, iar ceva mai în jos, în planul al doilea și al treilea, ca să zic așa, se zăreau armatele, intendența, jandarmii; se auzeau salve de tun și lătratul surd al cîinilor. Tot aici apare și o sinteză cronologică a Primului Război Mondial, uruitul roților de tren din preajma orășelului, ducîndu-i pe recruți spre front, muzica de alămuri, gîlgîitura apei de la gura bidonului, sticle făcute țăndări, fluturarea batistelor... Fiecărui amănunt îi era rezervat cîte un paragraf, iar fiecare moment era evocat cu un anume lirism, transpus în metafore, cronologia nu era strictă, unele momente coexistînd într-o simbioză bizară a timpurilor trecute, prezente și viitoare. Altfel, cum s-ar putea explica prezența în textul ce zugrăvea „imaginea" primilor lui cinci ani petrecuți la bunicul din Komogovina a acelui comentariu trist care, dacă-mi aduc bine aminte, suna cam așa: „Aceștia *vor fi* cei mai frumoși ani din viața lui". Urmau apoi imagini condensate ale copilăriei, reduse, ca să spun așa, la semne ideografice: numele învățătorului, ale colegilor, „cei mai frumoși ani" ai băiețelului în succesiunea anotimpurilor; chipul radios pe care șiroiau picăturile de ploaie, scalda la rîu, datul cu săniuța pe dîmbul troienit, pescuitul de păstrăvi, ca apoi imediat – sau în același timp, dacă așa ceva este posibil – întoarcerea ostașilor de pe cîmpurile de luptă

europene, bidonul din mînuțele băiețelului, masca de gaze cu vizorul spart de la marginea drumului. Și din nou nume, biografii. Întîlnirea văduvului Marko cu viitoarea lui nevastă, Sofia Rebrač, originară din Komogovina, alaiul nunții, în chiuituri, în goana cailor, cu fîlfîit de steaguri și cocarde colorate, ceremonialul schimbării verighetelor, hora și cîntul în bătătura bisericii, băiețelul e acum în costum de sărbătoare, cu cămașă albă și cu o crenguță de rozmarin la rever.

Aici, în carnetul meu, scrie doar „Kraljevčani", dar de fapt este vorba de o perioadă căreia *Enciclopedia* i-a rezervat mai multe paragrafe dense, cu nume și date, fiind notat chiar momentul trezirii de a doua zi, ora la care cucul din perete anunța scularea, cînd băiețelul tresărea năuc din somnul lui agitat. Sînt trecute numele birjarilor, numele vecinilor care-i conduseseră pînă la poartă, portretul domnului învățător și vorbele adresate de acesta noii mame a băiețelului; povețele preotului, spusele celor rămași la hotarul satului cînd le-au mai făcut o dată cu mîna în semn de rămas-bun.

Nu cred că lipsește ceva, n-a scăpat nimic; nici starea drumului, nici nuanța cerului, iar inventarul gospodăriei lui Marko era înșirat pînă la ultimul capăt de ață. Nimic nu fusese dat uitării, nici numele autorilor vechilor manuale și cărți de citire pline de învățăminte generoase, povești moralizatoare și parabole biblice. Fiecare perioadă din viață, fiecare eveniment, toate fuseseră înregistrate, fiecare pește prins în undiță, fiecare

pagină citită, numele fiecărei plante culese de băiețel.

Iată-l acum pe tata adolescent, prima lui pălărie, prima lui plimbare cu trăsura în zorii zilei. Iată și cîteva nume de fete, iată cuvintele cîntecelor care se cîntau pe atunci, și textul unei scrisori de dragoste, și ziarul pe care-l citea – toată perioada tinereții lui timpurii condensată într-un singur alineat.

Acum am ajuns la Ruma, unde tata a urmat liceul. Voi da un exemplu care va dezvălui cît de omniscientă era *Enciclopedia morților*. Principiul e clar, cu toate că ți se taie răsuflarea în fața acestei erudiții, a acestei trebuințe ca totul să fie înregistrat, tot ceea ce alcătuiește viața unui om. Am dat deci și de o istorie sinoptică a Rumei, diagrama climatică a orașului, descrierea nodului de cale ferată; numele tipografiei și tot ce se tipărea pe vremea aceea, cărți și reviste; spectacolele teatrelor ambulante și numerele de mare atracție ale circului care poposise atunci; descrierea cărămidăriei... unde un tînăr, rezemat de un salcîm, îi șoptea la ureche unei fete vorbe de amor un pic deocheate (textul e reprodus în întregime). Absolut toate – gara, tipografia, scena finală din *Parvenita*[1], elefantul circului, șoseaua care o cotește spre Šabac – sînt raportate la persoanele în cauză. Mai erau trecute și extrase din carnetul

1. Titlul unei celebre piese de teatru, aparținînd romancierului și dramaturgului sîrb Jovan Sterije Popović (1806-1856).

lui de elev, note, desene, numele colegilor pînă-n clasa a şaptea (a şaptea B), cînd adolescentul va avea un conflict cu profesorul L.D., care preda istoria şi geografia.

Brusc ne găsim în inima unui alt oraş, cam prin anii douăzeci şi opt, tînărul are pe şapca de liceu însemnul VIII, îşi lăsase mustăcioară. (Mustăcioara asta o va avea toată viaţa. O singură dată, şi asta nu prea de mult, şi-o crestase din neatenţie, şi-atunci şi-a ras-o. Privindu-l, m-a podidit plînsul; părea cu totul alt om. În acel plîns am trăit o clipă sentimentul nelămurit de cît de mult îmi va lipsi cînd va muri.) Iată-l acum în faţa Cafenelei Centrale, apoi la cinema, unde se aude pianul, iar pe ecran se desfăşoară *Călătorie pe Lună*. Apoi îl zărim lîngă avizierul din piaţa Jelačić, unde priveşte afişele proaspăt lipite, pe unul dintre ele – şi ofer acest detaliu ca o simplă curiozitate – un anunţ despre conferinţele lui Krleža[1]. Numele Anei Eremija, mătuşa lui după mamă la care va locui la Zagreb, în strada Jurišičceva, se afla alături de numele cîntăreţului de operă Križaj pe care-l întîlnise odată în Gornji grad[2], de cel al lui Ivan Labuš, cizmarul la care-şi pingelea pantofii, şi de un oarecare Ante Dutina, de la brutăria căruia îşi cumpăra chifle.

La Belgrad se va ajunge abia în îndepărtatul 1929, peste podul de pe Sava, desigur în acelaşi

1. Miroslav Krleža (1893-1983) – scriitor croat.
2. Cartier al Zagrebului.

mod ca și azi, cu aceeași bucurie și nerăbdare a întîlnirii. Se aude zdrăngănitul roților de tren peste structura de fier a podului, Sava curge tulbure-verzuie, locomotiva șuieră și încetinește, iar la fereastra vagonului de clasa a doua își face apariția tatăl meu, scrutînd în depărtare orașul necunoscut. E o dimineață răcoroasă, ceața se ridică încet la orizont, iar din coșul vaporului *Smederevo* pufăie un fum negru, se aude șuieratul înăbușit al navei înaintînd spre Novi Sad.

Tata și-a petrecut la Belgrad, cu scurte întreruperi, cincizeci de ani de viață și suma acelor trăiri, cu un total de optsprezece mii de zile și nopți (patru sute treizeci și opt de mii de ore) se află aici, în *Enciclopedia morților*, pe un spațiu de cinci-șase pagini! Înainte de toate, a fost respectată cronologia, măcar în linii mari, căci zilele se scurg, ca și rîul timpului, spre vărsare, spre moarte.

În septembrie al aceluiași an, în douăzeci și nouă, tata s-a înscris la școala de geodezie, iar *Enciclopedia* oferă și istoricul înființării școlii de geodezie din Belgrad, cu discursul inaugural al directorului Stojković (care le ura viitorilor geodezi să-și slujească regele și patria cu cinste, căci lor le revenea dificila misiune de a însemna pe hartă noile granițe ale patriei noastre). Urma apoi un amalgam de denumiri ale unor celebre bătălii, sfîrșite cu nu mai puțin celebre înfrîngeri, din Primul Război Mondial – Kajmakčalan, Mojkovac, Cer, Kolubara, Drina – și nume ale unor

profesori şi elevi căzuţi în luptă, notele de la trigonometrie, desen, religie, caligrafie. Acum apare şi numele uneia, Rosa, Roksanda, vînzătoare de flori, cu care D.M. flirtase pe vremea aceea, apoi numele unor Borivoje-Bora Ilić – cafegiul, Milenko Azanje – croitorul, Kosta Stavroski, pe la care trecea dimineaţa la o plăcintă caldă, şi al unui oarecare Krtinić, care l-a trişat la cărţi. Urma o listă cu filmele şi meciurile văzute de el, cu datele excursiilor de la Avala şi Kosmaj[1], cu nunţile şi înmormîntările la care fusese prezent, cu numele străzilor pe care locuise: Cetinska, Împărăteasa Milica, Gavrilo Princip, Regele Petru I, Prinţul Miloš, Požega, Kamenička, Kosmaj, Brankova; numele autorilor manualelor de geografie, de geometrie şi planimetrie, titlurile unor cărţi îndrăgite de el: *Împăratul munţilor*[2], *Stanko haiducul*[3], *Răscoala ţărănească*[4]; liturghii, spectacole de circ, defilarea organizaţiei şoimilor, serbări şcolare, expoziţii de desen (unde o acuarelă a tatei primise o menţiune din partea juriului). Aici este consemnată şi ziua în care şi-a aprins prima ţigară, în closetul şcolii, îndemnat de un anume Ivan Gherasimov, fiul unui emigrant rus, care, o

1. Localităţi din apropierea Belgradului.
2. Cunoscut roman istoric al scriitorului sîrb Svetolik Rankovič (1863-1899).
3. Cunoscut roman istoric al scriitorului sîrb Janko Veselinovič (1862-1905).
4. Cunoscut roman istoric al scriitorului croat August Šenoa (1838-1891).

săptămînă mai tîrziu, îl va conduce într-o celebră cafenea belgrădeană de pe vremea aceea, unde cînta o orchestră de țigani, iar conții și ofițerii ruși plîngeau ascultînd balalaica și chitara... Nu scăpase absolut nimic: festivitatea dezvelirii monumentului din Kalemegdan, intoxicația cu înghețată cumpărată din colțul străzii Makedonska, primii lui pantofi ascuțiți, de lac, cumpărați cu banii primiți de la tatăl lui drept răsplată pentru reușita la examenul de diplomă.

În următorul paragraf se ajunge la plecarea lui la Uzička Požega, în mai 1933. Cu el a călătorit, în vagonul de clasa a doua, și bietul Gherasimov, fiul emigrantului, amîndoi la prima lor ieșire pe teren: măsurau pămînturile Serbiei, făceau planuri de cadastru și de cartografiere, lucrau cînd cu mira, cînd cu teodolitul, pe cap aveau pălării de pai – era-n plină vară, soarele dogorea –, se cățărau pe deal, strigau, chiuiau, ploile de toamnă începeau, porcii umblau cu paiu-n gură, dobitoacele erau agitate, trebuia dosit teodolitul, care atrăgea trăsnetul. Spre seară se duceau la învățătorul satului, Milenković, să bea șliboviță și să învîrtă frigărui pe jar, Gherasimov înjura cînd pe sîrbește, cînd pe rusește, nu se mai știa, rachiul era tare. Săracul Gherasimov va muri de congestie pulmonară în luna noiembrie a aceluiași an, iar D.M. va fi cel care-i va sta la căpătîi și-i va asculta delirările. Cum, de altfel, va sta și la mormîntul lui, cu capul plecat, cu pălăria în mînă, cugetînd la vremelnicia existenței umane.

Uite, toate astea mi-au rămas în urma lecturii, din tot ce conspectasem la repezeală, cu degetele înghețate, în noaptea aceea, de fapt în dimineața aceea. Fuseseră doi ani plini, oarecum monotoni, în care D.M., din mai pînă în noiembrie, precum haiducii, își căra teodolitul și trepiedul pe cărări de munte și șes, anotimpurile se schimbau, rîurile se umflau și iar intrau în matca lor, frunzele înverzeau, ca apoi să se îngălbenească ; tata stă la umbra unui prun în floare, apoi se trage sub o streașină, fulgerele luminează priveliștea pe înserat, bubuitul tunetelor răsună pînă în zănoagă.

E vară, soarele dogorește, iar geometrii noștri (acum e cu unul, Dragović) se opresc pe la amiază în fața unei case (strada și numărul), bat la poartă, cer o cană cu apă. Iese o fată, le întinde un urcior cu apă rece de izvor, ca-ntr-un cîntec popular. Fata asta nu e alta decît – ați ghicit, desigur – aceea care va deveni mama mea.

Mi-ar veni greu să vă relatez, din ce mi-aduc aminte, cum totul era *acolo* atît de bine surprins și ilustrat – de la ziua în care s-a mers la pețit, pînă la nunta după datină, prilej cu care s-a cheltuit peste măsură și s-a desfășurat o întreagă producție folclorică, ce însemna de fapt o parte din viața lor –, întrucît totul ar părea sărăcăcios și ciopîrțit în comparație cu *originalul*. Să nu mai vorbesc de lista nuntașilor, numele nașilor și al preoților care i-au cununat, orațiile, cîntecele, darurile cu dăruitorii lor, lista mîncărurilor și a băuturilor. Urmează apoi o întrerupere de cinci

luni, între noiembrie și mai, cînd tînăra pereche se instalează la Belgrad, după care se ajunge la aranjarea camerelor, mobilarea lor, prețul mașinii de gătit, al patului și al dulapului și toate acele detalii intime, identice și totodată atît de diferite, într-o împrejurare asemănătoare. Căci – și acesta cred eu că este mesajul celor care au întocmit *Enciclopedia* – niciodată nu se repetă nimic în istoria ființelor umane, tot ceea ce la prima vedere pare aidoma abia dacă se asemuiește; fiecare făptură își are steaua sa, totul se petrece mereu și nicicînd, totul se repetă la nesfîrșit și este irepetabil. (De aceea realizatorii *Enciclopediei morților*, măreț monument al diversității, insistă asupra detaliilor, căci fiecare creatură umană are ceva sfînt.)

Căci fără acea idee obsesivă a realizatorilor despre irepetabilitatea oricărei creaturi umane, despre unicitatea oricărei întîmplări, ce rost ar avea numele celui de la starea civilă ori al preotului, descrierea veșmintelor de nuntă, ca și numele unui sat oarecare, Gledić, de lîngă Kraljevo, cu toate acele particularități care fac posibilă fuziunea dintre om și natură? Fiindcă aici este descrisă venirea tatălui meu „pe teren", șederea lui în perioada mai-noiembrie, cum se zice, ca haiducii. Numele lui Jovan Radojković (la a cărui cîrciumă geometrii beau în fiecare seară vin rece, pe veresie) este consemnat aici alături de numele unui copil – Svetozar – al unuia, Stevan Janjić, pe care-l va boteza tata; de asemenea, numele doctorului Levstik, un sloven refugiat, care-i va

prescrie prafuri pentru gastrită, sau al uneia, Radmila-Rada Mavreva, pe care tata o va tăvăli odată în fîn, într-o poiată.

Cînd s-a ajuns la stagiul militar al tatei, în carte a apărut schița traseelor pe care a mărșăluit a cincea unitate de infanterie staționată la Maribor; numele ofițerilor și subofițerilor, cu gradele lor, totul era notat, ca și numele camarazilor din dormitorul lui, calitatea hranei de la popotă, vătămătura de la genunchi, după un marș de noapte, carcera făcută pentru o mănușă pierdută, numele cafenelei unde a chefuit cînd a fost detașat la Požarevac.

La prima vedere totul se aseamănă cu orice stagiu și orice detașare, numai că acel Požarevac sau cele șapte luni în cazarmă, din perspectiva realizatorilor *Enciclopediei*, reprezintă un eveniment unic: nicicînd, *niciodată*, un oarecare D.M., geometru, nu-și va mai petrece, în a doua jumătate a anului 1935, stagiul în cazarma din Požarevac și nu va mai schița planuri la gura sobei, gîndindu-se cum în urmă cu două-trei luni, după un marș de-o noapte, văzuse marea.

Marea pe care el a văzut-o de pe vîrful Velebitului, în douăzeci și opt aprilie 1935, pentru prima oară în cei douăzeci și cinci de ani ai săi, va rămîne pentru el o revelație, un vis pe care-l va purta cu sine patruzeci de ani, cu aceeași intensitate, o taină, o nălucă despre care nu mai pomenești nicicînd. Atîția ani, încît nici el nu mai era sigur

dacă într-adevăr văzuse atunci largul mării sau fusese doar orizontul cerului, încît singura mare adevărată rămăsese pentru el acvamarinul de pe hărți, abisul se colorează cu o albăstreală intensă, iar apa de lîngă țărm cu o nuanță mai deschisă.

Cred că ăsta era și motivul pentru care ani de zile va refuza să meargă în concediu la mare, cînd toată lumea de la noi se ducea, fie prin sindicat, fie prin agenții turistice, în stațiunile de pe litoral. În împotrivirea asta a lui îi simțeai teama ciudată de a nu fi dezamăgit, de parcă întîlnirea directă cu marea îi putea nărui acea viziune îndepărtată care l-a iluminat în douăzeci și opt aprilie 1935, cînd pentru prima oară în viață a privit în depărtare, în zorii zilei, albastrul azuriu al Adriaticii.

Și toate pretextele de care s-a folosit pentru a amîna întîlnirea cu marea erau atît de neconvingătoare: nu-i plăcea să meargă vara-n concediu ca orice turist cioflingar, nu avea destui bani (și aici nu era departe de adevăr), nu suporta soarele (deși toată viața lui a stat cu capu-n dogoarea soarelui), pe el să-l lăsăm în plata Domnului, se simțea foarte bine și în Belgrad, cu jaluzelele trase. În acest paragraf din *Enciclopedia morților* este relatată cu multă finețe aventura lui marină, de la lirismul primului contact vizual, din o mie nouă sute treizeci și cinci, pînă la întîlnirea efectivă, față-n față cu marea, patruzeci de ani mai tîrziu.

Asta s-a petrecut, întîlnirea reală cu marea, în anul o mie nouă sute şaptezeci şi cinci, cînd, în sfîrşit, la insistenţele noastre, va accepta să se ducă la Rovinj cu mama, fiind găzduiţi de nişte prieteni.

S-a întors mai devreme, nemulţumit de climă, nemulţumit de serviciile de la restaurant, nemulţumit de programul de la televizor, nemulţumit din cauza puhoiului de lume, din cauza mării poluate, a meduzelor, a speculei şi, în general, a „jafului". Despre mare, în afară că era murdară („un closet turistic comun") şi că în ea erau meduze („le atrage împuţiciunea omului ca pe păduchi"), n-a spus nimic, nici o vorbă. A dat numai din mînă a lehamite. Acum ştiu ce însemna : îndelungatul vis despre Adriatica, acea nălucă îndepărtată, era cu mult mai fascinant şi mai frumos, mai pur şi mai profund decît balta aia zoioasă în care se bălăceau bărbaţi unsuroşi, cu ceafa groasă, şi femei unse cu uleiuri, „negre ca păcura".

Asta a fost ultima oară cînd s-a dus în concediu la mare. Acum ştiu că atunci în el a murit ceva ca o fiinţă dragă, un vis îndepărtat, o iluzie îndepărtată (dacă fusese într-adevăr o iluzie), pe care o purtase cu sine patruzeci de ani încheiaţi.

Dar am făcut un salt prea mare în timp, patruzeci de ani din viaţa lui, iar cronologic vorbind sîntem abia în anii treizeci şi şapte – treizeci şi opt, D.M. are acum două fete (fiul îl va avea mai tîrziu) zămislite prin vreun tîrguşor de provincie,

Petrovac, Mlavi sau Despotovac, Stepojevac, Bukovac, Ćuprija, Jelašić, Matejević, Čečina, Vlasini, Knjaževac sau Podvis. Faceți în gînd harta acestei regiuni, măriți fiecare punctișor la scara 1:50 000, la dimensiunea reală, însemnați străzile și casele pe unde a locuit, intrați apoi în fiecare curte, în fiecare casă, structurați spațiul, întocmiți inventarul mobilei și al livezii; nu uitați nici denumirile florilor din grădină și nici știrile citite de el, în care se spunea despre pactul Ribbentrop-Molotov, despre abdicarea regelui, despre prețul unturii și al cărbunelui, despre Aleksić, asul aerului... Iată cum lucrau maeștrii *Enciclopediei*.

Căci fiecare eveniment, am mai spus asta, era pus în legătură cu propriul lui destin, fiecare bombardament din Belgrad și fiecare înaintare a trupelor germane spre Răsărit ori fiecare retragere, toate astea erau transpuse prin prisma lui și în corelație cu viața lui. Undeva este consemnată o casă din strada Palmotićeva, cu tot ce era demn de reținut, cu locatarii care, în subsolul clădirii, vor supraviețui, împreună cu noi și cu tata, bombardării Belgradului; după cum a fost descrisă și casa din strada Stepojevac (numele proprietarului, planul casei ș.a.), unde tata ne va adăposti în timpul războiului, tot acum sînt date prețul pîinii, cărnii, unturii, al cărnii de pasăre și al rachiului. În *Enciclopedia morților* veți da și de discuția lui cu șeful poliției din Knjaževac, actul de concediere, în anul o mie nouă sute patruzeci și doi, și-l puteți vedea, de veți citi cu atenție, cum aduna frunze

din Grădina Botanică, ca apoi, în Palmotićeva, să se trudească să le preseze și să le lipească în ierbarul fiicei lui, caligrafiind Păpădie (*Taraxacum officinale*) sau Tei (*Tilia*), tot așa cum scrisese și pe mapele cu hărți „Marea Adriatică" sau „Vlasina".

Din acest fluviu tumultuos care este biografia lui, din acest roman de familie, se ramifică brațele, așa încît, în paralel cu munca lui de la fabrica de zahăr între anii 1943-1944, ca într-o cronică rezumată, se va desfășura destinul mamei și al nostru, al copiilor: volume întregi reduse la cîteva paragrafe semnificative. Deșteptarea lui în zori va fi corelată cu deșteptarea mamei (care se ducea pe undeva, la țară, să schimbe ceasul nostru de perete, era din dota ei, pe vreo găină sau o bucată de slănină) și cu plecarea noastră, a copiilor, la școală. Acest ritual matinal (în fundal se auzea la un radio de prin vecini melodia *Lili Marlene*) va fi folosit ca un prilej de a evoca atmosfera de familie din căminul unui geometru concediat în timpul ocupației (micul dejun sărăcăcios cu cicoare și pesmeți), ca și pentru prezentarea „modei" din anii 1943-1944, cînd se purtau pantofi cu tălpi de lemn, apărători pentru urechi și paltoane făcute din pături cazone.

Și faptul că o dată tata ne-a adus, sub poala paltonului, cu mare risc, niște melasă de la fabrica Milišić, unde lucra ca zilier, avea pentru *Enciclopedia morților* o însemnătate la fel de mare ca diversiunea militară provocată la Clinica de Oftalmologie din apropiere sau ca isprava unchiului meu, Cveja Karakašević, din Ruma, care dăduse

lovitura la clubul ofițerilor germani din Francuska 7, unde lucra la „aprovizionare". Această bizarerie, ca-n timpul ocupației, grație acestui Cveja Karakašević, noi să ne îmbuibăm de mai multe ori cu crap (ce mai înota noaptea în cada noastră emailată din baie) și să-l udăm cu șampanie franțuzească adusă de la același club Drei Husaren, evident că n-a rămas în afara atenției redactorilor *Enciclopediei*. Și cum, conform logicii programului lor, într-o viață de om n-ar exista lucruri lipsite de importanță și nici o ierarhie a evenimentelor, ei vor înregistra toate bolile copilăriei, oreion, tuse măgărească, rîie, ca și apariția păduchilor și boala de plămîni a tatei (diagnostic ce a coincis cu diagnoza doctorului Džurović: emfizem datorat fumatului excesiv). Tot aici veți găsi și afișul de pe avizierul din piața Bajlon, cu lista ostaticilor împușcați, printre care avea mulți prieteni și cunoscuți; numele compatrioților spînzurați ale căror trupuri atîrnau pe stîlpii de telegraf de pe Terazije[1], cuvintele ofițerului german care i-a cerut *Ausweiss*-ul în restaurantul gării din Niš, descrierea unei nunți de cetnici din Vlasotinci, cînd toată noaptea s-au auzit focuri de armă.

Luptele de stradă în Belgrad din luna octombrie 1944 s-au dat din unghiul lui de vedere, din strada Palmotićeva, la colțul căreia zăcea un cal sfîrtecat. Zgomotul asurzitor al șenilelor de tanc

1. Bulevard în centrul Belgradului.

acoperea pentru o clipă interogarea unui *Volksdeutscher* pe nume Franjo Hermann, ale cărui implorări treceau prin zidul subțire al clădirii învecinate, iar un ofițer justițiar al OZN-ei[1] împlinea răzbunarea poporului, ca și rafala din curtea învecinată ce răsunase ca un sfredel în liniștea deplină ce se lăsase după trecerea tancurilor sovietice, de asemenea pata de sînge de pe zid, pe care tata o va zări prin gemulețul de la closet, și cadavrul nenorocitului de Hermann, în poziție fetală, toate vor fi consemnate în *Enciclopedia morților*, cu un comentariu al observatorului din umbră.

Istoria este pentru *Enciclopedia morților* suma tuturor destinelor umane, totalitatea întîmplărilor efemere. De aceea se înregistrează orice activitate, gînd sau faptă generoasă, orice cotă trecută într-un registru, fiece firicel de pămînt rămas pe o lopată sau undă care ar mișca din loc o cărămidă dintre dărîmături.

Activitatea pe care tata o desfășura după război în cadrul Cadastrelor Statului, unde se făceau noi măsurători de teren, care ulterior se înregistrau în alte cadastre, normal, ca după orice perioadă de vicisitudini ale istoriei, este descrisă în cele mai mici amănunte: calitatea terenurilor arabile, forestiere, noile denumiri pentru satele cu populație de limbă germană și pentru așezările

1. *Odelenje za zaštitu naroda* — Departamentul Securității Statului.

coloniștilor. Cred că nimic n-a scăpat: glodul întărit de pe cizmele de cauciuc cumpărate de la un soldat beat; diareea apoasă provocată de niște sarmale alterate de la un birt din Indžija; o aventură cu o servitoare bosniacă de prin Sombor; o cădere zdravănă de pe bicicletă în apropiere de Čantavir; o noapte de drum într-un vagon de vite pe linia Senta-Subotica; tîrguitul unei gîște îndopate pe care va aduce acasă în ajunul Anului Nou; beția cu niște ingineri ruși la Banović; scosul unei măsele în plin cîmp, lîngă o fîntînă cu cumpănă; un miting de la care a venit plouat pînă la piele; sfîrtecarea lui Steva Bogdanov, geometru, care la o margine de pădure a călcat pe o mină activă și, doar cu o zi înainte, jucaseră biliard; reapariția acrobatului aerului, Aleksić, deasupra Kalemegdanului; o gravă intoxicație cu alcool în localitatea Mrakodol; o cursă cu un camion arhiplin pe drumul gloduros dintre Zrenjanin și Elemir; cearta cu noul șef, un oarecare Šuput, pe terenurile de la Jaša Tomić[1]; cumpărarea unei tone de cărbuni Banović și așteptatul la rînd, în gara Dunav, de la patru dimineața, pe o temperatură de minus cincisprezece grade; achiziționarea unei mese cu placă de marmură din piața Buvlja[2]; micul dejun „american" cu brînză și lapte praf la cantina muncitorească Bosna; îmbolnăvirea și moartea tatălui său; vizitarea cimitirului

1. Localitate în Voivodina (Serbia).
2. Piață de vechituri (talcioc) din Belgrad.

din Zadušnica; cearta crîncenă cu numiţii Petar Janković şi Sava Dragović, care susţineau justeţea liniei lui Stalin, şi dialogul dintre aceştia; argumentele unuia şi contraargumentele celuilalt (cînd totul se va încheia cu vorba de năduf a tatei: „'tu-vă Stalin al vostru!").

Aşa încît *Enciclopedia* ne introduce în atmosfera vremii, a evenimentelor politice.

Teama care va pune stăpînire pe tata, ca şi tăcerea aceea de care şi eu îmi amintesc atît de bine, o tăcere grea şi chinuitoare, cartea o interpretează ca pe o teamă molipsitoare: într-o bună zi s-a aflat că acelaşi Petar Janković, o rubedenie de-a lui, totodată şi coleg de serviciu, intra în fiecare dimineaţă, la ora şase, în clădirea UDB-ei pentru discuţii (în baza denunţului lui Dragović mai sus pomenit) şi ajungea la serviciu cu întîrziere, cu chipul vineţiu şi tumefiat de pălmuială şi nesomn, şi asta în fiecare zi lăsată de la Dumnezeu, cu noaptea-n cap, timp de şase luni... pînă şi-a amintit şi de alţii care împărtăşeau cu el deruta cu ruşii şi care ascultau Radio-Moscova.

Las deoparte digresiuni ca certuri, împăcări, plecări la băi, pe scurt, o întreagă istorie de familie. Sar şi peste inventarul lucrurilor agonisite de tata şi pe care *Enciclopedia* le-a consemnat cu grijă de gospodar. Amintesc doar de radioul marca Orion, *Operele alese* ale lui Maxim Gorki, leandrul din hîrdăul cel mare de lemn şi putina cu varză, pentru că mi se pare că au o importanţă mai mare în raport cu alte mărunţişuri enumerate

în carte, dintre care nu lipsește nici stofa cu furnituri pe care i-am cumpărat-o din prima mea leafă, nici sticla cu coniac Martel pe care el o va bea într-o singură seară.

Enciclopedia morților nu se îngrijește, totuși, numai de bunurile materiale, doar nu este un registru de contabilitate sau de inventar, nu este un indice de nume, precum *Cartea Regilor* ori *Cartea Genezei*, cu toate că are cîte ceva din fiecare; în ea se vorbește și despre starea sufletească a omului; despre opinia lui față de lume, față de Dumnezeu, despre îndoielile lui în existența lumii de dincolo, despre normele sale morale. Dar ceea ce te uimește cel mai mult este fuziunea perfectă între exteriorizare și interiorizare, insistența asupra faptelor materiale, care ulterior se vor situa într-un raport logic cu omul, cu ceea ce numim de fapt sufletul său. Și dacă redactorii lasă fără comentariu unele aspecte – cum ar fi de pildă montarea instalației electrice în sobele de teracotă, în 1969, calvitia incipientă sau bulimia tatălui meu, prepararea unei băuturi răcoritoare din soc după o rețetă din *Politika*[1] –, neașteptata lui manie de a colecționa mărci poștale, mai la bătrînețe, este interpretată ca o compensație la îndelungata-i imobilitate. Pentru ei era evident faptul că studierea timbrelor cu lupa era o explozie a dorului înăbușit de ducă, ce adesea mocnește la firile liniștite și statornice, mai puțin înclinate

1. Cotidianul sîrb cu cel mai mare tiraj, care apare la Belgrad.

spre călătorii și aventuri; era de fapt acel tăinuit romantism mic-burghez care i-a determinat atitudinea față de mare. (Fiindcă el va înlocui deplasările și orizonturile îndepărtate prin călătoriile tihnite ale gîndului, iar interesul primului nepoțel față de lumea fluturașilor de mărci poștale va fi doar un pretext, ca să nu pară ridicol în ochii celorlalți și chiar în ai lui însuși.)

Asta era deci extremitatea peisajului său spiritual, care se afla la un pas de vărsarea rîului și unde erau înmormîntați prietenii, iar cei apropiați lor îi urmau cu atîta repeziciune încît orice om – chiar mai puțin înclinat spre meditație decît tata – devine filosof, în măsura în care filosofia înseamnă reflecție asupra sensului existenței umane.

Nemulțumit de viață, ros de melancolia bătrîneții, care nu putea fi cu nimic potolită, nici cu afecțiunea copiilor, nici cu niște nepoței minunați, nici cu liniștea împăcată a vieții de fiecare zi, va începe să bombăne, să se îmbete tot mai des. Atunci era cuprins de furie, fapt neobișnuit pentru un om calm, mereu cu zîmbetul pe buze. Înjura de Dumnezeu, blestema cerul, pămîntul, pe ruși, pe americani, pe nemți, statul și pe ăi de-i stabiliseră o pensie mizerabilă pentru cît slugărise o viață de om, dar cel mai mult televiziunea, care-i umplea pustiul serilor, aducîndu-i în casă, cu o nerușinare jignitoare, imensa iluzie a vieții.

A doua zi de dimineață, venindu-și în fire, cu căința în suflet, se apuca să hrănească sticleții

din balcon, le vorbea, le fluiera, ținînd colivia deasupra capului, precum felinarul în bezna suferințelor umane. Sau, aruncîndu-și brusc pijamaua, se-mbrăca la repezeală, își punea pălăria și pleca la Poșta Centrală să-și cumpere mărci. Ca apoi, după-masă, sorbindu-și cafeaua în fotoliu, cu un nepoțel lîngă el, să le rînduiască în album cu o pensetă fină.

Uneori, în momentele de deznădejde, își plîngea soarta și-și căina bătrînețile: cum nu-l ajutase Dumnezeu să urmeze școli înalte și cum o să se ducă pe lumea cealaltă un neisprăvit, căci nu făcuse avere, nici marea n-o văzuse omenește sau alte orașe, nimic din ceea ce vedea un om școlit și bogat. Fiindcă voiajul lui la Trieste se încheiase la fel de jalnic ca și vacanța de la Rovinj.

În cei șaizeci și șase de ani ai săi a fost prima lui trecere peste graniță. Numai că și la călătoria asta s-a ajuns după multe insistențe și chiar presiuni. Se apăra cu tot felul de argumente care nu erau ușor de înlăturat: că un om cu cap nu se duce într-o țară dacă nu-i știe limba, că n-are de gînd să se-apuce de bișniță și că lui nu-i spun nimic nici macaroanele și nici Chianti de la Trieste, mai bucuros ar sta acasă cu un vîrtos de Mostar sau cu un vin alb de Prokuplje.

Pînă la urmă l-am împins să-și scoată un pașaport.

S-a întors furios și prost dispus, plouat, certîndu-se cu mama; pantofii cumpărați de ea

luaseră apă şi-l mai şi roseseră, iar miliţia, cînd l-a ajuns pe la Indžija, i-a cotrobăit şi i-a răvăşit totul în geamantane.

Mai e cazul să vă spun că această escapadă la Trieste şi ploaia din faţa hotelului Adriatico, pe cînd el stătea sub o copertină, fără umbrelă, rătăcit ca un cîine plouat, în timp ce mama scotocea prin magazinele de pantofi de la Ponte Rosso, îşi are un loc cît se poate de distinct în *Enciclopedia morţilor*? Singura lui consolare din toată excursia aia jalnică de la Trieste a fost cumpărarea unor seminţe de flori, pe care le văzuse expuse în faţa unei prăvălii (din fericire, pe punguliţe erau ilustrate florile, iar preţul era vizibil, încît n-a fost nevoie să discute cu vînzătoarea). Căci pe atunci D.M. se ocupa intens de cultivarea plantelor decorative, cum scrie în *Enciclopedie* (urmează inventarul florilor din ghivecele şi vasele de pe terase, cea dinspre curte şi cealaltă, dinspre stradă).

Cam în aceeaşi perioadă, ca după o epidemie florală, s-a apucat să umple toată casa de desene cu motive florale. La această explozie a harului său pictural a ajuns cu totul întîmplător. Nemulţumit – ca de altfel de orice lucru – de felul în care un ofiţer pensionar, zugrav amator, i-a văruit baia (cîntînd tot timpul *Kozarčanka* şi bătînd tactul cu mîna, care ajunsese numai pete de culoare), tata şi-a suflecat mînecile şi s-a pus pe treabă. Cum n-a reuşit să înlăture dîrele de pe pereţi, şi-a zis că e mai bine să le acopere cu un

strat gros de vopsea, urmărind conturul lăsat de igrasie. Așa apăru în baie prima floare, un clopoțel uriaș sau un nufăr, cine mai știe.

Toți i-am adus laude. Au venit și de prin vecini să-i vadă opera. Pînă și nepoțelul lui drag și-a manifestat sincer admirația. Și uite așa a început totul. A urmat fereastra de la baie, pe care a împodobit-o cu floricele mărunte de cîmp, albăstrele, dar a lăsat-o baltă, șoldie, încît acest motiv floral pictat direct pe sticla geamului crea iluzia unei perdele un pic ridicate.

De atunci s-a apucat serios de treabă, picta neobosit, zile întregi, tot timpul cu țigara în colțul gurii (cînd era liniște, din plămînii lui se auzea un șuierat ca de foale). Decora cu floricele fanteziste tot felul de lăzi scorojite, porțelanul abajururilor, sticlele de coniac, vaze din sticlă ordinară, borcanele de nescafé, caseta de lemn pentru țigări. Pe un sifon mai mare a încondeiat pe fundalul acvamarin numele unor cafenele belgrădene, cu caligrafia lui de pe albumașele cu insule: Brioni, Boka, Pescărușul, Marinarul, Zori de zi, Cafeneaua sîrbă, Poarta Vidinului, Poarta Stambulului, Skadarlija, La trei pălării, La doi cerbi, Sub tei, La trei ciorchini, Šumatovac, Șapte zile, Marșul de pe Drina, Kalemegdan, Kolarac, Patria, Plugarul, Obrenovac, Oplenac, Orașul lui Dušan, La vărsare, Smederevo, Cornul de vînătoare, Semnul mirării, Ultima șansă.

Redactorilor vigilenți nu le-a scăpat nici momentul morții lui, exact în ziua cînd primul lui nepot

împlinea doisprezece ani. Ca de altfel nici faptul că tata s-a împotrivit ca ultimul său nepot să-i poarte numele. Noi crezuserăm că prin asta i-am fi măgulit orgoliul şi i-am fi dat o dovadă în plus de afecţiune şi preţuire. El, în schimb, a bombănit ceva, şi-n ochii lui am văzut umbra palidă a acelei spaime care avea să-i licărească în dosul ochelarilor un an mai tîrziu, cînd şi-a simţit sfîrşitul aproape. Această succesiune a viilor şi morţilor, acest mit universal despre schimbul de generaţii, această vană consolare pe care omul a închipuit-o ca să îndure mai uşor gîndul dispariţiei, toate astea le-a simţit tata în acele clipe ca pe o profundă jignire, ca şi cum prin actul magic al atribuirii numelui său pruncului nou-născut, măcar că era sînge din sîngele lui, „îi mîncau coliva". Numai că pe atunci n-aveam cum să ştiu că el îşi simţea excrescenţa *dubioasă* în adîncul măruntaielor şi că bănuia, poate chiar avea certitudinea, că în pîntece îi înflorea, ca dintr-un bulb, o necunoscută plantă otrăvitoare.

Enciclopedia, într-unul din paragrafele finale, relatează şi despre desfăşurarea ceremonialului înmormîntării, numele preoţilor care i-au cîntat prohodul, descrierea coroanelor, lista celor care l-au însoţit de la capelă, numărul lumînărilor aprinse pentru sufletul lui, textul ferparului din *Politika*.

Discursul ţinut de Nikola Beşević, vechiul lui coleg de la Direcţia de cadastre („Tovarăşul Djuro

a slujit patria cu cinste atît înainte de război, apoi în timpul ocupației, cît și după război, în perioada reconstrucției și refacerii patriei noastre distruse și îndurerate"), a fost transcris în întregime, căci dincolo de tonul exagerat și de unele locuri comune sau retorisme, discursul lui Bešević la catafalcul camaradului și compatriotului decedat purta, fără îndoială, ceva din mesajul și principiul pentru care pleda *Enciclopedia morților*. („Amintirea lui va dăinui de-a pururi. Să-i fie țărîna ușoară!")

Cu asta aș putea să închei, aici se opresc și însemnările mele. Nu voi întocmi un inventar macabru al lucrurilor care au rămas de la el: cămașa, pașaportul, alte cîteva acte, ochelarii (lumina zilei se reflecta dureros în lentilele goale scoase din toc) – toate obiectele care i-au fost înmînate mamei, la spital, a doua zi după moartea lui. Totul era menționat cu minuție în *Enciclopedie*, nu lipsea nici măcar batista, nici cutia de țigări Morava ori *Politika ilustrată* în care dezlegase parțial un careu de cuvinte încrucișate.

Urma apoi o listă cu numele medicilor, al infirmierelor, al vizitatorilor, ziua și ora cînd a fost operat (cînd doctorul Petrović l-a deschis și l-a închis la loc, înțelegînd că operația era zadarnică: sarcomul prinsese toate organele vitale). Nu am tăria să vă descriu privirea aceea cu care și-a luat rămas-bun de la mine pe scările spitalului cu o zi-două înaintea operației: concentrarea unei

vieți întregi și toată groaza la aflarea morții... *Tot ceea ce un om în viață poate cunoaște despre moarte.*

Reușisem deci, înțepenită de frig și cu ochii jucîndu-mi în lacrimi, ca în cîteva ore să răsfoiesc toate paginile care se refereau la el. Pierdusem noțiunea timpului. Stătusem în biblioteca aceea friguroasă ceva mai mult de o oră sau se făcuse deja dimineață? Uitasem complet de timp și spațiu. Mă repezisem să-mi notez cît mai multe date despre tata, ca să pot avea în momentele mele de deznădejde o mărturie că viața lui nu fusese părelnică, fiindcă existau pe lumea asta oameni care înregistrau și valorificau fiecare viață, fiecare suferință, fiecare dăinuire omenească. (Și asta era totuși o consolare.)

Aruncînd încă o privire peste ultima pagină în care se vorbea despre el, văd o floare, o floare neobișnuită, care la început mi s-a părut a fi o vinietă sau o prezentare schematică a unei plante aflate acum în lumea morților, ca un exemplar de floare dispărută. Însă în nota explicativă voi citi că, de fapt, era motivul *fundamental* din desenele tatei. M-am apucat, cu mîinile tremurînde, să copiez și eu floarea mirobolantă. Cel mai mult aducea cu o uriașă portocală cojită care explodase, străbătută de linii subțiri și roșii aidoma unor vase capilare. Pe moment am fost dezamăgită. Îi știam doar toate desenele cu care ornase pereții, dușumelele, sticlele, cutiile, dar nici unul

nu aducea cu cel din carte. Da, mi-am zis, pînă și *ei* pot greși. Apoi, terminînd de copiat uriașa portocală cojită, citind ultimul alineat, am scos un țipăt. M-am trezit lac de sudoare. Atunci m-am apucat să-mi notez tot ce-mi aminteam din acel vis. Și iată ce mi-am amintit... Știți ce scria în acel ultim alineat? Că D.M. se apucase să deseneze în clipa în care se făcea simțit în el primul simptom al cancerului. Deci desenarea obsesivă a motivelor florale coincidea cu evoluția bolii.

Cînd i-am arătat doctorului Petrović desenul, mi-a confirmat, vizibil surprins, că sarcomul din pîntecele tatălui meu arătase întocmai. Și că *eflorescența* durase luni de zile.

Legenda adormiților

Rămaseră în grotă trei sute de ani la care se mai adăugară nouă.

Coranul, XVIII, 25

1

Zăceau cu fața-n sus pe velința scorțoasă și jilavă, răpănoasă de atîta terciuială și zvîrcoleală a trupurilor, iar pe alocuri, unde părul de cămilă se rosese, sub ceafă, sub spete, sub coate, urzeala era mai bătoasă, ca și sub călcîie ori sub pulpele țepene ca niște furci.

Zăceau cu fața-n sus, cu mîinile împreunate a rugă, ca și morții, pe velința muruită și putregăită care se rărise sub povara trupurilor lor, căci arareori mai fremătau printr-un zvîcnet involuntar adormiții vlăguiți de viață și mișcare, pe deplin adormiți; membrele îi mai trădau uneori, ce-i drept, tresăltînd pe ascuns, iar pe alocuri velința se subțiase, acolo unde piatra stîncii o bătucise de atîta somn împovărător, de atîta încremeneală a trupurilor, ori cînd mai palpitase lutul trupului,

cînd mai fojgăiseră oasele, căci velinţa putredă şi rugoasă se mîncase de la duritatea diamantină a stîncii grotei.

Zăceau cu faţa-n sus în tihna tihnită a adormiţilor, iar zvîcnirea membrelor în bezna vremilor muruise velinţa jilavă de sub ei, muşcînd urzeala părului de cămilă, care se mîncase temeinic, aşa cum doar apa, însoţită cu timpul, sapă în miezul dur al pietrei.

Zăceau cu faţa-n sus în bezna beznelor din dealul Celionului, cu mîinile împreunate a rugă, precum morţii cei morţi, ei trei, Dionisie şi prietenul său Malhus, iar ceva mai încolo, Ioan, cuviosul păstor, cu al său cîine, Kitmir.

Sub pleoapele plumbuite, îngreunate de somn, sub pleoapele lor aghesmuite cu balsamul şi cucuta visului, nu se întrezărea semiluna verzuie a ochilor pieriţi, căci bezna era deplină, bezna jilavă a timpului, negura veşnică a grotei.

De pe ziduri şi din bolta peşterii se prelingea, picătură cu picătură, apa veşniciei, susurînd lin pe vîna stîncii, precum sîngele în venele adormiţilor, iar uneori stropii cădeau pe trupurile lor împietrite, pe chipurile lor încremenite, rîurind printre ridurile frunţii înspre scoica urechii ori oprindu-se în arcada pleoapelor, după care se scurgeau ca nişte lacrimi de gheaţă în găvanele verzui ale ochilor, ca apoi să fie zăgăzuite de genele ochilor împietriţi.

Dar ei tot nu se trezeau.

Surzi, cu auzul pecetluit de plumbul somnului şi de catranul beznei, zăceau neclintiţi, cufundaţi

în bezna lăuntrică, în bezna vremii veșnice care le împietrise inimile adormite, care le oprise respirația și contracția plămînilor, care le înghețase susurul sîngelui în vene.

Numai că, dăinuind în jilăveala grotei și în tihneala trupului, înfundați în cenușa uitării și în vîltoarea vedeniilor, lor le creștea părul, ca și barba, ca și puful de pe trup și de la subsuori, iar pe nevăzute, așa cum doar apa zidește și năruie pe nevăzute, noaptea le trosneau unghiile, creșteau și ele.

2

Cel mai tînăr, cel care avea trandafirul în inimă și care zăcea între păstorul Ioan și prietenul său, Malhus, se va deștepta primul, dintr-odată, ca pălit de adierea timpului și a cugetului. Mai întîi va auzi susurul apei din bolta grotei, mai întîi va simți ghimpele din inima sa. Scăldat în tihnă, cugetul său de adormit trudnic, cugetul său cufundat în bezna jilavă a grotei nu se putea dezmetici numaidecît, căci trupul i se vlăguise de atîta tihneală, iar sufletul îi era bîntuit de vedenii.

Chemă în sinea sa numele Domnului și chemă în sinea sa și dulcele nume al Priskăi, retrăind poate cele petrecute, retrăindu-le cu înfiorarea muribundului și cu desfătarea îndrăgostitului. Toate cîte se petrecuseră în sufletul său și în trupul său, nici el nu mai știa cînd, acum îi apăreau ca-n vis, poate chiar fuseseră doar un vis,

coşmarul vieţii şi coşmarul morţii, coşmarul iubirii neîmplinite, coşmarul timpului şi al veşniciei.

În preajma sa, la stînga şi la dreapta, îi simţea pe cei doi prieteni ai săi, pe păstorul Ioan şi pe Malhus, căzuţi într-un somn letargic, îi simţea, deşi erau duşi cu duşii, neclintiţi şi făr-de suflare, ca îmbălsămaţi, nu mai aveau nici un miros de om, nici o miasmă de putregăciune, deşi el le simţea prezenţa nepămînteană, presimţind mai la stînga sa, la picioarele lui Ioan, şi trupul nepămîntean şi îmbălsămat al cîinelui păstorului care, cu labele din faţă întinse, zăcea lîngă stăpînul său, veghindu-l pierdut la poarta somnului său letargic.

3

Trupuri încremenite, membre înţepenite pe velinţa răpănoasă, a cărei jilăveală n-o simţea Dionisie, căci se căznea să-şi desfacă şi să-şi dezdoaie degetele mîinilor încrucişate, amorţite de somn şi nemişcare, ce parcă se lipiseră între ele, şi să-şi redobîndească trupul împovărat, inima care, iată, se însufleţise; dar şi pîntecele avea să se însufleţească, apoi plămînii şi chiar ochii ferecaţi de plumbul somnului, ca şi mădularul său adormit şi rece, înstrăinat precum se înstrăinase păcatul de el.

Apoi reveni cu cugetul în inima peşterii, în catranul vîrtos al beznei, desluşind clepsidra veşnică a timpului, pentru că voia să-şi strămute

vremelnicia pămînteană în timp, să-și statornicească trupul și cugetul în miezul timpului, ca să se întoarcă în vremea dinaintea somnului și a peșterii. Mai întîi își aminti de dulcele nume al Priskăi, pentru că ea fusese în visul său și în veghea sa, în inima sa și în miezul vremii, în inima somnului și în miezul deșteptării sale.

În prima clipă nu se putu dumiri ce se petrece, pentru că nu voia să-și deștepte osteniții săi copărtași de letargie, copărtași întru vise, așa că doar cugetul său se afundă în hăurile vremii ca să despreuneze somnul de trezie, ca, mai apoi, slujindu-se de cugetul său și de amintirile sale, și cu ajutorul Domnului căruia I se rugase, să-și poată veni în simțiri.

Numai că în sinele său nu află altceva decît năluca visului și a deșteptării, a aceluia de dinainte și de acum ; în sinea sa nu află nimic decît bezna aceea bălmăjită care, de bună seamă, fusese înaintea creației, înaintea facerii, cînd Domnul nu despărțise încă lumina de întuneric și ziua de noapte, cînd Domnul încă nu despreunase somnul de trezie și veghea de vis.

Și de n-ar fi fost trandafirul din inima sa, de n-ar fi fost dulcele nume al Priskăi, dacă amintirea ei nu i-ar fi fost pecetluită în trup, în inimă, în piele, în pîntecele-i secătuit, probabil că nu s-ar mai fi trezit.

4

Pentru că ea nu mai era Priska de dinainte, Priska din visul său de altădată, cea pe care o aflase la poarta somnului său de altădată, în miezul treziei lui de pe vremuri. Vai, nu mai era aceeași Priska cu care se legase pe vecie, nu mai era Priska lui din visul de altădată și din trezia lui de altădată, nu, nu mai era ea, iar Domnul va trebui să aibă îndurare față de acea femeie, față de Priska, fiica regelui Decie, potrivnicul creștinismului, nu, nu putea fi același vis despre aceeași femeie, nu putea fi Priska lui cu care se legase pe vecie, putea fi o altă femeie cu numele ei, aidoma ei, doar că ea nu putea fi Priska, chiar dacă avea înfățișarea ei, tot nu putea fi ea.

În cuget i se redeșteptă amintirea chipului ei, al Priskăi, cu o patimă dureroasă, doar că acum avea chipul a două femei îngemănate, în timp și-n amintirea sa, într-unul singur, într-o deplină potrivеală, căci trupul se zămislise din pulberea și cenușa a două amintiri, din lutul a două făpturi, în care visul insuflase un singur suflet, pe al ei.

Iar cele două chipuri i se învîrtoșau în cuget, în închipuire, frămîntînd lutul din care ele fuseseră zămislite, încît aproape nu mai avea cum deslușì două femei, două vise, ci doar una singură, pe Priska lui cu ochi migdalați, pe Priska de acum și dintotdeauna, nălucirea ei îl umplea de bucurie și parcă îl întrema, îndeajuns să-l

dezmeticească din somn, dar nu îndeajuns să-i miște mădularele înțepenite, și se înfiora de gîndurile sale, de cum răsucea firul amintirilor, care-i redeșteptau toate cele petrecute înaintea acelui somn.

5

Și văzu lucirea făcliilor care, aidoma unor aștri, ardeau deasupra capetelor lor, sub bolta grotei, și-și aminti freamătul mulțimii care se îmbulzea să-i vadă, apoi tăcerea care se așternuse pentru o clipă, ca apoi iar să se stîrnească zarva cînd Ioan, cuviosul păstor, își va ridica mîinile spre cer, chemînd numele Domnului.

Și dacă fusese doar un vis? Dacă fusese doar visul unui lunatic, un vis în vis, mai aievea decît visul visat, și asta pentru că n-ai cum să-l asemui cu trezia, pentru că n-ai cum să-l asemui cu amintirea și pentru că dintr-un vis ca ăsta te trezești tot în vis? Și dacă fusese un vis profetic, visul veșniciei și al timpului? Un vis fără himere ori șovăieli, un vis al zicerii și al înțelegerii, un vis deopotrivă al sufletului și al trupului, al cugetului și al trupului, un vis cu contururi precise și limpezi, un vis cu un grai al său și cu o anume rostire, un vis care se lasă pipăit, care se lasă gustat, adulmecat și deslușit, un vis mai viu decît trezia, un vis pe care-l visează doar răposații, un vis ce nu se lasă ras cu briciul cu care-ți razi barba.

căci imediat țîșnește sîngele, căci tot ce faci e doar mărturia treziei și a deșteptării, în el pielea sîngerează, și inima sîngerează, în el freamătă bucuria trupului și a sufletului, în el nu există altă minune decît viața; din visul ăsta, trezia e doar în moarte.

Nici măcar nu apucară să-și ia rămas-bun unii de la alții, întrucît fiecare din ei se îngrijea de pocăirea sufletului, fiecare pentru sine, apoi toți într-un glas, cu buzele uscate, șoptindu-și rugăciuni, fiindcă mulțimea avea să se întoarcă, era dusă să-i întîmpine pe legionarii lui Decie, ori poate să mai dreagă ceva pe la custile cu fiare sălbatice, deși cîțiva dintre ei rămăseseră, totuși, de strajă la intrarea în grotă, cît durau pregătirile hecatombei, la care mulțimea, gloata păginilor, avea curînd să se desfete.

6

Și iar veniră cu torțe, care luminau altcumva grota, parcă mai sfredelitor, veniră cu cîntări și psalmi; copiii purtau făclii și icoane, iar peștera vuia de cîntările lor pioase, de rugăciunile lor, răsunau vocile preoților, glasurile copiilor, ale băieților îmbrăcați în alb, aidoma unui cor de îngeri.

De îndată grota se împînzi de fumul torțelor și de mireasma tămîii, toți cîntau într-un glas întru slava Domnului, preoți, copii și ei trei, Dionisie, Malhus și cuviosul păstor Ioan, cîntau

într-o simțire psalmi întru slava lui Iisus Nazarineanul, Făcătorul de Minuni și Mîntuitorul.

Și dacă și ăsta fusese vis? Și dacă și asta era o nălucire, dacă se aflau deja la porțile raiului? Era oare capătul coșmarului și al nălucilor sau era mîntuirea lor?

Îi privea cu inima strînsă, tot așa cum și ei îi priveau din logii pe cei trei. Și el le văzu, în pîlpîirea torțelor, chipurile și straiele și se înfricoșă, căci straiele le erau dintr-o țesătură străvezie, erau din purpură și carmin, din piei de oaie înroșite și aveau podoabe de aur, argint și bronz. Iar fiecare ținea la pieptul său cîte o icoană pe care scînteiau aurul și argintul și pietrele prețioase.

7

Apoi din mulțime se vor desprinde cîțiva tineri vînjoși, care se vor înclina în fața lor făcîndu-și semnul crucii, apoi le vor săruta picioarele și mîinile, după care, toți deodată, se vor ridica sprinten pornind-o cu ei prin găvanele grotei, purtîndu-i cu mare grijă, ca pe niște odoare, abia atingîndu-i cu mîinile lor puternice, în vreme ce mulțimea le lumina pașii și calea, cîntînd laolaltă întru Slava Domnului.

În frunte îl purtau pe Ioan, cuviosul păstor; cu mîinile împreunate își șoptea o rugăciune simplă, atît de dragă Domnului; apoi urma Malhus cel cu

lunga-i barbă cînepie, îl înfăşuraseră şi pe el cu straie ţesute în fir de aur, iar imediat venea, legănat ca-ntr-o luntre pe umerii vînjoşi ai purtătorilor săi, el, Dionisie.

Oare şi ăsta fusese tot vis?

Şi atunci văzu capetele rase chilug ale tinerilor pe ai căror umeri se odihnea trupul său, în litieră, un trupşor ca de copil ori de bătrîn neputincios; oare şi ăsta fusese tot vis, mîntuirea? Apoi cîntările şi ochii tinerilor care-l purtau şi care nu se încumetau să şi-i ridice spre el, le vedea doar sprîncenele dese de sub fruntea îngustă, ca şi pleoapele întredeschise de sub gene; apoi gîturile ţepene şi dezgolite, iar pe cefele acelora care-l purtau înaintea sa pe Malhus se răsfrîngea lumina pe cînd urcau spre înălţime, ca spre ceruri, ca spre rai, în vreme ce mulţimea, aflată pe de lături, ţinea deasupra capetelor făclii aprinse, neîncumetîndu-se să-i privească în ochi, măcar pe furiş, cu o uitătură mijită, prin care s-ar fi întrezărit albeaţa, ca la lunatici, dar ei cîntau psalmi şi rugăciuni; astfel erau ei purtaţi de lunatici ca prin somn prin galeriile peşterii, pe sub bortele cavernei, printre găvane adînci cu temple din spumă de cristal, prin galerii înguste cu arcada joasă.

Dar de unde, oare, atîta siguranţă în paşii lor, de unde acea linişte solemnă în care se deplasau printre atîtea obstacole, purtîndu-şi povara cu atîta sprinteneală şi îndemînare, deşi abia de-o atingeau cu palmele lor zdravene?

Zadarnic căuta el să-și limpezească îndoielile, să surprindă o privire, un ochi în care să se recunoască, în care să-și prindă uitătura, imaginea dovezii că visul se sfîrșise. Dacă ar fi putut măcar să prindă privirea vreunui copil, a unuia dintre îngerașii în straie albe, pe care-i zărise pe de lături ori în logia de cristal ca un templu; zadarnic însă. Abia i se păru că unul dintre copii îl privea cu niște ochi lumești, și totuși angelici, abia i se păru că unul din ei îi căuta privirea, nici n-apucă să întoarcă bine capul spre el, că acesta capitulă, coborînd peste ochi cortina plumburie a pleoapei cu liziera genelor, văzîndu-și mai departe de cîntare, cu ochii închiși și cu o gură deschisă rotund, ca un pește, încît Dionisie presimți în privirea camuflată, în gura ca de pește o anume fățărnicie, o detașare voită, poate spaimă, poate considerație, dacă nu doar o moțăială de lunatic.

Căci astfel merg doar lunaticii, purtați peste abisuri de mîna Atotțiitorului, de o cutezanță care nu vede hăurile, de o nesăbuință ce vine dintr-o credință ancestrală, de forța păgînă a trupului în care încă mai dăinuie credințele strămbunilor care se prosternau în fața lunii: mersul lor cu mîinile întinse în față vine de la adorația păgînă a zeiței Luna, de unde erau chemați de sufletele strămoșilor, iar umbletul lor era chemarea sîngelui, chemarea vremilor; de aceea el nu s-ar fi încumetat să scoată un sunet, căci i-ar fi putut trezi pe păgînii somnolenți, pe lunaticii adunați

în grotă ca să-şi slăvească zeităţile păgîne, căci, de bună seamă, afară era lună plină.

8

Şi nu se încumetă să scoată un sunet, în afară de rugăciunea pe care-o îngîna întruna în sinea sa, abia mişcîndu-şi buzele uscate, căci se temea că el însuşi s-ar fi putut trezi din vraja lunatică, încît toţi s-ar fi prăvălit în adîncurile neguroase pe deasupra cărora bîjbîiau acum purtătorii săi cu tălpile goale în grota jilavă, luminată de scînteieri vîscoase; glasul său – deşteptarea sa – i-ar fi tras pe toţi în bezna hăului pe deasupra cărora îl purtau ei pe umeri, tot mai pieziş şi mai sus, aşa că toţi ar fi pierit de grozăvia trezirii în abisul care se căsca sub ei, în negura de nepătruns a peşterii, unde nu biruia lumina torţelor, însă adîncurile adîncoase erau aievea în cugetul lor treaz de lunatici: auzea cum se surpa piatra sub tălpile goale ale acelora care-l purtau, cum se prăvăleau pietrele, sărind de pe o stîncă pe alta, ciocnindu-se sfredelitor şi năprasnic, apoi tot mai domol şi mai depărtat, zgomotul dispărînd într-un ecou al cărui sunet nu înceta, ci se stingea, căci piatra nu atingea străfundurile de nepătruns, ca şi cugetul lor treaz-aţipit.

Poate era vis ori nălucire a cugetului său aţipit, un vis al trupului său păgîn, ori poate trimis de strămoşii săi păgîni, idolatrii lunii, ai lunii pline,

ai străbunilor care acum îl chemau. Afară era de bună seamă lună plină sau poate lună nouă, se deșteptau sufletele strămoșilor, ale strămoșilor strămoșilor, cei dinspre partea bărbătească îi chemau trupul păgîn, iar cei dinspre partea femeiască – sîngele păgîn.

Oare asta era mîntuirea, ceasul în care sufletul se desprinde de trup, sufletul creștin de trupul păgîn, trupul păcătos – de sufletul păcătos, care e astfel milostivit, căruia îi sînt iertate păcatele?

Poate era tot vis cîinele pe care-l duceau pe brațe, ca pe mielul Domnului, ca și băiatul ce-l strîngea la piept pe cîinele Kitmir, ca pe mielul jertfit, ca pe un idol păgîn, purtîndu-l peste abisuri și hăuri, ținîndu-l la piept ca un păstor cuvios, cu ochii-n pămînt, neîncumetîndu-se nici el să se uite în ochii întunecați ai lui Kitmir, obloniți de albeața somnului, ochi brumării, ca pruna, închiși pe jumătate, aproape stinși. Nici el, Dionisie, nu se încumetă să prindă privirea lui Kitmir, chiar cînd băiatul se oprise lîngă el la intrarea în galeria îngustă, ca să le dea întîietate celor care-l purtau, care se încovoiaseră pînă la pămînt, mergînd aproape de-a bușilea; iar el, Dionisie, parcă plutea pe deasupra stîncilor, stînd tot în șezut, cu capul ușor înclinat și proptit pe pieptul unuia din cei care-l purtau, abia auzindu-i răsuflarea stăpînită. Nu mai era nici băiatul și nici Kitmir, căci băiatul rămăsese în fundătură, ca să-i lase pe cei care-i purtau pe cei trei, adică pe Ioan, pe Malhus și pe el, Dionisie, rămăsese la intrarea în galeria

îngustă a grotei, aşteptînd parcă să-i vină rîndul, ţinîndu-l în braţe pe Kitmir cel cu ochi brumării.

9

Dinspre fundătură venea o lumină pîlpîitoare, cea din străfundul galeriei, mai degrabă presimţită, şi cea din faţa sa, tot mai sfredelitoare, care răzbătea printre dinţii tăioşi ai fălcii căscate a lui Polifem, căci lucrurile stăteau de bună seamă astfel: aceea era vechea intrare în peşteră, îşi amintea bine, ca şi de povestea pe care i-o spusese Ioan, cuviosul păstor, în primul său vis sau poate în prima sa trezie, că trecerea fusese lărgită, sau cel puţin aşa i se părea lui acum, căci putea vedea de după umerii purtătorilor săi că stînca grotei fusese netezită, caninii făţuiţi la vîrfuri, lustruiţi, strălucitori, de un alb cristalin ca sarea, pe alocuri cu grunji ruginii.

Oare şi ăsta fusese tot vis?

Ologii care începură să mişune printre picioarele lor, să fojgăiască precum viermii, le sărutau picioarele şi mîinile, înainte să apuce vînjoşii lor purtători să-i scoată din peşteră. Poate şi ăsta era tot vis, intrarea în peşteră, de care îşi amintea atît de bine după bolta întinată cu desene scrijelite de păstori în stînca tare, probabil cu piatra sau cuţitul, idoli mincinoşi şi capete de măgar mînjite pe ziduri de mîna păcătoasă a

păstorilor, apoi mai erau niște mîzgălituri neruşinate, şi miasma scîrnei de om.

Ca acum, iată, toate acele scrijelituri neruşinate, ca şi capetele acelea de măgar, să fie şterse, deşi se mai vedeau pe piatră urme proaspete de răzuială, duhoarea scîrnei se dusese, curăţiseră locul; acum pe stînca grotei ardeau făclii şi torţe de răşină parfumată înfipte în crăpături, bolta era încărcată cu flori şi cununi de laur, cu icoane îmbrăcate în aur, iar pe jos era întins un covor de flori pe care călcau tălpile goale ale purtătorilor săi, iar mulţimea cînta psalmi şi şoptea rugăciuni.

Orbii şi ologii, fojgăind precum viermii, mişunau printre picioarele lor, le sărutau trupurile şi îi implorau cu vorbe tînguitoare şi jalnice, îi implorau în numele dragostei şi al credinţei, al soarelui şi al lunii, al vieţii şi al morţii, al iadului şi raiului, îi rugau şi îi implorau să li se redea vederea, să li se vindece rănile şi mădularele amorţite, să li se redea lumina zilei şi lumina credinţei.

Oare era vis sau coşmar cohorta aceea de ologi care cerşea şi implora, nefericiţii aceia care se loveau cu toiegele şi scociorau cu unghiile cerînd îndurare, tămăduirea trupului, oare era vis? Neputinţa lui de a îngăima ceva, de a face ceva pentru acei sărmani, pentru acei ologi, pe care tinerii vînjoşi îi alungau din calea cortegiului, îi îmbrînceau pe acei orbi neputincioşi, schilozi, nevolnici, oare fusese tot vis? Era neputinţa lui de a se dezmetici din deznădejde, din pătimire, din sfîrşeală, era slăbiciunea lui de a nu putea

face nimic pentru acele făpturi sărmane care cerşeau şi cereau îndurare, de a nu le putea mărturisi neputinţa sa şi de a le cere *lor* îndurare, pentru a le cere să-i spună măcar o vorbă omenească, pentru a le cere să creadă în neputinţa sa, căci poate prin jurăminte şi implorări i-ar fi putut îndupleca să-i spună ce se petrece cu el, dacă totul e vis, dacă visa ochii aceia stinşi de pîlpîirea vieţii, care, în rotirea lor congestionată, teribilă, îl căutau şi-l aflau, căci numai ochii aceia îl priveau, îşi întorceau privirea după el, se milostiveau să-l ţintuiască, pentru că ologii care se tîrau cu cioturile membrelor şi îi sărutau picioarele cu buze îngheţate nu îl învredniceau cu o privire, îl îmbrăţişau şi-l implorau bezmetic, nătîng, fără să-l vadă, ridicînd spre el doar braţele schiloade într-o scălîmbă îmbrăţişare, împreunîndu-şi sinistru a rugă cioturile mîinilor, care se terminau la coate într-o piele smochinită, cîrpitura jumătăţii de braţ schilod.

Oare tot coşmar era mîntuirea asta a lui? Poate era coşmarul purgatoriului, unde trupul trebuia să se abată, drept supremă caznă şi suprem avertisment dat trupului păcătos, căci doar în grozăvia acelui loc sufletul, înaintea izbăvirii sale, poate să-şi amintească de iad.

O fi fost un coşmar sau golgota trupului şi a sufletului său, dacă n-o fi fost chiar iadul, unde ajunsese trupul pentru a fi ars şi sfîrtecat, poate rugăciunile, cîntările pioase, lumina aceea şi purtatul pe umeri, pe aripile îngerilor, or fi ultime ispite ale sufletului păcătos, tocmai ca sufletul

să-și amintească de paradisul pierdut, de grădinile raiului și de minunățiile raiului, de care el nu era vrednic; poate de aceea Domnul îl purta pe aripile îngerilor peste acele grădini, tocmai ca sufletul să le presimtă dulceața și desfătarea, să simtă mireasma tămîii și a olibanului, blîndețea rugăciunii, tocmai ca să-i cadă și mai greu chinurile iadului, cît îi mai răsunau în închipuire rugăciuni și cîntări, cît îi mai erau încă vii în simțire izul tămîii și al făcliilor de rășină, cît mai presimțea lumina cerului.

10

Chiar o fi vis? Un vis – lumina zilei Domnului, lumina care lumina năprasnic, căci oamenii se depărtaseră de la gura peșterii, căci în zidul mulțimii se deschisese cale și se arătase o altă lumină, desigur dumnezeiască, lumină rătăcită, depărtată și totuși apropiată, lumina unei zile cu soare, lumina vieții și a limpezimii?

La început fusese siniliul bolții cerului, depărtat, străluminat de seninul dinăuntrul său, de deasupra capului său, azuriul potolit al mării liniștite și limpezi de după maree; apoi zări în siniliul blînd al cerului cîțiva nori alburii, ce n-aduceau nici a miei, nici a cireadă, albă cireadă cerească păscînd, ci doar a fuioare de lînă albă plutind pe întinderea azurie a bolții cerului, atît cît ochiul să nu se îndoiască de albastrul cerului, atît cît sufletul să nu aibă năluciri.

Căci aceea era cu siguranță lumina zilei lui Dumnezeu, căci aceea fusese cu siguranță lumina senină a cerului și a mîntuirii lui; dar dacă o fi tot vis? Strălucirea de care-și ferea ochii pînă să iasă cu totul din grotă, legănat ca-ntr-o luntre pe umerii vînjoși ai purtătorilor săi, care îl va inunda ca o apă, îi va scălda sufletul în limpezimea albastră, văluroasă, ca în apa botezului, pînă la gît, amețindu-l cu o blîndă desfătare care venea din trecutele trăiri ale sufletului său, vise depărtate ce-i biciuiau ochii ca o văpaie, ca dogoarea aripilor de îngeri, încît el va închide ochii strîns, dureros de strîns, iată, nu de beznă și năluciri, ci de preaplinul luminii; dar le deslușì felurimea de după pleoapele temeinic trase, căci în cuget, în mijlocul frunții, în țeastă, chiar între ochi, chiar în miezul văzului, pîlpîiau rotocoale roșiatice, roșiatice și sinilii, și vineții, și gălbui și verzulii, și iarăși rumenii, care, de bună seamă, tot lumină erau, nicidecum nălucire, sau poate doar nălucire a văzului, oricum era lumină!

11

Dar vai, dacă era tot vis, o nălucire a trupului, o nălucire a văzului, nălucirea lunaticului care nesocotește hotarul, despărțitura dintre noapte și lună, stavila dintre zori și clarul lunii, iar el sărise drept în ziuă, în lumina răsăritului, a soarelui, eternă divinitate care se tot înfruntă cu

zeița Lunii, anume să risipească lumina părelnică și plăsmuită a zeiței alungate, pizmuitoarea lui? Asta da, lumină! Nu lumină pîlpîitoare și prizărită, care se macină pe sine, care se aprinde și se stinge pe sine, care se întețește și se săvîrșește pe sine, care se isprăvește în flacără și fum, în pîlpîire și întețire, în jar și tăciune; într-adevăr, aceea era lumina!

Nu era lumina rece a lunii, ci lumina zilei lui Dumnezeu, lumina soarelui, care răzbate prin pleoapele oblonite, lumina care, aidoma unei rumene văpăi, se strecoară prin împletitura deasă a genelor, care se vîră prin porii trupului, lumina zilei care se simte cu fiece părticică a trupului ivit din bezna rece a grotei, lumina caldă și blîndă, lumina dătătoare de viață a zilei lui Dumnezeu!

Dar vai, dacă era tot vis?

Oare rumeneala ce-i intrase deodată în sînge, invadîndu-i trupul și inima, care acum tresăltau, oare sîngele cald și năvalnic, roșu și viu ca o mantie solară, o mantie străvezie și aurie care-i învăluia trupul precum propria-i piele fierbinte, ușoară mantie solară ce-l acoperă peste velința jilavă și rece pe deasupra căreia purta odoare scumpe, erau tot vis?

Oare și ăsta era tot vis, izul pămîntului care-i umplea nările amorțite de atîta somn și lîncezeală, mirosul reavăn al pămîntului și al ierbii, binecuvîntata suflare a luminii și a vieții care, după miasma mucedă a grotei, îl îmbia ca o mireasmă de măr?

Oare și ăsta era tot vis? Binecuvîntata licoare a spiritului și a trupului său, strălfulgerarea din pricina căreia nu se încumeta să deschidă ochii, pentru că-l pălea în frunte cu atîta silnicie, încît văzul i se înnegura în rumeniu și gălbui, în siniliu și ruginiu și verzui, încît trebuia să țină ochii bine închiși, căci de după pleoape stăruia bezna rumenie și caldă, de parcă și-ar fi înfundat capul în sîngele clocotitor al unei jertfe.

12

Precum pruncul în leagăn ori în brațele mamei, așa se legăna el acum pe umerii purtătorilor săi; un prunc picotind în spinarea mamei, pe ogor, cu ochii închiși de o toropeală binefăcătoare, simțind căldura soarelui pe piele, pe mădularele amorțite, de după pleoapele bine oblonite.

Buimac de preaplinul luminii și de miresme, la hotarul dintre trezie și amorțeală, asculta rugăciunile și cîntările pelerinilor, corul angelic al vocilor de copii și scîrțîitul instrumentelor, gemetele țiterei și jalea flautului, cufundîndu-se în mareea cîntărilor care veneau în șuvoi, în sunetele trîmbițelor care tot dădeau de veste.

Scăldat mereu de alte și alte voci, de larma mulțimii, de bocete și plînsete, de blesteme și rugi, purtat pe aripile a mereu alte izuri, de izul gloatei nădușite care-i năpădise deodată nările, chiar în clipa în care trupul său strîns într-o

platoșă de gheață, îmbălsămat de amorțeală și mucezeala beznei, va fi străbătut de sîngele purpuriu al soarelui cald, așadar, atunci simți duhoarea purtătorilor săi, sudoarea capetelor lor rase și a subsuorilor, ca și mirosul uitat de vite, în clipa în care fură așezați toți trei în carul tras de boi, unde erau așternute pielicele de miel.

Cu capetele înălțate pe perne moi, zăceau în car ca-ntr-o luntre, deslușind scîrțiitul molcom al roților amestecat cu gemete și cîntări. Vrînd să-și mijească pleoapele sub care se prefirase lumina, va fi săgetat de o durere precum tăișul lamei de oțel a briciului pe pupilă, după care va privi în jur, în stînga și-n dreapta, apoi la chipurile lui Ioan și Malhus, confrații săi, chipuri stinse, ca și al său, probabil, dar toți trei cu ochii pironiți la azuriul cerului ca la minunea lumii.

Oare și ăsta era tot vis? Încremenirea lor înfocată, seninătatea, abandonul – ca de copil sau animal – în fața soarelui și luminii zilei lui Dumnezeu, ochii lor ațintiți la bolta cerului, la bolta albastră a cerului, fără urmă de nor, de un albastru mistuitor, de un albastru tămăduitor, de un albastru ciudat de albastru – o minune a cerului. Oare și ăsta era tot vis?

Și atunci simți bucuria trupului său care se despuiase de învelișul muced, vîscos al beznei, era o desfătare copilărească a pielii, a măruntaielor și a oaselor, o bucurie a oaselor, o bucurie animalică, o bucurie de amfibie, de reptilă, cînd trupul, în durerile facerii, se slobozește de pielea zoioasă,

de învelișul muced, de pojghița vîrtoasă a negurii, ce intră prin pori, jilavă și nepieritoare, era o sîngerare epidermică, precum veninul șarpelui cînd intră în trup, în carne, pînă la oase, pînă la măduvă, pătrunzînd aievea precum carul și lumina caldă a soarelui.

Oare și ăsta era vis? Îmbăierea la soare, care stîrnise bezna din măduva oaselor, sudoarea trupului prin care elimina, prin pori, veninul verzuliu al șarpelui, pentru ca trupul să se primenească la lumina vieții de seva dătătoare de viață, pentru ca sîngele iarăși să se împurpureze.

Oare și ăsta era vis, clipa în care în fața lor se deschiseseră stîncile greoaie ale grotei, așadar, ale mormintelor lor, de după care răzbătea lumina cerului?

13

Acum, iarăși în negura grotei, își putea aminti totul, dureros de clar, pentru că trupul înghețat își putea rememora căldura, pentru că sîngele își putea rememora lumina, pentru că ochiul își putea rememora albastrul cerului, pentru că auzul își putea rememora cîntările și sunetele muzicii.

Numai că acum era iarăși liniște, iarăși beznă, iarăși încremenire, contenise orice mișcare, dispăruse lumina și totuși el își amintea *lumina*, și-o amintea înfiorat și carnea i se tulbura, ca atunci cînd i se aninase pe umeri, cînd îi învăluise

șalele, pe cînd fusese în stare de vis sau în stare de veghe, pe cînd îi încolțise în pintece, pe cînd îi susurase în sînge, pe cînd îi încălzise oasele.

Ca, iată, acum totul să fie iarăși mormîntul trupului și temnița sufletului, împărăția negurii, cetatea mucezelii verzului, care i se vîrau iarăși în inimă și sub piele, în măduvă, deși zadarnic căuta el să se încredințeze, zadarnic pipăia cu degetele uscate și amorțite piatra jilavă și înghețată a grotei, zadarnic își dilata pupilele, zadarnic se atingea cu degetele, ca să se încredințeze dacă era vis sau nălucire liniștea străpunsă de picătura din bolta nevăzută a grotei, negura mistuită de un susur firav, zadarnic își încorda auzul să deslușească sunetele muzicii, să audă cîntecul pe care îl retrăia aievea, pe care și-l amintea făptura sa.

Nimic, doar ecoul surd al închipuirilor sale, ca și liniștea stridentă a grotei; sunetul liniștii, tihna timpului, lumina negurii. Apa somnului. Apa.

14

Carul intră hurducăind în cetate, iar sus, deasupra capului său, se înălțau porticurile intersectate pe alocuri de albastrul cerului, printre bolțile de piatră albă, printre punțile aruncate peste maluri nevăzute, arcade de piatră, erau acolo, doar să întindă mîinile care zăceau inerte de-a lungul trupului său vlăguit, într-o stare aproape letargică.

Printre arcade, în locurile unde crăpase piatra, se mai ivea cîte-un smoc de iarbă verde, cîte-o rădăcină alburie și răzlețită ori cîte-o frunză ruginie de ferigă crescută în piatră; nu, ăsta nu mai era vis! Soarele acela secționat de umbra de sub bolta arcadelor, feriga, iarba, mușchiul, toate la îndemîna lui, nu, într-adevăr, nu puteau fi în vis!

Pentru că poți visa cerul, apa, focul, poți visa bărbatul și femeia, mai ales femeia, poți visa un vis în trezie sau un vis în vis, dar în nici un caz piatra aceea îngustă și albă, arcadele, cetatea aceea durabilă.

15

Carul la care fuseseră înhămați boii scîrțîia și se zgîlțîia din încheieturi pe sub bolta porților cetății, prin umbra caselor, de o parte și de alta a drumului, numai că el abia dacă zărea vreo casă, căci privea pierdut doar în sus, cu ochii încremeniți de mirare sau de vis, presimțind doar prezența caselor înalte de piatră, după cum îi cădea umbra pe chip și pe ochii-i vlăguiți, presimțind prezența caselor joase după care soarele nu se adăpostea, dar la fel de prezente, de nevăzute și atît de reale, mai reale decît cerul de deasupra capului său, mai reale decît scîrțîitul oiștii carului și decît larma mulțimii care îi însoțea, murmurînd rugăciuni și cîntări.

16

Oh, fiți binecuvîntați, voi cei care ieșiți în întîmpinarea împăratului! – Nu, ăsta nu mai era vis; mai avea încă în urechi glasul acela, nu atît chipul, ci glasul extaziat, înfiorat de teamă și de ardoare. „Oh, fiți binecuvîntați!"

Deodată, cum stătea nemișcat în car, văzu o barbă roșiatică și ochii albaștri ai unui tînăr care se aplecă deasupra lui de-a curmezișul, cu chipul răsturnat peste fața sa, și care, înclinat peste el, îi lua tot soarele. „Oh, fii binecuvîntat!" Oare lui, lui Dionisie, îi vorbea, ori visul sau nălucirea îi mai jucau o festă?

Privind neîncrezător în ochii tînărului, observă cum ochii aceia tematori, oarecum rușinați, îi căutau privirea cu o semeție tinerească.

Și văzu Dionisie, privindu-l pierit, văzu cum buzele subțiri i se mișcau laolaltă cu barba roșiatică, deslușind din gura tînărului aceleași vorbe, înainte ca auzul să-i dea de știre: „Oh, fii binecuvîntat!".

Dacă era o batjocură, o împunsătură, dacă era glasul visului său lăuntric ori glasul nălucirii sale lăuntrice?

Iar Dionisie întrebă: „Cine ești?" cu o voce pierită, minunîndu-se și el să-și audă glasul. Dar parcă privirea semeață dispăru din ochii aceia albaștri pe care tînărul și-i lăsă în jos, coborîndu-și

genele, şi ele roşiatice la vîrfuri, aşa că doar buzele începură iar să freamăte:

„Oh, fii binecuvîntat! Sînt sclavul tău şi al stăpînului tău!"

Oare şi ăsta era tot vis? Buzele acelea fremătînde şi barba tremurătoare?

„Decie nu e stăpînul meu!" rosti el, aşteptînd să audă răgetul leilor. Numai că iată, de cum închise ochii să poată auzi mai bine răgetul leilor, chipul tînărului cu barba roşiatică se făcu nevăzut, iar deasupra sa se ivi iarăşi denecuprinsul cerului.

17

Dintr-odată se lăsă o linişte deplină, care va spulbera sîcîitoarele bocete şi cîntări ale mulţimii; încetase şi scîrţîitul, smucitura roţilor prin hîrtoape: carul se oprise locului.

Şi ăsta era tot vis? Acea potolire care-i făcea atît de bine sufletului său după atîta vînzoleală şi zarvă, tot vis era? Glasul mulţimii amuţise, scîrţîitul carului încetase, ca şi opinteala oiştii. Razele soarelui, care pînă atunci îi căzuseră drept pe faţă, acum pieriseră, poate ascunse de vreun portic nevăzut de el. Trupul i se odihnea pe pielicelele de miel, iar izul lînii îi umplea nările, ca şi mireasma chiparosului, ca şi adierea zilei însorite şi calde, ca şi boarea îmbătătoare a mării.

Cum pînă atunci moţăise ca-ntr-un leagăn, legănat de scîncetul roţilor, trupul său amorţit,

cu oasele-i firave, cu măruntaiele-i secătuite, cu inima-i tihnită, cu pielea-i veștejită, se lăsa acum în voia desfătării, într-o suflare lină, simțindu-se ca un prunc abia deșteptat din somn.

Nu, acela nu mai era vis, acea desfătare, acea iluminare!

18

Înainte să se uite-n stînga și în dreapta sa, înainte să se întrebe dacă era vis, înainte să poată pricepe minunăția mîntuirii trupului său, în mirosul învăluitor al acelei zile de vară, își aminti de dulcele nume al Priskăi, iar trupul îi fu brusc scăldat de desfătare, încît văzduhul se înmiresmă de adierea trandafirilor.

Oh, ce bucurie!

Și doar amintirea trupului ei și a sufletului ei în acel ceas de tihnă, în acea maree de extaz, atunci, la porțile palatului, cînd vacarmul mulțimii încetase, iar scîrțîitul carului se curmase, și cînd în suflet i se crestase dulcele nume al Priskăi, iar în nări avea mireasma trandafirilor, în acel ceas, aflat iarăși în negura grotei, în mormîntul veșnic, se trezi în el o fericire tulbure și îndepărtată, o suflare înduioșătoare a amintirii care îi umezea trupul cu o lumină caldă și îndepărtată, ca apoi totul să devină tăcere a sufletului în negura vremii.

19

Zăcea în bezna grotei și zadarnic încerca să-și încordeze privirea, zadarnic îi tot striga pe Malhus, prietenul său, pe Ioan, cuviosul păstor, pe Kitmir cu ochii brumării, zadarnic îl striga pe Domnul său: negura era deplină, păcurie, liniștea era de mormînt veșnic. Se auzea doar picurarea apei din bolta nevăzută, doar măcinarea veșniciei în clepsidra vremii.

Dar vai, cine va despica visul de trezie, ziua de noapte, noaptea de zori, amintirea de nălucire?

Oare cine va pune un însemn clar între vis și moarte?

Oare cine, Doamne, va pune o stavilă, un hotar, între prezent, trecut și viitor?

Oare cine, Doamne, va despărți bucuria dragostei de tristețea amintirii?

Doamne, fericiți cei care trăiesc nădăjduind, căci lor li se vor împlini nădejdile.

Doamne, fericiți cei care știu ce e ziuă și ce e noapte, căci ei se vor bucura și de ziuă, și de noapte, dar și de tihna nopții.

Doamne, fericiți cei pentru care trecutul a fost, prezentul este, iar viitorul va fi, căci viața li se va scurge ca o apă.

Doamne, fericiți cei care noaptea visează, iar ziua își amintesc de visele lor, căci vor trăi în desfătare.

Doamne, fericiți cei care pe timp de ziuă știu unde se duc pe timp de noapte, căci a lor va fi ziua și a lor va fi noaptea.

Doamne, fericiți cei care pe timp de ziuă nu-și amintesc căile nopților lor, căci a lor va fi lumina zilei.

20

Zăceau cu fața-n sus în grota întunecoasă din dealul Celionului, cu mîinile împreunate a rugă, ca și morții, ei trei, Dionisie și prietenul său Malhus, iar ceva mai încolo, Ioan, cuviosul păstor și cîinele său pe nume Kitmir.

Zăceau ca și morții în somnul morții.

Dacă ai fi dat întîmplător peste ei și i-ai fi văzut în starea aceea, te-ai fi îndepărtat degrabă și ai fi fugit; dacă nu ai fi împietrit de groază.

Oglinda necunoscutului

Povestirea nu va începe *in medias res*, brusc, ci treptat, ca atunci cînd se-ntunecă în pădure. Într-o pădure de stejari, atît de deasă, încît razele ultime ale amiezii abia străpung, ici și colo, coroanele rămuroase, pentru o clipă, atunci cînd cîte-o frunză unduitoare, parcă ezitînd, cade agale pe pămînt, ca un strop sîngeriu, care se va mistui de îndată. Fetița n-are cum deslușî toate astea, așa cum nu deslușește că ziua-i în cumpănă și că încet se lasă noaptea. Ea e prinsă cu altceva: urmărește cu privirea salturile amețitoare ale veveriței, a cărei coadă lunecă dibaci de-a lungul trunchiului, încît ai impresia că se fugăresc două vietăți, la fel de sprintene, și totuși atît de diferite: o veveriță cu blană scurtă și roșcată, și o alta care se tîrăște după ea, cu blană mițoasă și aurie. Nu sînt gemene (gîndea fetița), doar surori: de aceeași mamă și de același tată. Așa cum sînt ele trei, Hana, Miriam și Berta (adică ea), trei surori de aceeași mamă și de același tată, semănînd între ele și totuși atît de diferite. Hana și Miriam au, de pildă, părul negru ca smoala, iar ea, Berta, are părul arămiu, un arămiu înfocat, prins în

coamă, aidoma cozii de veveriță. Astfel gîndea fetița, călcînd pe frunzele moarte, în timp ce în pădure se lăsa noaptea. Apoi, ca-ntr-un vis, dădu de niște ciuperci cu gîturi lunguiețe, o ditamai grămăjoara de ciuperci cu gîturi lunguiețe, de care era sigură, deși nimeni nu-i spusese, că erau otrăvitoare; pentru că într-adevăr arătau înfiorător. (Fetița nu se înșela, fetița avea dreptate: erau ciuperci otrăvitoare, *Ithyphallus Impudicus*, ceea ce ea nu știa, nici nu s-ar fi cuvenit să știe). Le lovi cu pantofiorii de lac, frîngîndu-le ca-ntr-un acces de furie. Doar că pantofii nu s-au înnoroiat, pentru că ea pășea pe frunze ca pe-un covor, însă pe suprafața lucioasă a lacului se-ntinsese o boare fină, ca peste un măr sau ca atunci cînd respiri în oglindă. Ea-și scoase din buzunar oglinjoara rotundă pe care tatăl ei i-o cumpărase de la un țigan, dintr-un iarmaroc de la Seghedin. (Țiganul, un mustăcios tînăr, șchiop de-un picior, cu mulți dinți de aur, vindea cazane de aramă. Oglinjoara aceea era singura pe care o avea. Îl implorase pe gospodar s-o cumpere, zicea el, „să-și facă pomană", atît era de ieftină. În ziua aceea nu vînduse nimic, și pruncu-i era bolnav, pe moarte... „Minciuni de-ale țiganilor.")

Fetița își apropie oglinda de față, dar pentru o clipă nu văzu nimic. Doar pentru o clipă.

Drumul de țară pe care se putea ajunge, mergînd spre vest, la Makó (iar apoi, luînd-o un pic mai spre nord-est, chiar la Budapesta), era în

acea perioadă a anului ușor de străbătut, încă nu începuseră ploile, apele Mureșului încă nu se umflaseră. Drumul pornea imediat din mahalaua Aradului – în macadam, care se curma brusc la cărămidărie, de unde începea un drum de țară, vara prăfos, iar toamna băltit și noroios, dacă nu era cu totul desfundat. Dar și ploaia prefăcea praful într-o noroială aurie vîrtoasă, care se lipea de roți și de spițe, iar caii se înglodau în lut ca-n aluat. Chiar și șaretele ușoare, ba pînă și trăsura domnului subprefect, lăsau urme adînci în glod, darămite o căruță greoaie la care erau înhămați doi cai povarnici și silnici.

Pe locul din față, fără coviltir, stătea un domn în jur de patruzeci de ani, cu niște ochi mari, negri, și cu pleoapele oblonite de oboseală. Pe cap avea o pălărie cu boruri tari, cam roase. Ținea hățurile slobode într-o mînă, ca un căruțaș destoinic, înfășurînd ambele curele în palma sa mare, acoperită de o mănușă din piele de căprioară. Cu cealaltă mînă strîngea biciul, nou-nouț, de gospodar, din tulpină de bambus, cu ornamente de aramă în vîrf, și fîșii subțiri de piele care, după ciucurele roșu din punctul unde se sfîrșea împletitura, ajungea un solid bici aprig ce șfichiuia ca un șarpe.

Proprietarul îl folosise pînă atunci doar o singură dată, la ieșirea din Arad, acolo unde macadamul se pierdea într-un drum de țară. De fapt, ca să fim mai exacți, de două, prima oară în fața prăvăliei, în gol, de probă, așa cum se probează o

puşcă de vînătoare, cînd cumpărătorul o sprijină de umăr, îşi înclină capul, mijeşte ochiul stîng, ochind cucul care tocmai iese din ceasul din perete, ca apoi, de cum l-a ochit, să zică „pac-pac", o dă jos de pe umăr, apoi o desface, se uită pe ţeavă, priveşte incrustaţia de pe patul puştii (un cerb în plină goană), o cîntăreşte-n palmă, în vreme ce cucul dispare pe după perechea de uşiţe pictate cu trandafiri roşii şi frunze verzi, de parcă l-a şi făcut ţăndări cu alicele minuscule care au ţîşnit deodată din ambele ţevi (pac-pac), pentru că vînătorul l-a ochit înainte să apuce să se ascundă după uşiţele năpădite de trandafiri agăţători, abia izbutind să zică de trei ori *cucu*; acele ceasuri arătau orele trei, prăvălia tîrgoveţului arădean Rosenberg se deschisese doar cu cîteva clipe înainte, dar cumpărătorul nostru, sau poate posibilul cumpărător, intrase primul în prăvălie în acea după-amiază.

Lăsă, aşadar, puşca (zicem noi că nu fără părere de rău) şi luă în mînă un bici care se afla într-un colţ cu încă cinci-şase identice, toate din bambus, de aceeaşi lungime şi la acelaşi preţ, îl înşfăcă zdravăn şi începu să-l încovoaie: bambusul uscat trosni, arătîndu-şi elasticitatea. Apoi se plesni de două-trei ori peste carîmbul cizmelor, şi, ca şi cum nu era destul, ieşi în faţa prăvăliei, pe stradă, şi-l învîrti deasupra capului în aer, aşa cum fac căruţaşii nărăviţi. Biciul şfichiui ca un şarpe, iar fericitul proprietar schimbă atunci brusc direcţia de mişcare a biciului, îl ridică, aşa cum ridici

bățul de bambus al undiței cînd tragi la o cegă mai mare sau la un șalău, sau cum tragi hățurile ca să te ferești de o încercare neașteptată, cînd din marginea pădurii îți sare în fața căruței un urs ori îți apar doi tîlhari, dintre care unul înhață calul de zăbală, iar celălalt îți împlîntă țevile puștii în piept, luînd el frîiele; se aude o împușcătură bubuitoare ca dintr-o armă de vînătoare, sau aproape la fel de răsunătoare, pe strada pustie care dilată ecoul.

A doua și ultima oară cumpărătorul folosise biciul cînd trecuse de pe macadamul arădean pe un drum desfundat. Abia atunci fusese proba adevărată, nu mai lovise în gol. Ridicase o dată mîna deasupra capetelor celor doi cai (Valdemar și Cristina, așa se numeau) și pocnise în aer pe deasupra urechilor. Din pleoștiți cum erau, caii tresăriră și așa, greoi, iavaș-iavaș, o porniră în galop prin glod, spre marea bucurie a fetițelor din căruță, care se îmbrățișară și prinseră să țipe, chipurile înfricoșate, deși le plăcea goana bezmetică.

Gospodarul era-ntr-un costum de tweed englezesc (căci nu trebuie să omitem acest amănunt din cauza biciului nou, abia cumpărat), peste care purta un pardesiu tot din tweed englezesc, dar cu-n alt desen. În măsura în care aparențele nu înșală, și în ciuda oboselii evidente, dădea impresia unui om mulțumit de sine, nu din pricina biciului cumpărat (era un fleac), ci fără îndoială și a treburilor bine făcute. Fiindcă (vezi, Doamne!) era și asta o împlinire, să-ți înscrii fiicele la *gimnazium*,

printre copiii „de familie bună", cum se zice. Fără îndoială că fusese nevoie de oarecare protecție și, pe deasupra, de o sumă de bani, de fapt, de o mică atenție... Dar, mulțumită lui Iehova, lucrurile se aranjaseră bine. Hana și Miriam – cea mare de paisprezece ani, cea mică de treisprezece – aveau să stea în gazdă la doamna Goldberg din Arad, iar doamna Goldberg era o femeie severă și cuviincioasă, atît de cuviincioasă că nici nu se măritase, cu toate că nu fusese nici atît de săracă și nici atît de – să zicem – neatrăgătoare, ca să nu se fi găsit și pentru ea un evreu cinstit care s-o facă fericită. Probabil că la toate astea reflecta domnul Brenner (pentru că așa se numea), săltînd în șareta sa ori de cîte ori roțile dădeau prin hîrtoape. Pînă la Seghedin mai era încă mult, cel puțin două-trei ore, el însă nu se zorea. Nu se mai folosea deloc de bici și slăbise și hățurile. Caii știau drumul pentru că trăgeau deseori la șareta asta (așa să-i spunem) pe direcția Arad–Seghedin și invers, fiindcă domnul Brenner făcea drumul ăsta măcar o dată pe lună pentru negoț, fie la Arad, fie la Makó, Timișoara, Kecskemét, Subotica, Novi Sad, Szolnok și chiar la Budapesta – cu șareta. Lăsă deci șareta pe seama cailor și se lăsă și el pradă gîndurilor. La ce se gîndea un tîrgoveț evreu din Europa Centrală în ziua morții sale – putem numai presupune. Așa cum putem doar intui vag la ce se gîndeau sau visau fiicele tîrgovețului evreu (de paisprezece și treisprezece ani) din Europa Centrală în prima zi a înscrierii la gimnaziu și

după prima întîlnire cu lumea largă. Cu o altă lume.

Căci n-o plăcuseră deloc pe ruda lor mai îndepărtată, după mamă, pe doamna Goldberg. Nu numai pentru că avea tuleie (Hana îi șopti soră-sii la ureche „mustăți"), ci pentru că din prima clipă își arătase severitatea. Și, de fapt, în mod deplasat, cînd la masa de prînz le obligase să întingă cu pîine în farfuria din care mîncaseră linte! Și apoi toate sfaturile alea, de parcă ele nu erau niște fete mari. Aia se cădea, aia nu se cădea. Aia era *hoch*, aia nu era *hoch*. Deci duse erau acum poveștile mamei despre doamna, de fapt, corect, domnișoara Goldberg, că era o femeie cu o „inimă de aur". Dacă avea o „inimă de aur" (îi șopti Hana soră-sii), atunci de ce nu se măritase, de ce nu-și găsise un bărbat care să șteargă blidul cu linte! Miriam era de acord, fără cuvinte, și clipi din ochi în semn de încuviințare: ăsta era adevărul – domnișoara Goldberg era o plicticoasă bătrînă *Fräulein*! Asta era. Cît despre școală... Ce-i drept, doamna profesoară era frumoasă, tînără și amabilă; purta o pălărie cum nu vedeai în Seghedin, cu panglică și pene, și avea o rochie care, sigur, era de la Budapesta, dacă nu chiar de la Viena. Deși gimnaziul, trebuiau totuși să recunoască, le cam dezamăgise. Pe dinafară, în regulă, chiar măreț, văruit în galben, cu acoperiș nou și cu grădină de jur-împrejur. Dar înăuntru... Băncile (pentru că li se arătaseră sălile de clasă unde aveau să învețe), băncile erau aidoma celor din

şcoala de la Seghedin, poate mai înalte c-un centimetru, cine naiba mai ştia, dar la fel de întunecate, de un verde închis, şi tot aşa de mîzgălite, zdrelite, cu pete de cerneală şi cu crestături care nu se mai puteau şterge, nume, desene, formule. Şi tabla era la fel, mai mult neagră decît verde închis (cum fusese cîndva), roasă şi ea, încît liniile, care altădată trasau pătrăţele roşii, abia se mai zăreau, şi asta numai pe margini. Catedra era acoperită cu o hîrtie ordinară, albastră, fixată cu piuneze de tăblie. Ferestrele înalte aveau zăbrele, ca în mănăstirile din romane. Ăsta era gimnaziul de fete!

Deci nici urmă de chiotele de entuziasm în care se treziseră în zorii zilei, înainte de răsăritul soarelui, ca s-o pornească la drum. Din bucuria care le umpluse sufletul de copii într-un moment ce semnifica o cotitură în viaţa lor. Din toate astea rămăsese doar o tristeţe înăbuşită, păstrată tainic în sinea lor. S-ar fi ruşinat dacă ar fi recunoscut una în faţa alteia că trăiseră o dezamăgire cruntă, definitivă, după zile lungi de bucurie şi încîntare şi după acea dimineaţă, cînd avuseseră impresia că inima le va ieşi din piept de atîta emoţie că, în sfîrşit, venise *ziua cea mare*!

Stăteau aşa sub coviltirul cu marginile ridicate, înfăşurate într-o cergă călduroasă, prefăcîndu-se că, moţăie, căci erau tare îngîndurate. Vîntul fremăta printre crengile stejarilor. Deschideau din cînd în cînd ochii, pe furiş una faţă de alta, şi se uitau în sus, peste umărul tatălui, la bolta de

frunze pe sub care treceau ca printr-un tunel. Din cînd în cînd vîntul sufla cîte o frunză pe bancheta din piele. Frunza se așternea cu un ușor fîșîit, ca de șoricel.

Și ce-aveau să-i spună mamei – de bună seamă că se gîndeau și la asta –, cum să-i ascundă că le pierise entuziasmul? Cum să nu-și dezamăgească mama, care-n dimineața aceea le petrecuse cu lacrimi în ochi pînă la marginea satului, de parcă le petrecuse la cununie sau, Doamne iartă-mă, la moarte?... Vai, în nici un caz, în nici un caz! N-or să-i spună mamei că le dezamăgiseră tabla, băncile. Erau niște copilării, care totuși ar fi durut-o pe mama. Dar în ce-o privea pe *Fräulein* Goldberg, eh, aici era altceva! Vor trebui ca tot anul școlar să șteargă farfuria cu pîine? Ce sens avea? De acord, odaia lor era „ca o cutie": un pat mare, cu cearceafuri apretate, cu o plapumă moale și călduroasă, fereastra dădea într-o grădină cu flori și tufe de liliac, totul ar fi fost frumos și încîntător, dacă buna lor mamă ar fi putut s-o roage, cît se poate de frumos și respectuos, într-o scrisoare, să le „scutească" de „măsurile ei educaționale". Ce-i drept, în odaia lor, pe masă, era o vază cu stînjenei proaspeți, perdelele scrobite ca hîrtia și albe ca neaua, totul perfect rînduit, iar baia cu plăci de faianță roz și prosoape cu monogramă H de la Hana și M de la Miriam, dar... Nu, n-ar fi cutezat să-i spună nimic mamei, căci, după cîte se petrecuseră, după șase luni de discuții lungi, seară de seară, înainte de culcare, despre plecarea lor la

Arad, la gimnaziu, ar fi fost un sacrilegiu şi o copilărie să se-arate acum indiferente şi nerecunoscătoare.

Afară era încă lumină, deşi soarele stătea să apună. Doar domnul Brenner putea să-l vadă de pe locul său ca un tron, şi poate-i trecu prin minte un vers – pentru că domnul Brenner iubea poezia, negustoria nu-i secătuise de tot simţul frumosului –, un vers despre un soare care cade la orizont aidoma unui cap de monarh, atunci cînd se prăvale de pe un butuc. Îngîndurat, domnul Brener îşi scoase o ţigară din buzunarul interior al pardesiului.

În acel moment, chiar în acel moment, fetiţa din pădure scoase din buzunar oglinjoara rotundă, placată cu sidef, şi şi-o apropie de faţă. Îşi văzu întîi nasul pistruiat, apoi ochii şi părul roşcat, precum coada veveriţei. Apoi chipul ei dispăru, întîi pistruii de pe nas, apoi numai nasul, apoi ochii. Peste oglindă se aşternu suflarea ei, ca boarea uşoară de pe un măr verde. Iar ea ţinea mai departe oglinda în dreptul chipului, pentru că acum vedea pădurea şi frunzele unduitoare ale stejarilor. O pasăre îşi luă brusc zborul dintr-un tufiş, fără nici un zgomot; un fluturaş ruginiu ca o frunză uscată se făcu nevăzut pe trunchiul unui stejar; un cerb se opri deodată din goană, ca împietrit şi parcă mirat, ca imediat s-o ia din nou la fugă ca din puşcă; o creangă putredă căzu dintr-un copac; o pînză de păianjen legăna un strop de rouă care reflecta razele sîngerii ale

soarelui. Un con de pin căzu pe nesimțite, o creangă se frînse fără nici un scrîșnet, de parcă ar fi fost de scrum.

Fetița se uită în oglindă, apropiindu-și-o de ochi ca o mioapă (ca Hana, care purta ochelari). Apoi zări imediat în spatele ei, de fapt în spatele oglinzii – pentru că în spatele ei nu se afla nimeni și nici un fel de drum –, un drum de țară noroios străbătut de o șaretă. Pe locul din față stătea tatăl ei. Își scosese chiar o țigară din buzunar, de care-și apropie flăcăruia chibritului, lăsînd biciul în poală. Acum arunca chibritul printr-un arc înalt, în noroi. După care trase brusc hățurile. În ochi îi lucea groaza... Doi bărbați se năpustiră asupra șaretei.

Fetița țipă în vis, după care se ridică din pat și strînse în mînă oglinjoara placată cu sidef, pe care pînă atunci o ținuse în palma nădușită de sub așternut. Doamna Brenner, care în noaptea aceea dormea cu copila în aceeași odaie – altfel, cele trei fetițe aveau dormitorul lor –, sări din somn și, năucă, încercă să găsească lumînarea. Fetița urla ca scoasă din minți. Era un țipăt sălbatic, inuman, care-ți îngheța sîngele-n vine. Răsturnînd sfeșnicul, doamna Brenner fugi la fetiță, îi apăsă căpșorul pe pieptul ei, dar nu reuși să zică nimic, îi pierise vocea, nici ea nu știa ce se petrecea, de parcă cineva îi sugruma fetița sau o înjunghia. Printre țipete și urlete, distinse ceva neclar, ceva cumplit, auzi numele fiicelor ei și un strigăt îngrozitor: „Nu! Nuuu!".

Dădu pînă la urmă de sfeşnicul de pe noptieră şi, cu mîinile care abia o ascultau, aprinse chibritul. Fetiţa urla întruna, cu privirea înnebunită aţintită în oglinjoara pe care o ţinea strîns în palmă. Doamna Brenner încercă să i-o smulgă din mînă, dar fetiţa ţinea oglinjoara cu înverşunare, într-o încleştare agonizantă. Doamna Brenner se aşeză pe pat, înălţînd lumînarea pîlpîitoare. În lumina tulbure a flăcării văzu pentru o clipă, doar pentru o clipă, în oglindă privirea înspăimîntată a fiicei celei mici. (Dacă nu erau chiar ochii ei înspăimîntaţi.) Atunci alergă la dulap. Se auzi clinchetul cristalului. După care, zgomot de sticlă spartă.

Doamna Brenner se întoarse ţinînd în mînă o sticluţă cu oţet sau apă de colonie ori săruri. Fetiţa şedea pe pat, trupşorul ei era zgîlţîit de convulsii, ochii-i priveau în gol. Lîngă ea, pe podea, oglinda spartă. Fetiţa îşi privi năprasnic mama de parcă o vedea pentru prima oară în viaţă.

— Toţi sînt morţi, zise cu o voce aproape străină.

Domnul Martin Benedek, primarul, îşi aprinse sfeşnicul de pe noptieră şi se uită la ceas; trecuse de unsprezece. Ciinele din curte lătra întruna, îndîrjit, se auzea cum se smucea în lanţ şi cum lanţul aluneca pe sîrma întinsă. Cineva lovea puternic cu pumnul în uşă. Domnul Benedek îşi îmbrăcă halatul de casă şi ieşi fără să-şi scoată de pe cap fesul de noapte cu ciucurele care-i cădea pe-o ureche. Înălţînd mult lumînarea, o recunoscu

în pragul uşii pe doamna Brenner, care-şi strîngea în braţe fetiţa. Copilul se zguduia sufocat de suspine. Doamna Brenner nu putea scoate o vorbă, iar primarul, cam fără chef, o conduse în hol.

Cîinele urla întruna, jelind sfîşietor, mai degrabă ca o bocitoare bătrînă decît ca un copil. Doamna Brenner, palidă de moarte, cu copilul care gemea animalic, căuta, confuză, să-i expună domnului primar motivul venirii sale.

— Vedeţi şi singur în ce stare este, zise abia auzit.

— Da, văd, zise primarul. Dar, scuzaţi-mă, nu prea vă înţeleg.

Atunci copilul se întoarse spre el cu o privire pe care domnul Benedek n-o mai văzuse niciodată.

— Toţi sînt morţi, zise fetiţa. După care începu iar să plîngă-n hohote. Trupu-i era cutremurat de spasme.

Domnul Benedek se uită întrebător la mama copilului.

— Zice că i-a văzut în oglinjoară. Toţi – zise ea – au fost ucişi. Vedeţi şi singur în ce stare este.

— În oglinjoară? întrebă domnul primar.

Urmară tot soiul de lămuriri. Domnul Benedek, ca un bărbat cu o îndelungată experienţă de primar (de cincisprezece, dacă nu chiar de douăzeci de ani) nu credea în presimţiri, el se încredea numai în ştiinţă. Gîndea în sinea lui că fetiţa are o criză de isterie sau poate epilepsie (deşi nu pronunţase cuvîntul). A zis doar că a doua zi de dimineaţă era bine să fie dusă la doctor; putea

avea constipație; iar acum – curînd era miezul nopții – să poftească frumos acasă, totul avea să fie în regulă. Copilul avusese un coșmar (pronunțînd *cauchemar* în dicțiune franceză, foarte apăsat, de parcă astfel cuvîntul în sine avea forță de convingere, ca un diagnostic medical pronunțat în latină); trebuia să i se dea sare amară („uite, luați-o, puteți să păstrați tot flaconul, dar vă rog, doamnă Brenner, doar n-o să vă închipuiți că acum, în miez de noapte, o s-o pornesc cu jandarmii în pădure, să verific coșmarul unei fetițe bolnave! Să zicem că dacă nu e vorba de o boală serioasă, atunci poate c-o avea friguri. A avut oreion? Dar tuse măgărească? Ei, vedeți..."). Poate avea tuse măgărească. Primul simptom, nervozitate, o tulburare generală a organismului. Slăbiciune. Pentru că atunci cînd trupul pătimește, sufletul... Și atunci domnul Benedek dezvoltă teoria interdependenței fenomenelor sufletești de cele trupești, teorie pe care o auzise cîndva, la o partidă de cărți, fără îndoială de la doctorul Weiss. Dacă n-o citise în vreo carte. Sau în *Aradi Napló*. (Vă rog, totul va fi în regulă.)

Sfîrșitul acestei povestiri îl aflăm în același ziar, *Aradi Napló*, din colecția anului 1858 (citit cu consecvență de domnul Benedek și, evident, și de domnul Brenner), care-și înștiința cititorii despre logodne, decese, incendii ale pădurilor, crime, despre prețul lemnului, al peiei și al cerealelor. (Ziarul mai publica, alături de știri oficiale, și

poezioare bucolice, articole instructive privind agricultura, sfaturi juridice, ca și relatări de la cursele de cai din Budapesta, apoi despre răscoalele din Grecia și despre loviturile de palat din Serbia.) Tot în acel ziar de pe vremea domniei lui Franz Josef vom da de unele declarații chiar ale domnului primar, depuse sub jurămînt, declarații cu atît mai prețioase cu cît veneau de la un om care, după propria-i apreciere, era lipsit de orice urmă de superstiție, aplecat fiind spre „pozitivism".

„Scena era cumplită" (spunea domnul Benedek în *Aradi Napló*). „Doar din considerație pentru cititor, ne vom abține să expunem starea deplorabilă în care se găseau victimele. Domnul Brenner era literalmente *decapitat*, cu un pumnal sau satîr, iar fetițele..." Se făcea o aluzie prudentă la faptul că fetițele fuseseră violate de doi bărbați, apoi sugrumate.

Făptuitorii îngrozitorului masacru (relatăm cele publicate în *Aradi Napló*) nu au fost greu de depistat, întrucît fetița îi văzuse pe ucigași în oglindă. Unul era un oarecare Fuchs, de douăzeci și opt de ani, calfă la un negustor, celălalt, Mészáros, fără slujbă. Amîndoi slujiseră cu un an în urmă la domnul Brenner. Au fost găsiți în atelierul lui Fuchs, avînd asupra lor portmoneul cu sînge încă proaspăt pe el. Constrînși în fața dovezilor, mărturisiră tot, spunînd că în vădirea crimei lor recunoscuseră mîna Domnului. Cerură un preot să se spovedească.

Despre acel straniu eveniment vor relata şi alte ziare europene, unele însă manifestînd o reţinere mefientă, ceea ce era doar efectul pătrunderii puternice a pozitivismului în cercurile burgheziei progresiste. Spiritualiştii declaraseră – influenţa lor fiind covîrşitoare – că acel caz dovedeşte forţa magnetică incontestabilă a omului. În final se pronunţase şi celebrul Kardeck, o autoritate absolută, omul care făcuse legămînt cu forţele întunericului.

Povestea cu Maestrul și discipolul

Cele ce urmează s-au petrecut la sfîrșitul secolului trecut la Praga, „orașul misterelor". Întîmplarea – dacă poate fi numită astfel – va fi relatată de diverși autori, în tonalități distincte, diferențele nefiind însă semnificative, iar eu mă voi opri la versiunea lui Haim Franckel, narațiunea sa avînd un cert ascendent asupra celorlalte, întrucît reunește numeroasele mărturii ale discipolilor privitoare la Maestru. Dacă din acest text s-ar suprima digresiunile lungi și indigeste pe marginea credinței, moralei, hasidismului, pe alocuri împănate cu citate pilduitoare din Talmud sau cu pedantismele lui Franckel, povestirea s-ar putea rezuma astfel:

Învățatul Ben Haas (pe numele său adevărat Oscar Leib) se apucase pe la paisprezece ani să scrie poeme în ebraică. Cam pe la o mie opt sute nouăzeci, întorcîndu-se dintr-un pelerinaj în Țara Sfîntă, se va stabili la Praga, unde își va reuni confrații întru credință în jurul ziarului *Hai*, care se multiplica de mînă în atîtea exemplare cîți

discipoli erau. Ben Haas se va ocupa de morală și literatură. Învățătura sa, expusă în numeroase scrieri, dar publicată numai parțial, de curînd (grație aceluiași Haim Franckel), se întemeia pe dilema morală ce-și avea sorgintea în Platon și care se putea reduce la cîteva vorbe: arta și morala se întemeiau pe două premise divergente, fiind, așadar, incompatibile. S-ar putea spune, după cum susținea Franckel, că întreaga operă a lui Ben Haas, și cea poetică, și cea filosofică, nu urmărea decît această demonstrație care să anuleze, o dată pentru totdeauna, incongruența celor două concepte. Deși el căuta să tempereze acel „sau-sau" kierkegaardian, exemple din istoria ideilor și îndeosebi din literatură vor dovedi că dilema era aproape insurmontabilă. „Arta este creația vanității, iar morala este absența vanității", va puncta el în mai multe rînduri, tălmăcind biografii de titani, de la regele David pînă la Iuda Halevi și Solomon Ibn Gabirol. Gruparea în fruntea căreia se va afla Ben Haas (după unii fiind vorba de cinci persoane, după alții de șapte) își constituise drept țel depășirea dilemei prin varii acțiuni, încît „însăși vîna trăirii lirice" trebuia subordonată unei morale riguroase, care, după spusele lui Franckel, se întemeia pe tradiția iudeo-creștină, pe precepte talmudice, pe Kant, pe Spinoza și Kierkegaard, fără a exclude însă unele „elemente anarhiste". Dacă îl vom fi înțeles bine pe Franckel, acest „riguros imperativ moral" (citatul e din Ben Haas) nu excludea deci, din

codexul său, anume principii hedoniste: în ciuda oricăror așteptări, cînepa indiană, votca și desfătarea trupească erau așezate pe același plan cu cititul, călătoria și pelerinajul. Franckel vedea în toate astea, și eu nu-l cred prea departe de adevăr, nivelul cel mai de jos al interferenței celor două energii, unde arta și morala se confruntau la modul elementar, „dincolo de bine și de rău": adevărata dilemă morală începea și se termina în planul vanității, restul fiind în afara moralității. Anumite paralelisme pe care Franckel le stabilea din perspectiva învățăturii budiste, ca și a practicii *bonz*-ilor – în care desfătarea trupească nu era o piedică în calea absolutului și care se numea Tao – s-ar zice c-ar fi fost mai degrabă consecințele speculațiilor lui Ben Haas decît înrîurirea nemijlocită a înțelepciunii Orientului. Așadar, faptul că Ben Haas, la cei treizeci de ani ai săi, ar fi fost văzut într-un cartier praghez rău famat (în perioada în care își constituise deja codexul moral) nu putea fi taxat drept o atitudine scandaloasă care ar fi venit în contradicție cu principiile sale expuse în lucrarea *Vară și pustie*. „Arta e cunoaștere, iar cunoașterea e asexuată, cu alte cuvinte «amorală»", citează Franckel o aserțiune fundamentală a lui Haas. Învățatul Ben Haas, care era îngemănarea poetului cu moralistul, două vocații contradictorii, se va strădui așadar ca acea cunoaștere asexuată a artei, căreia orice trăire îi era prețioasă, să fie în consonanță cu acele principii etice care nu o vor sărăci: „A crede în cuvînt, chiar dacă e vorba de *Sfînta Scriptură*, implică

un risc cu mult mai mare de decădere morală decît însăşi încălcarea *Sfintei Scripturi*". Acest citat din opera de tinereţe a lui Haas conţine cît se poate de lapidar una din ideile sale esenţiale, care peste ani va plămădi o doctrină filosofică stufoasă şi complexă, exprimată într-un limbaj cabalistic sufocat de neologisme şi concepte ale căror semnificaţii ne scapă. Şi totuşi, e greu să-i dai dreptate lui Franckel atunci cînd susţine că netransparenţa învăţăturii de mai tîrziu a lui Ben Haas ar fi doar consecinţa nesiguranţei şi rodul „vîrstei împlinite". (Multe piedici au stat în calea publicării unei ediţii critice a operelor sale complete, adversarii lui Haas fiind în primul rînd rabinii şi moraliştii din chiar consiliul editorial.)

Întîmplarea care ne interesează şi pe care o vom relata succint nu prea are tangenţe cu doctrina filosofică a lui Ben Haas, dar oricît ar părea de neînsemnată în sine, îşi are rădăcinile în aceste învăţăminte, întrucît este pus în discuţie un complicat sistem de valori, căci, dacă vreţi, este vorba despre o povestioară moralizatoare.

În anul 1892 Ben Haas, care deja purta titulatura de Maestru, va întîlni în acel cartier rău famat un tînăr care-l va ruga să poarte o discuţie cu el. Maestrul, ezitînd între principiul etic şi cel poetic – căci după primul l-ar fi respins, iar după al doilea l-ar fi ascultat –, va sta cu el într-o crîşmă întunecoasă şi va comanda două votci pascale, pare-se, conform ritualului. Jeshua Krohal,

căci așa se numea tînărul, îi va mărturisi Maestrului că frecventa acel cartier de cînd îi picase în mînă o lucrare a sa care îl încredințase că experiența e „asexuată, deci amorală", numai că nu putuse afla acea împăcare a spiritului propovăduită în *Vară și pustie*. Maestrul a fost cuprins de îngrijorare și de căință, întrucît abia atunci a realizat că învățătura sa, ca oricare altă doctrină care se întemeia pe morală, putea provoca, ajungînd în mîna unui ins imatur, tot atîta rău, pe cît bine (căci, după cum însuși Platon o spune, dacă maestrul e cel care își alege ucenicii, cărțile nu-și aleg cititorii). Aprins de gînduri necurate și încins probabil de votcă, Ben Haas hotărî ca dintr-un ins total neinteresant – ucenicul nefiind în stare să răspundă la nici o întrebare disimulată a Maestrului – să facă un *hasidic* (cuvînt ce înseamnă „instruit, inițiat, smerit"), dacă nu cumva era vorba de o pornire inconștientă de parodiere a lui Pigmalion, după cum crede Franckel. Tînărul va admite că *Vară și pustie* i-ar fi dat forța morală de a frecventa casele de toleranță, socotind că era vorba doar de un „act experimental", conștient fiind că acel „act experimental" nu avea nici o valoare în sine dacă nu era pus în slujba actului creator.

Cînd Jeshua Krohal va pronunța titlul cărții la care lucra, *Drumul spre Canaan*, Ben Haas va pune brusc paharul cu votcă pe masă. Cel căruia i se spunea Maestru se va lămuri însă chiar din seara aceea că viitorul său discipol avea toate

însușirile pentru care, dacă era să-și asculte glasul rațiunii, n-ar fi trebuit să se încumete a-l lua sub oblăduirea sa, căci prostia spoită cu fudulie este mai păgubitoare decît orice altă țicneală. Își vor da însă întîlnire peste trei luni în aceeași crîșmă, după care îl va părăsi, nu înainte de a-i dicta o listă cu douăzeci și șapte de cărți pe tema minunilor din Canaan și a mîntuirii. La sfîrșitul lui august Jeshua Krohal își făcu apariția la locul stabilit, aducînd și manuscrisul *Drumul spre Canaan*, cam vreo sută douăzeci de pagini peste care Maestrul va arunca o privire de *ansamblu*; în afara caligrafiei apăsate va mai sesiza și unele greșeli de ortografie. Următoarea întîlnire va fi fixată peste încă trei luni, în același loc, nu înainte de a-i mai dicta o listă de cărți, printre care și ortografia limbii ebraice.

La a treia lor întîlnire, în februarie 1893, Maestrul va răsfoi manuscrisul cu degetele sale ca niște clenciuri, constatînd îngrozit că temerile-i fuseseră întemeiate; doar greșeala de ortografie de la pagina șaptezeci și doi fusese îndreptată, în rest manuscrisul arăta neatins. A fost cuprins de căință și poate chiar de milă (pentru că înțelegea sau poate doar bănuia că dintr-un nefericit cetățean făcuse un *hasidic* încă și mai nefericit, și-n acest caz nu mai exista remediu sau întoarcere). Apoi Maestrul luă manuscrisul de pe masă și dispăru. Își va petrece o noapte întreagă aplecat peste textul *Drumului spre Canaan*, a cărui găunoșenie îi va dezvălui propria greșeală,

anume că, dacă în acea noapte din urmă cu nouă luni ar fi îmbrățișat principiul etic, iar nu pe cel poetic (și cine mai știe dacă există o delimitare netă!), nu ar mai fi avut pe conștiință o existență vană pe care acum trebuia, constrîns de legea morală, s-o salveze din hăul pe marginea căruia se găsea. Și dacă tînărul zdravăn de altădată nu s-ar fi contaminat de învățătura sa, măcar că prost înțeleasă și greșit tălmăcită, el n-ar fi trebuit ca în noaptea aceea să vegheze asupra acelui text deșănțat cu o caligrafie apăsată, text din care răzbătea dorința deșartă de a justifica absurditatea existenței, sau bănuiala acestei absurdități, printr-un act creator oarecare. Ben Haas avu brusc revelația faptului că toate cele întîmplate se datorau vanității sale, extravaganței sale lirice, precum și pasiunii sale pentru polemică: de a le demonstra ucenicilor că Pigmalion nu avea forța morală a unui mit, fiind vorba doar de o ordinară cronică de scandal căreia i se dăduse o aparență de mit.

Ca să nu arunce chiar tot textul *Drumului spre Canaan*, și odată cu el și pe nefericitul Jeshua Krohal, care astfel ar fi fost abandonat la cei treizeci și trei de ani într-o situație limită (în criptografia sa Franckel va remarca pe drept influența simbolicii cabalistice asupra lui Ben Haas), cel căruia i se zicea Maestru va scoate din manuscris tot ce ar fi putut însemna imaginea autorului, imaginea vanității sale, singura însușire pe care se sprijinea făptura-i șubredă; va

elibera, aşadar, manuscrisul de acele micimi în care s-ar fi reflectat, ca pe luciul unei bălţi, chipul cu obrazul ciupit de vărsat al lui Jeshua Krohal, cearcănele sale vineţii şi trupu-i trîndav; apoi va tăia dintr-un condei orice aluzie răutăcioasă la adresa unor stări de lucruri, ca şi unele digresiuni biblice ca aceea despre femeia lui Lot, în care se recunoştea nemţoaica roşcovană din crîşma Coroana (care nemţoaică roşcovană avea o tainică legătură cu Lot prin pata albă de năduşeală care i se întindea la subsuoară şi pe care Jeshua Krohal, după propria-i mărturisire, „o sodomizase").

Din cele o sută douăzeci de pagini ale *Drumului spre Canaan*, Ben Haas lăsase cam o treime, îmbinînd acele paragrafe în care se întrezărea sămînţa mitică, sămînţă din care ar fi putut ieşi aparenţa plenitudinii. A doua zi, nedormit şi sastisit, plecă spre crîşma Coroana, cu manuscrisul *Drumului spre Canaan* în buzunarul caftanului. Îl găsi pe Jeshua Krohal tare abătut. Tînărul părea descumpănit, căci înţelesese *zădărnicia* alegerii sale. Dacă Maestrul considera că *Drumul spre Canaan* nu se putea limpezi, lui nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să se *retragă*. Acel ultim cuvînt părea să aibă însă un anume tîlc, poate chiar o semnificaţie nefastă faţă de cel din *Vară şi pustie*. („Dacă nu poţi îmbina cele două forţe contradictorii, cea morală cu cea poetică, atunci retrage-te. Cultivă-ţi grădina cu varză, iar trandafirii îngrijeşte-i doar în cimitir. Pentru că

trandafirii dăunează sufletului.") Cel căruia i se spunea Maestru va scoate atunci din buzunarul interior al caftanului de mătase manuscrisul limpezit și îl va pune în fața tînărului.

„Dacă înțeleg eu bine", va spune descurajat Jeshua, „n-a mai rămas nimic". „Dimpotrivă", zise Ben Haas, „a rămas atît cît să dea Aparență plenitudinii. Iar între Aparența plenitudinii și Plenitudine diferența este atît de imperceptibilă încît doar mințile cele mai ascuțite o pot sesiza. Cum însă astfel de minți sînt mult prea rare – căci după unii ar fi cam treizeci și șase în toată lumea –, puțini sînt cei care pot distinge acea diferență. Căci pentru cei mai numeroși Aparența este totuna cu Plenitudinea".

Chipul lui Jeshua Krohal radia, căci în spusele Maestrului își descoperea aievea gîndul tainic, gîndul său călăuzitor, cum că toate pe lume erau părelnice și se aflau pe muchie, între Plenitudine și Aparența plenitudinii, și că, deci, nimănui nu-i era dat să judece ce era una și ce era cealaltă (aici concepția sa se deosebea de cea a Maestrului), valoarea, că era morală sau poetică, fiind în ultimă instanță doar o chestiune de abilitate sau șansă, o formă goală. Ben Haas bănui gîndul ascuns al discipolului său, căci cel numit Maestru deosebea Adevărul de Minciună, și atunci se decise să-i dezvăluie ucenicului hotarul dintre esență și aparență. Îl va lua acasă la el și toată noaptea va căuta să-i explice pe text (sau pe ce mai rămăsese din manuscris), cu pilde simple și grăitoare, cum

un gînd, umbra unui gînd ori o imagine poate duce – prin magia cuvîntului sau a vrăjii necuvîntului – pînă la starea de grație a întruchipării... Jeshua Krohal va părăsi în zori odaia Maestrului (în care izul cărților legate în piele era înăbușit de cel al santalului care ardea în menore[1] de bronz, suveniruri dintr-un pelerinaj). Se întoarse la crîșma Coroana, comandă gulaș și o stacană de bere, apoi se adînci în rescrierea manuscrisului. Cam pe la amiază avu în față manuscrisul parabolei biblice *Drumul spre Canaan*, transcris pe curat de mîna sa cu slove mari. După care luă exemplarul masacrat al manuscrisului și-l azvîrli într-o sobă impunătoare, aidoma unei catedrale, cu o ușă ca poarta raiului ori a iadului. Cînd flăcările înghițiră urmele mîinilor Maestrului și, odată cu ele, ca pe rug, și sufletul acestuia, Jeshua Krohal își puse manuscrisul copiat de mîna sa în buzunarul interior al hainei și, încins de o dogoare neștiută de el pînă atunci, mai comandă o stacană de bere. Karolina abia ce puse berea pe marginea mesei cînd Jeshua, sărind sprinten, reuși să-i înșface rotunjimea sînilor revărsați. Pentru o clipă Karolina încremeni, precum femeia lui Lot prefăcută într-un stîlp de sare, după care, dezmeticindu-se, dădu să-l pocnească. Palma sa greoaie și rumenă șterse aerul chiar pe lîngă obrazul tînărului.

1. Obiecte de artă rituală evreiască, sfeșnice.

„Asta este Aparența plenitudinii", zise Jeshua pe un ton sentențios, „iar cealaltă e Plenitudinea", și aici întinse palma și-și desfăcu degetele...

Drumul spre Canaan va fi publicat la finele anului o mie opt sute nouăzeci și patru, mai întîi în revista *Hai*, în ebraică, pentru ca la începutul anului următor să fie tradus în germană sub formă de carte. Cartea a fost lăudată unanim de exegeți, toți descoperind în ea, după spusele lui Franckel, Plenitudinea. Doar tînărul Bialik (cunoscut mai tîrziu sub numele de Haim Nahman), analizînd riguros cartea, va deslușì mîna Maestrului, „care încercase să salveze parabola de găunoșenie". Această critică a lui Bialik va avea următoarea consecință: în postfața noii ediții a *Drumului spre Canaan*, Krohal îl va declara pe Bialik sifilitic și se va dezice public de învățătura lui Ben Haas, numindu-l șarlatan și „otrăvitor de suflete". Apoi, tot în spiritul denigrărilor, se va ralia cu adversarii Maestrului și, într-o revistă abia apărută, *Kadima*, va porni un atac josnic și prelungit împotriva acestuia, apelînd la „bîrfe și intrigi, dovedind că nu era lipsit de o anume vocație". O parabolă neterminată găsită printre scrierile lui Ben Haas, cu titlul *Povestea cu Maestrul și discipolul*, fiind, așadar, neisprăvită, nu putea avea o morală în sine. Poate doar următoarea sentință: între Plenitudine și Aparența plenitudinii este greu să faci o demarcație netă din perspectivă morală.

„Nu i-a reuşit nici chiar celui numit Maestru", zicea Franckel. „Aplecîndu-se peste hău, nici el nu şi-a putut înfrîna mulţumirea deşartă de a încerca să-l umple cu Sens." De aici ar putea rezulta o altă morală, care ne-ar putea sugera o înţelepciune paremiologică, şi anume că e periculos să te apleci peste găunoşenia altuia, dintr-o pornire deşartă de a-ţi reflecta chipul ca-n fundul unei fîntîni, căci asta este tot deşertăciune. Deşertăciunea deşertăciunilor.

Slavă celui mort pentru patrie

Cînd în zorii acelei dimineți de aprilie – era ziua stabilită prin decretul împăratului pentru execuția sa – străjerii intrară în celulă, tînărul Esterházy stătea îngenuncheat, cu mîinile încleștate a rugă. Capul îi era ușor aplecat, iar lumina ce cădea pieziș îi dezvăluia gîtul lung și firav și osatura șirei spinării, care se pierdea în cămașa de in fără guler. Pentru o clipă străjerii se opriră locului, considerînd conversația contelui cu Dumnezeu un motiv întemeiat ca să uite, pentru moment, preceptele riguroase ale ritualului spaniol. La fel și preotul se dădu înapoi, încordîndu-și mîinile împreunate a rugă; palmele îi transpiraseră, lăsînd urme trădătoare pe coperțile albe ale breviarului: mătăniile cu boabele cît măslina se bălăngăneau în tăcere. Doar cheile de pe uriașa verigă din mîna unui străjer clincăniră de două-trei ori, alandala.

„Amin", șopti tînărul terminîndu-și ruga de dimineață. După care adăugă cu glas tare: „Iartă-mă, părinte!".

În acel moment, ca la comandă, bubuiră tobele, lugubru și monoton ca ploaia.

Un ofiţer de husari cu chip rubicond şi cu mustăţi zbîrlite, încadrat de puştile lungi a doi ulani croaţi care-i stăteau de-o parte şi de alta, începu să citească sentinţa. Avea o voce spartă, care răsuna a gol în celulă. Sentinţa era crîncenă şi neîndurătoare : moarte prin spînzurare. Tînărul nobil participase cu arma în mînă la o revoltă, la unul din acele puciuri care din cînd în cînd mai zguduiau imperiul, ţîşnind pe neaşteptate cu înverşunare, cu deznădejde, cu multă vărsare de sînge, ca apoi, tot pe neaşteptate, cu înverşunare şi deznădejde, să fie înăbuşite. Originea sa, ca şi rangul familiei sale, vor fi tratate de judecător ca circumstanţe agravante şi ca o trădare nu doar a monarhului, ci chiar a clasei sale sociale. Pedeapsa trebuia să fie exemplară.

Condamnatul abia dacă deslușea cîte-o vorbă din şiragul monoton al silabelor care îi bubuiau în ureche precum răpăitul tobei. Timpul se oprise-n loc. Trecutul, prezentul şi viitorul se amestecaseră, îşi simţea tîmplele zvîcnind din pricina pulsului agitat, iar tobele duduiau aidoma sunetelor îndepărtate ale bătăliilor cîştigate, ale convoaielor triumfale şi ale asalturilor, aidoma bubuiturilor altor tobe înfăşurate în doliu, dar care pe atunci vesteau nu moartea sa, ci pe a altuia.

În pofida vîrstei (părea mai degrabă un puştan decît un tînăr în toată puterea cuvîntului), el văzuse deja moartea cu ochii, dar niciodată nu-i fusese atît de aproape şi tocmai acea apropiere, adierea morţii pe gîtu-i dezgolit, îi denatura

imaginea realității, așa cum un astigmatic, cu cît se apropie mai mult de obiecte, cu atît le vede mai deformat. Ceea ce îl preocupa acum – căci în lumea sa era prețuită nu numai o existență onorabilă, ci și o moarte onorabilă – era să-și păstreze demnitatea care se pretindea unui Esterházy în astfel de momente.

Își petrecuse noaptea în stare de veghe, dar cu ochii închiși, cu respirația stăpînită, încît străjerul, cu ochiul lipit de vizetă, s-a putut încredința cum condamnatul dormise buștean, de parcă-l aștepta nunta, nu moartea. Chiar și el, ca într-o scurgere pe dos a timpului, auzise *deja* cum acel ofițer povestise la popotă: „Domnilor, tînărul Esterházy a dormit buștean astă-noapte, fără să se clintească, de parcă-l aștepta însurătoarea, nu execuția. Vă dau cuvîntul meu de ofițer! Domnilor, să-i aducem omagiul nostru!". Atunci se auzi (el auzi) clinchetul cristalin al paharelor ciocnite. Cin! Cin!

Extazul morții, ca și autocontrolul, îl vor ține încordat toată dimineața, își va păstra sîngele rece prin rugăciune, cu îndîrjire, cu dinții încleștați, înfrînîndu-și viscerele și sistemul simpatic, în ciuda pornirii lor trădătoare, căci își călise bravura, instruindu-se în spiritul legendelor de familie. De aceea, ca ultimă dorință care i se rezervase prin protocolul caritabil, nu va cere un pahar cu apă, cu toate că-l ardeau măruntaiele, ci o țigară, așa cum pe vremuri unul din strămoșii săi ceruse cîteva fire de tutun pe care, după ce le mestecase, i le scuipase călăului în față.

Ofițerul bătu din călcîie și îi oferi tabachera sa de argint. („Domnilor, vă dau cuvîntul meu de onoare, nu-i tremura mîna mai mult decît îmi tremură mie cînd țin paharul ăsta. Să bem! Cin! Cin!") Razele soarelui la răsărit cădeau pieziș, ca-n cripta unui sfînt dintr-o ilustrată veche, iar în lumina lor fumul brumăriu al țigării se înălța precum zorile. Condamnatul simți cum fumul, superbă iluzie, îl moleșea pentru o clipă, auzind parcă din depărtări sunetul taragotului care se prelingea peste cîmpie, și atunci aruncă țigara pe podea și o stinse cu cizma sa de husar căreia îi fusese desprins pintenul.

„Domnilor, sînt gata!"

Aleasă anume pentru simplitatea-i cazonă, scurtă ca un ordin, fermă precum o sabie trasă din teacă, dar atît de rece, acea propoziție trebuia să fie pronunțată ca o parolă, fără patos, ca atunci cînd spui după o beție: „Noapte bună, domnilor!". Deși atunci i se păru că nu-i prea reușise. Vocea îi era pură și sonoră, silabele tăioase, mesajul simplu, dar întru cîtva înmuiat, ca o plesnitură.

Din ziua în care îl vizitase mama, el înțelesese că, în ciuda nădejdii ei demente, demente și deșarte, din momentul acela viața sa va fi o farsă tragică scrisă de niște indivizi cu puteri supranaturale.

Stătuse acolo, în fața lui, trupeșă, viguroasă, cu un văl peste față, umplînd celula cu personalitatea sa, cu persoana sa, cu caracterul său, cu o pălărie imensă cu pene și cu veșmintele ei care

tot foșneau, deși nu făcea nici o mișcare. Refuzase scaunul acela ordinar, cu trei picioare, care îi fusese oferit de ulani, ce îi arătaseră astfel o considerație cum poate nimănui nu i se arătase vreodată acolo, doar că ea se prefăcuse că nu vede scaunul acela ordinar de lemn, oribil de ordinar lîngă volanele sale de mătase. Stătuse în picioare tot restul vizitei. Vorbise cu el în franceză, ceea ce îl tulburase pe ofițerul ulanilor, care stătea deoparte, la o distanță acceptabilă, cu sabia scoasă, ținută la umăr. Ținută care trăda mai degrabă salutul de onoare al străjii față de o aristocrată (a cărei descendență era tot atît de veche ca și a împăratului), decît o măsură de precauție sau chiar un avertisment adresat vizitatoarei trufașe din temnița imperială.

„Mă voi arunca la picioarele lui", îi șopti ea.

„Sînt pregătit să mor, mamă!" zise el.

Ea îl întrerupse tăios, poate prea tăios:

„Mon fils, reprenez courage!"

Atunci, pentru prima oară, își va întoarce ușor capul în direcția străjerilor. Vocea ei era acum șoptită și se îngemăna cu foșnetele volanelor de mătase.

„Voi sta în balcon", zise abia auzit. „Dacă voi fi în alb înseamnă că am reușit..."

„Iar dacă nu, veți fi în negru, presupun", zise el.

Dezmeticindu-l din toropeală, tobosarii se porniseră iar, îi simțea tot mai aproape și înțelese, după scena din fața sa, care acum se însuflețise,

și care pînă atunci fusese încremenită într-o mutenie totală, că se citise sentința, după care ofițerul făcu sul documentul; preotul se aplecă spre el și îl binecuvîntă cu semnul crucii; străjerii îl luară de brațe. Nu le va îngădui să-l înșface, ci va sări sprinten în picioare și abia atunci cei doi ulani îl vor flanca. Dar, brusc, nici nu trecu bine pragul celulei, și fu copleșit de credința că totul avea să se termine așa cum o cerea logica vieții. Căci totul era acum împotriva morții, totul era de partea vieții în acel vis coșmaresc: tinerețea sa, descendența sa, renumele familiei sale, dragostea mamei sale, bunăvoința imperială, ca și soarele care cădea pe el pe cînd se urca în trăsură cu mîinile la spate, ca un tîlhar.

Doar că toate acelea aveau să fie de scurtă durată, pînă să ajungă trăsura în bulevard, unde era așteptat de mulțimea gălăgioasă, adusă din tot imperiul. Printre bătăile sacadate ale tobelor se auzea murmurul gloatei, un freamăt amenințător, văzu chiar pumni ridicați în semn de ură. Gloata chiuise la pronunțarea sentinței, căci mulțimea îi ovaționează doar pe stăpînitori. Conștiința acelui gînd îl va copleși. Capul i se lăsă în piept, umerii i se chirciră de parcă se aștepta la o lovitură (chiar mai fu aruncată cîte o piatră) și se încovoie și mai mult de spate. De-ajuns ca gloata să simtă că l-a părăsit curajul, că i s-a frînt mîndria. Scena stîrni chiote de bucurie. (Căci gloatei îi place să vadă cum se frîng cei mîndri și curajoși.)

La capătul bulevardului, acolo unde începea curia aristocrată și unde mulțimea se mai rărise, el ridică ochii. În lumina zorilor, la un balcon, văzu o pată de un alb strălucitor. Aplecată peste balustradă, toată în alb, stătea mama lui, iar în spatele ei – parcă pentru a accentua strălucirea de crin a rochiei – uriașe frunze verzi de filodendron. (Știa bine rochia aceea, era o relicvă de familie, una din străbunici o purtase la o nuntă imperială.)

Se îndreptă iute, aproape sfidător, dorind să strige mulțimii întărîtate că un Esterházy nu putea muri chiar oricum, că nu putea fi executat ca un tîlhar de drumul mare.

Astfel va sta și sub spînzurătoare. Chiar cînd călăul îi va lua băncuța de sub picioare, tot mai aștepta o minune. Apoi trupul i se învîrti în știreang, iar ochii îi ieșiră din orbite de parcă vedea ceva cumplit și nemaiîntîlnit.

„Domnilor, m-am aflat la cîțiva pași de el", va povesti la popota ofițerilor chiar în seara cu pricina același ulan cu mustăți zbîrlite. „Cînd i-au pus știreangul de gît, se uita calm la mîinile călăului, de parcă îi lega o eșarfă de brocart... Vă dau cuvîntul meu de onoare, domnilor!"

Ar fi posibile două concluzii. Ori tînărul aristocrat a murit brav și demn, fiind conștient de sfîrșitul său, cu capul sus, ori a fost o scenă bine regizată în spatele căreia s-ar fi aflat orgolioasa lui mamă. Prima variantă, cea eroică, va fi susținută și propagată verbal și apoi întocmai consemnată de sanculoți și iacobini. A doua variantă,

în care tînărul va spera, pînă-n ultima clipă, la o întorsătură magică, va fi consemnată de istoricii puternicei dinastii habsburgice pentru a preîntîmpina naşterea legendelor. Istoria este scrisă de învingători. Legendele sînt urzite de vulg. Scriitorii născocesc. Doar moartea e de netăgăduit.

Cartea regilor și a nebunilor

1

Crima care se va produce cam cu patruzeci de ani mai tîrziu va fi prefigurată într-un ziar petersburghez din luna august a anului o mie nouă sute șase. Astfel, vor apărea foiletoane semnate de redactorul-șef al acestui ziar, un oarecare Kruşevan, A.P. Kruşevan, de fapt instigatorul pogromurilor de la Chișinău, ce avea pe conștiință vreo cincizeci de crime. (În odăi întunecoase zăceau în bălți de sînge trupurile căsăpite ale unor bărbați, iar fetițe violate, cu ochi înspăimîntați, priveau în gol, după draperiile sfîșiate. Scena era cît se poate de reală, la fel de reală ca și cadavrele. În această scenografie coșmarescă, doar zăpada era artificială. „Pe stradă erau împrăștiate piese disparate de mobilier, oglinzi, veioze zobite, rufărie și veșminte, saltele, plăpumi de puf sfîșiate. Strada părea acoperită de nea, peste tot se așternuse puful penelor, chiar și în copaci.") Lui Kruşevan îi va reveni faima publicării, pentru prima oară, a unui document ce dovedea existența unui complot general împotriva creștinismului, a

ţarului şi a orînduirii existente. El, însă, nu va dezvălui *originea* documentului misterios – pe baza căruia va face rechizitoriul –, ci se va mulţumi doar cu o remarcă aruncată în treacăt, că era vorba de un text scris „undeva în Franţa". Traducătorul anonim îi dăduse titlul *Conspiraţia sau Unde se află rădăcinile prăbuşirii societăţii europene.*

Kruşevan va depune la cenzura ţaristă versiunea lărgită a *Conspiraţiei*, care, un an mai tîrziu, sub înaltul patronat al Gărzii ţariste, va apărea sub formă de carte. Editor va fi Asociaţia surdo-muţilor din Petersburg. (Este greu de dovedit dacă aici se ascunde o anume simbolistică.)

Textul lui Kruşevan va stîrni patimi şi nedumeriri, dar pînă la urmă va cădea pe un teren fertil şi va destupa auzul unui pustnic ciudat, care, în sihăstria sa de la Ţarskoe Selo, aştepta semne cereşti şi pregătea pentru tipar revelaţiile sale mistice. Părintele Serghei – căci aşa i se spunea – va găsi în *Conspiraţie* consfinţirea propriilor sale nedumeriri şi dovada decăderii credinţei şi a moravurilor, de aceea va include preţiosul document în *Antichristul* său, ca parte organică a iluminării sale, care străfulgerase două suflete deodată. Şi ca o mărturie că nu fusese încă biruită ceata îngerilor.

Editorul cărţii va fi Crucea Roşie din Ţarskoe Selo. Lucrarea se va tipări în ediţie bibliofilă pe hîrtie japoneză, cu litere aurite, amintind cititorului de iscusinţa omenească, care putea fi uneori

ultimul refugiu în fața răului, ca și o sursă de trăiri platonice. Un exemplar va fi hărăzit țarului Nikolai al II-lea. (Țarul citea pe nerăsuflate tot ce era operă mistică, întrucît socotea că prin instruire și isteține iadul putea fi depășit.) Privilegiații, inițiații în Marea Taină dezvăluită în carte, vor fi ca loviți de trăsnet: în fața lor se afla mecanismul istoriei europene, cam de la Revoluția franceză. Tot ce părea pînă atunci rodul întîmplării și al mecanicii cerești, o luptă de principii înalte, un joc al destinului, fluctuații ale istoriei, precum hachițele zeilor din Olimp – dintr-odată va fi clar ca lumina zilei: un pămîntean trăgea toate sforile. Dovada era nu numai că Antichrist exista (lucru de care nimeni nici nu se îndoise), dar că Necuratul își avea complicii săi pămînteni. Mitropolitul rușilor de pretutindeni, căruia parcă îi căzuse un văl de pe ochi, vedea aievea legiunile lui Antichrist cucerind Sfînta Rusie, de aceea va ordona ca în toate cele trei sute șaizeci și opt de biserici moscovite să se citească la liturghii și unele pasaje din acea scriere.

Astfel încît preceptelor aspre ale Bibliei, care provăduiau dreptate și cazne, li se vor alătura și cele din misterioasa *Conspirație*. În care, măcar la prima vedere, găseai tot ce aveau cărțile sfinte: precepte și cazne pentru acei care le-ar fi încălcat. Apariția sa era cam tot atît de misterioasă ca și apariția *Bibliei*, iar modestul ei alcătuitor – Nilus – va apărea în postură de comentator și redactor, un fel de exeget. Singura deosebire consta în faptul

că textul *Conspirației*, în pofida obscurei sale origini, era totuși creație omenească. Ceea ce o făcea mai captivantă, necurată și nelegiuită.

Acesteia vom încerca noi să-i cercetăm originile, aruncînd o privire fugitivă asupra celor care au creat-o, care și-au atribuit cu insolență prerogativele divinului anonim, ca în cele din urmă să putem demonstra dezastrul provocat de un atare gest.

2

Serghei Aleksandrovici Nilus, autorul *Antichristului*, pentru inițiați părintele Serghei, va intra pe scena istoriei direct din bezna feudalismului rus. Pierzîndu-și domeniile, va peregrina mănăstirile, aprinzînd lungi lumînări galbene de ceară întru odihna sufletelor păcătoase, lovindu-și fruntea de piatra rece a chiliilor. Adîncindu-se în biografiile sfinților și ale blajinilor, va da de unele potriveli cu viața sa spirituală. Astfel îi va încolți gîndul de a-și depăna rătăcirile – de la anarhism și ateism pînă la adevărul credinței –, ca apoi să vestească lumii iluminarea sa: civilizația contemporană se prăvălea în abisuri, Antichristul era la ușă, deja își punea însemnul său rușinos pe locuri ascunse: sub sînii femeilor și pe șalele bărbaților.

În momentul în care Nilus își încheiase opusul biografic, începură să apară foiletoanele mai

sus-numitului Kruşevan. „Sămînța căzuse pe un teren fertil."

Călătorul francez Duchelle va publica în luna mai a anului 1921 (crezînd că revoluția îl măturase de pe suprafața pamîntului pe bătrînul păcătos) un articol în care va vorbi despre Nilus cu un respect cuvenit doar răposaților: „Înainte de a deschide prețiosul cufăr, va începe să-mi citească din cartea sa, apoi fragmente dintr-o lucrare cu caracter documentar: visurile mitropolitului Filaret, apoi citate din enciclica Papei Pius al X-lea, din profețiile sfîntului Serafim de Sarov, din Ibsen, Soloviov, Merejkovski... Apoi va deschide relicvariul, unde zăceau azvîrlite de-a valma un samovar, gulere de gumilastic, linguri de argint, ecusoane de școli tehnice, monograme ale împărătesei Aleksandra Fiodorovna, crucea Legiunii de Onoare. În toate aceste obiecte imaginația sa înfierbîntată descoperise pecetea lui Antichrist sub forma triunghiului sau a două triunghiuri dispuse cruciș: pe galoșii produși de fabrica «Triunghiul» din Riga, în monogramele stilizate ale împărătesei, în crucea Legiunii de Onoare".

Domnul Duchelle, instruit în tradiția Iluminismului, îi va urmări pledoaria cu neîncredere, solicitîndu-i *dovezi pozitive*: *Carta împărăției lui Antichrist* era, fără îndoială, o mistificare, asemeni celor ale lui Eduard Drumont sau Léo Taxil, care la vremea lor derutaseră întreaga lume catolică. În timp ce neîncrezătorul discipol al pozitiviștilor își exprima îndoiala, părintele Serghei

se va scula brusc și va stinge lumina, înșfăcînd flacăra lumînării cu mîna goală. Se așternu bezna, deși în odaie se întrezărea o lumină: de la licărul zăpezii de afară și de la luciul samovarului, aidoma unui lampion. Nilus îi făcu semn oaspetelui său să vină pînă la fereastră. În albul imaculat al zăpezii se deslușea silueta unuia care se îndrepta spre mănăstire, iar ei auzeau scîrțiitul zăpezii sub pași. „Știți cine era?" îl întrebă părintele Serghei, cînd pașii se îndepărtară. Ochii săi aveau o strălucire dementă. „Farmacistul David Kozelsk sau Kozelski. (Cu de-alde ăștia niciodată nu știi.) Sub pretextul că ar lua-o pe scurtătură spre bac – care de altfel se află de partea cealaltă a mănăstirii –, el stă la pîndă după biserică anume să smulgă *asta*." Și cu palma sa greoaie de țăran acoperi o carte într-un etui negru care zăcea pe masă. În clarobscurul odăii, pe carte se distingea clar o iconiță aurită a arhanghelului Mihail. Părintele Serghei îi făcu semnul crucii ca atunci cînd sfințești pîinea.

3

Maria Dimitrievna Kașkina, născută contesa Buturlin, relatează despre părintele Serghei de la o distanță în timp de circa treizeci de ani. „În casa care aparținea mănăstirii, Nilus trăia împreună cu soția sa, născută Ozerova, și cu prima lui iubită, o femeie divorțată. Și mai era o a treia, o

femeie cam bolnăvicioasă, permanent însoțită de fiică-sa, care avea doisprezece ani, și care li se alătura uneori. Se zicea că Nilus ar fi fost tatăl fetiței. (La ședințele de spiritism ținute de prietenii lui Nilus, fetița le slujea drept medium.) Îi vedeam deseori plimbîndu-se împreună. Nilus era la mijloc, cu barba sa albă și lungă, într-o rubașcă de culoare deschisă, încins la brîu cu o funie, precum călugării. Cele două femei mergeau de o parte și de alta a lui, sorbindu-i vorbele. Fetița, însoțită de mamă, se ținea mai deoparte de ei. Ajungînd în pădure, se așezau la umbra unui copac. Ozerova începea să picteze în acuarelă, iar celelalte două tricotau. Nilus se tolănea pe pămînt lîngă ele și privea fix spre cer, fără a scoate o vorbă."

Aceeași M.D. Kașkina va mai ridica un pic vălul de deasupra acelei lumi nebune în care *Conspirația* găsise un teren fertil pentru tot ce însemna superstiție, practică ocultă, delir mistic, inclusiv fanatism religios și desfrîu.

„La mănăstire Nilus se va împrieteni cu un călugăr, un individ cu o moralitate dubioasă, cu oarecare talent la pictură. La sugestia lui Nilus, călugărul va picta o scenă înfățișînd familia țarului plutind printre nori. În jurul lor, de după cumulușii sinilii, se arătau diavoli cornuți cu furci, sîsîind amenințător cu limbi șerpuitoare spre tînărul țarevici. Cetei de diavoli i se împotrivea Mitia Kaliada, un călugăr din Kozelsk, zis Mitia cel Desculț, care venea într-un suflet pentru a birui

silnicia diavolească şi pentru a-l salva pe ţarevici. Datorită soţiei sale, născută Ozerova, Nilus va reuşi să trimită pînza la Sankt-Petersburg. Curînd Mitia va fi chemat la curte. Va fi însoţit de Nilus, care va tălmăci bîiguielile confuze ale nătîngului Mitia."

4

O biografie a lui Nilus, apărută la Novi Sad în anul 1936, îl prezenta pe Serghei Aleksandrovici Nilus ca pe trimisul lui Dumnezeu şi ca pe un om al dreptăţii, iar misteriosul document privind conspiraţia – că ar fi autentic, căci prin gura acestui medium grăia însuşi diavolul. Prinţul N.D. Jevahov (care va ajunge la Novi Sad prin Istanbul, aflînd sub cerul Fruşkăi Gora un ţinut aidoma celui din copilăria sa, unde şesul urcă lin panta colinei, ca un talaz verde) nu se îndoise o clipă de argumentele *Conspiraţiei*, ca fiind „creaţia hulitorului, scrisă sub dictatul Necuratului, căruia i se arătase felul în care puteau fi distruse statele creştine şi modul în care putea fi stăpînită întreaga lume". În privinţa prinţului Jevahov, mă întreb dacă nu l-am întîlnit în iarna geroasă a anului 1965, la Novi Sad, într-un lacto-bar din preajma catedralei catolice. Era un tip înalt, uscăţiv, cu pince-nez, puţin adus de spate, într-un sacou uzat şi cu o lavalieră neagră, soioasă. Întocmai cum va fi descris de contemporanii săi. Vorbea cu un

puternic accent rus, iar la rever purta ordinul Nikolai. Stătea la o masă și cu degetele-i uscate și tabagice răsfoia, ca pe-o carte, foitajul unei plăcinte cu brînză.

Din biografia lui Jevahov aflăm, în mod surprinzător, că, după revoluție, Serghei Aleksandrovici Nilus trăise ani de zile în plata Domnului, undeva în sudul Rusiei, împreună cu soția sa, născută Ozerova. (În haosul revoluționar li se pierduse urma celorlalte două femei, iar unele indicii trimiteau la faptul că fetița de altădată devenise informatoarea poliției.) Nilus își împărțea locuința cu un sihastru pe nume Serafim și ținea predici la o bisericuță din apropiere. Teroarea, foametea, vărsările de sînge erau mărturii incontestabile că stăpînirea lui Antichrist se înfăptuia conform scenariului expus în *Conspirație*. Triunghiurile, care cîndva se iviseră ca niște însemne oculte, acum roiau precum cărăbușii, gravate pe nasturi și pe cozoroacele șepcilor militare (iar aici părintele Serghei scotea din adîncul buzunarului sutanei, precum *corpus diabolici*, un pumn de nasturi metalici).

Dintr-o scrisoare (care-i parvenise prințului Jevahov ca un mesaj de pe o altă lume, cu ștampila orașelor Oran, Marsilia, Constantinopol, Paris, Sremska Mitrovica, Novi Sad), aflăm că, în teribilul an 1921, un detașament al Armatei Roșii dăduse de-o casă în care locuiau doi pustnici, și că soldații voiseră să-i omoare. Atunci a apărut în fața lor un monah care și-a înălțat mîinile la

cer. Căpetenia detașamentului, un faimos tîlhar al locului, pe cozorocul căruia străluceau triunghiurile ca o rană deschisă, s-a chircit brusc pe calul său și apoi s-a prăvălit la pămînt. Calul s-a cabrat și a luat-o la fugă, urmat de ceilalți tîlhari. Cînd sihastrul Serafim și părintele Serghei vrură să-i mulțumească misteriosului monah-protector, care îi salvase de la pieire, de pe locul unde nu de mult stătuse cu brațele întinse spre cer se înălța o pîclă ușoară, iar firele ierbii bătucite se îndreptau ca niște arcuri verzi.

Izbînda finală va reveni totuși Necuratului. Într-o zi, un pluton de encavediști va bate în miez de noapte la ușa căsuței. Lanterna va lumina chipul părintelui Serghei, lipit de-o coastă de femeia lui și de cealaltă de soba caldă. Îl vor înșfăca de barbă și-l vor trage din pat. Monahul-protector care îl salvase odată de data aceasta nu mai apăruse. Serghei Aleksandrovici Nilus va muri de infarct într-un lagăr, în prima zi a anului 1930, neaflînd niciodată că *Antichristul* său pregătise masacrul care avea să se petreacă foarte curînd. (Soția sa, Ozerova, fostă doamnă de onoare la palat, își va sfîrși zilele șapte ani mai tîrziu într-un lagăr de pe coasta arctică.)

5

În timp ce părintele Serghei, departe de zarva lumii, aduna semnele Satanei, un exemplar al cărții sale va ajunge în mîinile ex-împărătesei exilate în vila familiei Ipatiev, din Ekaterinburg. Un escadron bine echipat de ruși albi va reuși să ajungă în oraș cu scopul de a salva familia țaristă. Însă fusese prea tîrziu, căci din familia țarului mai rămăsese doar o grămăjoară de oase. Iată cum un contemporan, un oarecare Bîkov, va descrie evenimentul: „În jurul orei două dimineața vor răsuna împușcături în subsolul vilei familiei Ipatiev. Se vor auzi strigăte sfîșietoare care cereau îndurare, apoi cîteva împușcături răzlețe, erau lichidați copiii. După care se va lăsa o liniște grea, ca și noaptea siberiană. Cadavrele, calde încă, vor fi duse în taină într-o pădure apropiată, unde vor fi dezmembrate, îmbibate cu acid sulfuric, apoi stropite cu benzină și arse. Această înfiorătoare mixtură fetidă de rămășițe pămîntești, de cioturi de oase arse și bijuterii, de carne purulentă în care străluceau diamantele va fi aruncată pe ascuns într-o mină părăsită..."

O comisie ad-hoc va întocmi un proces-verbal cu bunurile rămase de la familia țaristă în vila Ipatievilor – samovare de Tula cu mînere de fildeș, tapiserii, oale de noapte din porțelan franțuzesc, icoane, cîțiva maeștri din secolul al optsprezecelea și o pînză nesemnată în care membrii

familiei ţarului, cu ochii perforaţi, pluteau pe crestele norilor spre paradis), iar sub un morman de mobilier şi de icoane preţioase se afla biblioteca personală a ţarului. Alcătuită, în general, din cărţi bisericeşti şi mistice în limbile germană, franceză şi rusă. Trei din acele cărţi aparţinuseră, fără îndoială, ţarinei. *Biblia* în rusă, primul volum din *Război şi pace* şi cartea lui Nilus (ediţia a treia, din 1917), pe care ţarina, bănuindu-şi inevitabilul sfîrşit, desenase svastica, simbolul fericirii şi binecuvîntării Domnului.

6

Surprinzătoarea descoperire a *Conspiraţiei*, cu svastica desenată de mîna binecuvîntată a împărătesei, a însemnat pentru mulţi o revelaţie. După mărturia ofiţerilor englezi din armata lui Denikin, se va lansa o ediţie populară adresată „tuturor soldaţilor care ştiau carte", menită să susţină moralul labil al ostaşilor, şi, totodată, ca un gest de pioşenie întru pomenirea sufletului muceniţei Aleksandra Fiodorovna. Strînşi în jurul focului, soldaţii se aciuau pe lîngă ofiţerii care citeau cu o voce gravă prorocirile din *Conspiraţie*. În pauza dintre două cuvinte se auzea doar foşnetul fulgilor mari, iar uneori, ca de la mari depărtări, nechezatul cailor cazacilor.

„Cum orice stat are doi duşmani" – răsuna vocea cristalină a ofiţerului – „şi cum statului îi este

permis ca, față de inamicul extern, să folosească orice formă de represiune, cum ar fi ambuscade de noapte sau asalturi cu efective net superioare, de ce astfel de măsuri sînt socotite nepermise și nefirești față de un dușman cu mult mai perfid, distrugător al orînduirii sociale existente și al bunăstării?"

Ofițerul lăsă pentru o clipă cartea, ținînd arătătorul între pagini.

„Iată, domnilor, ce fel de morală propovăduiesc *ei*."

(Ordonanța folosi prilejul de a scutura zăpada așternută pe foaia cortului de deasupra capului ofițerului.)

„Cuvîntul libertate" – și pronunță acest cuvînt de parcă îl vedea scris cu caractere cursive – „incită comunitățile umane la nesupunere față de orice autoritate, față de orice guvernare, chiar divină. Iată de ce, cînd *noi* vom stăpîni lumea..." (Aici puse iar cartea deoparte ținînd arătătorul între pagini). „Domnilor, cred că nu trebuie să vă mai explic cine sînt în acest text misterioșii *noi*... *Noi* sînt *ei*." Apoi ridica brusc cartea, întrucît figura de stil își făcuse din plin efectul. „Cînd deci *noi* – adică *ei* – vom stăpîni mapamondul, vom socoti de datoria noastră ca acest cuvînt – libertate – să fie exclus din dicționare, întrucît incarnează o forță vitală, din care pricină gloata devine o haită de fiare însetată de sînge. Este adevărat că aceste fiare adorm de fiecare dată cînd se îmbată cu sînge și atunci pot fi ușor ferecate în lanțuri."

Armata fanatizată, înarmată cu o astfel de învățătură, o pornea cu inima curată la pogromuri. Primele victime în masă ale cărților ucigașe deja se numărau cu zecile de mii. O anume *Enciclopedie* – a cărei obiectivitate e contestată de mulți, mai ales de adepții *Conspirației* – consemnează cifra de circa șaizeci de mii de victime în perioada 1918-1920, numai în Ucraina.

7

În bagajul ofițerilor albi (care părăseau țara în vapoarele aliaților), printre *Noul Testament*, *Dicționarul explicativ* al lui Dal și prosoapele cu monogramă, se afla și *Antichristul*, cu paginile însemnate cu unghia. Cît de curînd volumul va fi tradus în franceză, germană și engleză, prețioasa prestație lingvistică datorîndu-se emigranților ruși.

În comentarii docte o seamă de experți vor încerca să lumineze *originea* misterioasă a manuscrisului. Se vor lansa opinii contradictorii și confuze, care ar fi trebuit să conducă la concluzia – *tout compte fait* – că la acel protocol pe baza căruia se constituise *Conspirația* se ajunsese cu prețul înfruntării unor mari primejdii, arhiva în care se păstra manuscrisul în original fiind un fel de anticameră a infernului, unde nimeni nu intra de două ori. O dată numai a putut intra, pe acea ușă pecetluită cu cele șapte peceți ale tainei, o

făptură înzestrată cu șiretenia vulpii, sprinteneala pisicii și inima vidrei. Surse franceze susțineau că manuscrisul ar fi fost furat din Alsacia (ori Nisa) de către o femeie de la iubitul ei care dormea somnul celor drepți, nebănuind că tainicul său vis despre stăpînirea lumii va fi curînd adus la cunoștința omenirii oarbe și surde. Conform declarației lui P. Petrovici Stepanov, fost procuror al sinodului moscovit, fost consilier de palat etc., declarație dată sub jurămînt în 19 aprilie 1927 la Stari Futog, acesta ar fi avut în mîinile sale manuscrisul cărții de la sfîrșitul secolului trecut. Îl tipărise pe cheltuiala sa, tradus în rusă, fără a se menționa anul și locul apariției, fără numele autorului și al editorului, doar „pentru uz personal". Manuscrisul îi fusese adus de o cunoștință de la Paris. O anume doamnă Șișmarev susținea, la rîndul ei, că autorul textului era Asher Ginsberg, adept al lui Maimonide. Exemplarul princeps scris în limba ebraică, apărut la Odessa, va sta la baza celorlalte traduceri. Planul privind cucerirea lumii, născut în mintea bolnavă a adeptului lui Maimonide, după cum susținea doamna, va fi însușit de complotiști la un congres secret ținut la Bruxelles în anul 1897. Emigranții ruși îi vor răsplăti pe mecenați cu cîte un exemplar dactilografiat al traducerii *Antichristului* (care încorpora *Conspirația*), iar la un bal mascat de la Paris din anul 1923, pe lîngă pateul de gîscă și caviar, printre premiile tombolei va figura *Antichristul*. Chiar și nefericitul Ioachim Albrecht de Prusia

va distribui în exil cartea lui Nilus ospătarilor, taximetriștilor și liftierilor. Să poftească Domniile Lor să citească, și atunci se vor lămuri care era cauza exilului său, motivele inflației galopante, ca și decăderea scandaloasă a prestației hoteliere. Un exemplar cu autograful în grafie gotică al ultimului Hohenzollern (cartea fusese dedicată unui șef-bucătar dintr-un faimos restaurant parizian, ca apoi nevrednicul moștenitor s-o vîndă la o licitație) dovedea că prințul avusese la dispoziție ediția princeps în germană, cea din anul 1920. Cartea fusese tipărită prin grija elitei germane naționaliste care editase și celebrul *Auf Vorposten*: „Nici o carte, de la apariția tiparului și descoperirea alfabetului, nu făcuse mai mult pentru deșteptarea sufletului național ca aceasta", constata revista mai sus menționată, cu vădită exagerare. Concluzia era apocaliptică: „Dacă popoarele Europei nu se vor ridica împotriva inamicului comun, care-și dezvăluie planurile secrete în această carte, civilizația noastră va fi distrusă de același ferment de descompunere care a nimicit civilizația antică de acum două milenii".

Cinci ediții succesive vor sta mărturie în privința ecoului nemaivăzut în rîndul cititorilor.

În ce privește autenticitatea, nimeni n-a pus-o vreodată la îndoială, *Antichristul* lui Nilus, pe baza căruia s-au făcut toate celelalte traduceri, figurînd negru pe alb în fondul Bibliotecii Muzeului Britanic. Iar cum majoritatea muritorilor au față de litera tipărită aceeași venerație ca față de

Sfînta Scriptură, mulți vor admite această dovadă fără crîcnire și fără circumspecție intelectuală. „Oare este posibil", se întreba îngrozit un redactor de la *Times*, „ca o bandă de criminali să elaboreze un astfel de plan pe care la ora actuală să-l pună senin în aplicare?" Fondul bibliotecii în care se păstrează această supremă dovadă ascunde în colbul rafturilor multe taine amenințătoare. Cînd întîmplarea, destinul și timpul se vor afla într-o conjuncție prielnică, atunci aceste trei elemente se vor intersecta și vor răzbi din bezna Bibliotecii Muzeului Britanic.

8

Acțiunea acestui roman încîlcit ne va duce la un hotel de mîna a treia din preajma unei piețe. În prim-plan se înalță un lăcaș de cult, catedrală sau geamie. Judecînd după timbrele de un verde pal de pe cartea poștală, ar putea fi Aga-Sofia. Pe ștampilă este imprimat anul 1921. În hotel locuiește emigrantul rus Arcadie Ipolitovici Belogorcev, căpitan de cavalerie, în viața civilă inginer forestier. Trecutul său ne este insuficient cunoscut, căci el însuși îl evoca arareori. (În corespondența sa pomenea despre climă, despre Dumnezeu, despre obiceiurile din Orient.) De cînd trăia în exil, serviciile făcute pe vremuri Ohranei îi apăreau mai puțin glorioase. Părăsise Rusia, susținea el, în primul rînd din pricina

jurămîntului față de țar: jurămîntul militar nu putea fi încălcat. Imperativul său categoric – concepția onoarei de iuncher – îl va aduce deci pe vaporul englez, pînă la Constantinopol. Unde se va stabili. Hoteluri sordide, gîndaci, nostalgie. Lui A.I. Belogorcev îi va fi tot mai greu să-și conserve mîndria. Întîi își va amaneta ceasul de argint cu monograma împăratului și lănțișorul de aur (un dar de la tatăl său), apoi va vinde *Dicționarul explicativ al limbii ruse* de Dal (dezlipindu-i *ex-libris*-ul, două spade încrucișate cu crucea în mijloc), sabia de paradă, tabachera de argint, un inel cu sigiliu, niște mănuși din piele de căprioară, un mușțiuc de chihlimbar și, în final, galoșii de cauciuc.

Într-o bună zi va veni și rîndul cărților din valiza vișinie. (Într-o teribilă inactivitate, nostalgicii ofițeri albi, din motive de igienă sufletească, vor înlocui pasiunea pentru politică cu aceea pentru poezie. Opera poeților ruși, prin mijlocirea anticariatelor, se rotea asemeni cărților de joc de pe masă.) Arcadie Ipolitovici Belogorcev se va consola în cazul de față cu butada: la maturitate iei din cărți doar ce te-apasă – mistificarea și necredința. Fiindcă nu poți căra mereu, ca melcul, o bibliotecă în spinare. Biblioteca personală este doar ceea ce rămîne în cuget – chintesența, zațul. (Chiar numele lui Dal îi răsuna în minte precum titlul unei poezii.) Dar ce era chintesența, zațul? Pe *Oneghin* îl știa pe dinafară, pe *Ruslan și Ludmila* – aproape pe de rost, pe Lermontov îl

recita după bărbierit, cînd apăsa cu lapis pe tăieturi (*Cu plumbul în piept...*), uneori pe Blok, Annenski, Gumiliov... Și pe atîția alții, dar fragmentar. Ce era deci zațul? Cîteva strofe din Fet, Byron, Musset. (Flămînzirea nu prieşte memoriei, orice ar spune stoicii.) Verlaine, *Le colloque sentimental*, Lamartine, ca și unele versuri care-i apăreau disparat, rupte din context: *„Vous mourûtes au bord où vous fûtes laissée"* de Racine sau Corneille.

„De altfel, domnilor, la ce-ar folosi o bibliotecă personală? În primul rînd ca memento. Dar să lăsăm deoparte poezia", continua fostul proprietar al bibliotecii de familie, „și să trecem la *lucruri mai serioase*. (Pe bună dreptate susțin bolșevicii că poezia este ori ceață, ori propagandă.) Ne aflăm într-o pădure, undeva în Anatolia sau în Serbia. (*À propos*, acum toți se pregătesc să plece în Serbia.) Sînt împeună cu stimata noastră (se apropie de ea, o ia de mînă, «se plimbă prin pădure») Ekaterina Alekseievna... Clar de lună. Eu sînt cel ce sînt, cum ar spune Trismegistul, așadar Arcadie Ipolitovici Belogorcev, în viața civilă inginer forestier. (Ăsta este, domnilor, un lucru foarte important: *inginer forestier.*) Deodată, Ekaterina Alekseievna va pune întrebarea fatală: *«Vă rog, ce floare e asta?»*. Eu, om onest, nu pot să fabulez. *Stimată etc. etc., trebuie să admit că nu știu! Dar* – voi adăuga imediat – *pot să verific în biblioteca mea portabilă."*

Toți începură să rîdă. Era clar că Arcadie Ipolitovici vorbea astfel nu atît din pricina ebrietății

ușoare, ci pentru a-și descărca sufletul din pricina bibliotecii vîndute, pe care o cărase ca melcul în spinare, pe mare și pe uscat, în valiza de piele.

Domnul X, fericitul cumpărător, care privea totul „cu oarecare distanță", se simțea penibil. I se părea că toate privirile erau îndreptate spre el, cu o undă de reproș.

9

A doua zi X, el însuși puțin mahmur, cotrobăi prin cărți, pe care pînă atunci nici nu le văzuse bine. Chestia cu valoarea lor – evident, în afara celei sentimentale – i se părea exagerată. Singura demnă de atenție din întreaga colecție i se părea *Jurnalul de campanie al unui ofițer rus* – restul ar fi fost în stare să i le înapoieze lui Arcadie Ipolitovici, dacă o astfel de ofertă n-ar fi sunat ca o jignire. Răscumpărase acele cărți *en bloc*, cum va spune mai tîrziu, și în primul rînd pentru a împiedica „decăderea morală a unui ofițer țarist, ca și a unui prieten". Nu se putea însă nega faptul că fusese sincer interesat de *Jurnalul de campanie* cu autograful lui Lajecinikov, în clipa în care se aplecase deasupra valizei din piele, în jalnica încăpere a hotelului Royal (nu cel din centru, celălalt, a cărui emblemă rufoasă o purta parcă în derîdere). „Dar ce va rămîne după noi, domnilor?" va spune cu acel prilej cu jumătate de

gură, ca pentru sine. „Scrisori de dragoste..." „Și facturi de hotel neachitate", va striga celălalt.

Lista nu era exagerat de lungă. De Las Cases: *Mémorial de Sainte-Hélène* (fără anul apariției; *impressum*, după toate aparențele, rupt); *Schițe și anecdote ale Împăratului Alexandru I*, Moscova, 1826; *Scrisorile lui M.A. Volkov către doamna Lanska*, Moscova, 1874; P.M. Bykov: *The Last Days of Tsardom*, London (fără dată); *Confesiunile lui Napoleon Bonaparte către abatele Maury*, traducere din franceză, Moscova, 1859; I.P. Skobaliev: *Daruri pentru camarazi sau corespondența ofițerilor ruși*, Sankt-Petersburg, 1833; Marmont: *Mémoires 1772-1841*, Paris, 1857 (primele trei volume cu autograful „Marmont, maréchal, duc de Raguse"); Denis Davidov: *Documente privind istoria războiului contemporan* (fără loc și dată); Mistris Bradon: *Aurora Floyd*, roman, Sankt-Petersburg, 1870; Contele F.V. Rastopcin: *Însemnări*, Moscova, 1889; D.S. Merejkovski: *Tolstoi și Dostoievski*, Sankt-Petersburg, 1903 (cu autograf și dedicație pentru V.M. Șciukina); A.S. Pușkin: *Opere*, Academia Imperială de Științe, sub îngrijirea lui V.I. Saitov (trei volume), Sankt-Petersburg, 1911; Knut Hamsun: *Opere complete* (primele patru volume), Sankt-Petersburg, 1910; *Documente privind istoria pogromurilor din Rusia*, Petrograd, 1919; A.S. Pușkin: *Scrisori 1815-1837*, Sankt-Petersburg, 1906; L.N. Tolstoi: *Război și pace*, ediția a treia, Moscova, 1873; L.N. Tolstoi: *Povestiri din Sevastopol*, Moscova, 1913;

Richard Wilton: *The Last Days of the Romanovs*, London, 1920; *Culegere de însemnări, jurnale, amintiri, scrisori şi note de drum privind istoria Rusiei, tipărite în limba rusă* (trei cărţi), Novgorod, 1912; Ila Ţion: *Rusia contemporană*, Moscova, 1892; Jehan-Préval: *Anarchie et nihilisme*, Paris, 1892 (există motive întemeiate de a bănui că sub acel pseudonim s-ar fi ascuns R.J. Racikovski); W.M. Thackeray: *Vanity Fair. A Novel without a Hero*, Tauchnitz Edition, Leipzig (fără dată); N.I Gretch: *Însemnări despre viaţa mea*, Sankt-Petersburg, ediţie Suvorin (fără dată); Melhior de Vogüe: *Les grandes maîtres de la littérature russe* (vol. 55, 56 şi 64), 1884; *Jurnalul de campanie al unui ofiţer rus*, ed. I. Lajecinikov, Moscova, 1836; *Lucrările Societăţii de economie liberă pentru dezvoltarea agriculturii în Rusia*, Sankt-Petersburg, 1814; *Corespondenţa lui N.V. Gogol*, sub îngrijirea lui Şenrok, Moscova, fără anul apariţiei; D.I. Zavalişin: *Însemnări ale decembriştilor*, 1906 (cu dedicaţia lui Zavalişin către Ipolit Nikolaievici Belogorcev) şi, în sfîrşit, o carte într-o ediţie ieftină, fără pagina de titlu.

(Iar cititorul va putea distinge din această listă de cărţi pe cele din patrimoniul familiei – cărţile legate în piele – faţă de ediţiile recente, care, într-un fel, evidenţiază profilul intelectual al unui fost ofiţer al Ohranei, despre care, de altfel, se ştie prea puţin).

10

După ce le va răsfoi, nu fără curiozitate și cu un anume frison metafizic („Dar ce va rămîne după noi, domnilor? Scrisori de dragoste... Și facturi de hotel neachitate."), X vîrî iarăși cărțile în valiză, care mirosea a cizme noi și a lavandă, și începu să se uite prin cărțulia fără pagină de titlu. (Mi-l imaginez stînd ciucit lîngă valiză, înclinînd cartea după lumina lămpii.) O întoarse pe toate fețele, după care o duse la nas. (Îi plăcea mirosul de carte veche.) Pe ultima pagină dădu de un cuvînt cu litere mărunte, despre care întîi crezu că era doar titlul unui roman. În pagina a noua găsi o reflecție a lui Machiavelli – sau poate atribuită lui Machiavelli – care-i trezi curiozitatea: „Statele au două tipuri de inamici, externi și interni. Ce fel de arme folosesc ele în războiul împotriva inamicului extern? Oare generalii a două state beligerante își vor comunica unii altora planurile militare pentru a-și înlesni autoapărarea? Oare se vor abține de la atacuri de noapte, de la ambuscade, de la încercuiri, de la o luptă inegală cu inamicul? Oare toate aceste tertipuri belicoase, toate aceste capcane, toată strategia indispensabilă unui război n-ar trebui aplicate împotriva inamicului intern, împotriva instigatorilor la dezordine?"

În acel moment domnul X privea cum cerne zăpada, spiritul său rătăcind departe de camera hotelului.

„Principiul suveranității poporului" – curiozitatea sa devenea tot mai vie – „distruge orice orînduire, întrucît legiferează dreptul la revoluție și aruncă societatea într-un război declarat împotriva autorității și chiar împotriva lui Dumnezeu. Este principiul întrupării forței. Care preface poporul într-o bestie însetată de sînge, care atîpește de cum se aghesmuiește cu sînge și atunci poate fi ușor ferecată în lanțuri".

Afară era o blîndă noapte mediteraneeană, dar X vedea învolburarea fulgilor mari de nea și, în tihna nopții din Istanbul, auzea nechezatul cailor cazacilor. Apoi îl zări pe ofițerul care lăsase pentru o clipă cartea, ținînd degetul arătător între pagini. (Iată, domnilor, ce fel de morală propovăduiesc *ei*.) În pauza așternută ordonanța va scutura cu mîna zăpada de pe foaia de cort. Domnul X simți cum zăpada îi alunecă în mîneca mantalei. Brusc se va dezmetici din mahmureală. Scena i se părea atît de îndepărtată, de parcă s-ar fi petrecut în vremuri imemoriale: stînd lîngă foc, undeva, într-o vîlcea carpatină, soldații se adunaseră în jurul ofițerului care le citea despre perfida conspirație împotriva Rusiei, a țarului și a orînduirii statornicite. Acel ofițer era de fapt colonelul de artilerie Dragomirov, Serghei Nikolaievici. Cartea din care le citise atunci soldaților îi va reveni lui, după moartea glorioasă a lui Dragomirov (în vîltoarea cuceririi orașului Ekaterinburg), tocmai lui, lui X.

Cuprins brusc de o bănuială, X căută în biblioteca sa cartea pe care i-o lăsase ca moștenire

Serghei Nikolaievici Dragomirov. Care nu era alta decît (cititorul a ghicit deja) *Antichristul* lui Nilus; Dragomirov crezuse în acea carte ca în *Noul Testament*. (X petrecuse nu puține nopți cu dînsul – fie-i țărîna ușoară – discutînd despre Rusia, despre Dumnezeu, despre revoluție și moarte, despre femei, despre cai, despre artilerie.) Cărată în ranițe militare, citită și răscitită, acea carte mai păstra ceva din strălucirea de altădată a celebrei ediții. Pe paginile-i îngălbenite rămăseseră dungi ale unghiilor și amprentele degetelor fostului proprietar – poate singurele sale rămășițe pămîntești.

X compară cele două cărți. Chiar la începutul cărții anonime dădu de un pasaj care i se păru cunoscut: „Ce le ține în frîu pe aceste bestii care se devorează reciproc și care își spun oameni?" era scris acolo. „La începutul vieții sociale acționează forța dură și nestăpînită, iar mai apoi legea, care este tot forță, rostuită în forme legislative: întotdeauna însă forța precedă dreptul."

În cea de-a doua, în *Antichristul* lui Nilus, apare, într-o anexă cu titlul *Conspirație*, un citat însemnat pe margine cu unghia. (Parcă aude vocea sonoră a răposatului Dragomirov): „Ce le ține în frîu pe aceste bestii însetate de sînge care își spun oameni? Cine sînt cei care i-au călăuzit pînă în ziua de azi? La începutul vieții sociale se subordonau unor forțe dure și oarbe, iar mai apoi legii, care este tot forță, doar că e mascată. Trag deci concluzia că, după legea naturii, dreptul

sălăşluieşte în forţă..." (Iată, domnilor, ce fel de morală propovăduiesc *ei*.)

În pofida modestiei înnăscute, pe care i-a remarcat-o chiar Graves, cred că X (iar această prescurtare vexantă este doar semnul unei discreţii exagerate) a fost conştient de importanţa descoperirii sale. Dacă în cartea cu autor necunoscut găsise originea misterioasă a *Conspiraţiei*, care de două decenii tulburase spiritele, care semănase neîncrederea, ura şi moartea, atunci el măcar înlăturase ameninţarea groaznică care s-ar fi lăsat asupra celor pe care cartea îi numea conspiratori. (Şi aici îi apăru în faţa ochilor privirea îngrozită a unei fetiţe din Odessa. Cu capul ţiţit de după uşa dulapului unde încercase să se ascundă, părînd împietrită, deşi mai respira. În oglindă, ca-ntr-un citat, se vedeau cadavre mutilate, piese disparate de mobilier, oglinzi, samovare, lămpi zobite, rufărie şi veşminte, saltele, plăpumi de puf sfîşiate, încît strada părea acoperită de nea, de la fulgii care se aşternuseră pînă şi pe copaci). Pe de altă parte – un lucru important pentru el, pentru sufletul său –, avea, în sfîrşit, dovada irefutabilă împotriva tezei colonelului de artilerie Dragomirov (dovadă tardivă, ce-i drept) şi în sprijinul propriilor îndoieli privitoare la existenţa unei conspiraţii internaţionale secrete. „În afara celei bolşevice, care de mult, domnilor, nu mai este *secretă*... În treacăt fie spus, vă este cunoscut că la ordinul generalului Denikin am efectuat o anchetă, pentru a constata dacă în Rusia exista vreo grupare

conspirativă ca aceea descrisă de Nilus. Și, domnilor, singura organizație secretă pe care am descoperit-o a fost organizația al cărei scop era întoarcerea la putere a Romanovilor... Vă rog, fără proteste. Căci există note oficiale cu declarații ale martorilor... Da. Indiferent care Romanovi... Odată, domnilor, am ajuns după pedepsirea conspiratorilor. Imaginea îmi este încă vie în minte ca o rană deschisă... Domnule colonel, dacă astfel arată conspiratorii dumneavoastră, precum fetița aceea..." (Lăsați-l să termine! Domnilor, puțină toleranță!)... „și dacă ăsta este prețul pe care Rusia trebuie să-l plătească..." – vociferări, proteste, rumoarea întrerupe vorbele și șirul amintirilor. („Domnilor, este timpul să mergem la culcare. Mîine ne așteaptă o zi grea... Domnilor, permiteți-mi să vă atrag atenția, afară s-a crăpat de ziuă.")

Cînd X închidea cartea – acum deja subliniată și însemnată pe margini – afară se făcuse ziuă. În pofida oboselii, nu putea adormi. Așteptă ora zece ca să-i telefoneze domnului Graves, corespondentul ziarului *Times*.

11

În luna august a anului 1921 cotidianul londonez *Times* – același care în urmă cu aproape un an era uluit de „forța de anticipație" a *Conspirației*, întrucît prevăzuse „totul" –, așadar același *Times*,

din spirit de frondă, va publica articolul corespondentului său din Constantinopol, domnul Philip Graves. Graves va respecta dorința interlocutorului său de a-i păstra numele sub anonimat. (Așa cum unul dintre personajele noastre – episodic, dar esențial în această istorie – va rămîne pe veci ascuns sub inițiala X) Domnul Graves îi va dezvălui numai statutul social: de religie ortodoxă, monarhist constituțional, antibolșevic, în timpul războiului civil ordonanță la colonelul de artilerie Dragomirov. Omițînd un detaliu minor, acela al primului contact telefonic, Graves va rezuma pentru cititori conținutul primei lor discuții dintr-o după-amiază, în barul hotelului Royal (cel din centru), discuție care durase de la cinci pînă la zece seara:

„Un fost ofițer al Ohranei, refugiat la Constantinopol, va ajunge să-și vîndă și biblioteca de cărți vechi. Printre ele se afla și o carte în limba franceză, format 14 pe 9, fără pagina de titlu, legată grosier în piele. Pe ultima copertă era tipărit cuvîntul Joly. Prefața, cu titlul «*Simple observații*», era datată: Geneva, 15 octombrie 1864. Hîrtia și tiparul corespundeau întocmai perioadei 1860-1880. Vin cu aceste detalii, întrucît cred că ar putea ajuta la aflarea titlului... Vechiul ei posesor, fostul ofițer al Ohranei, nu și-o mai amintea și nici nu dădea vreo importanță acestui aspect, dar X bănuia că acel exemplar era o raritate bibliofilă. Într-o zi, răsfoind-o, va rămîne foarte surprins de asemănările dintre unele

paragrafe și formulările pe care le întîlnise în faimoasa *Conspirație*. După această descoperire avea să se convingă curînd că, de fapt, cea mai mare parte din *Conspirație* era o parafrază a originalului genevez."

12

Aceste două cărți – cea a lui Nilus, care va fi însușită de grupări fanatice și care va pricinui vărsări de sînge, ca și cea de-a doua, cea sacrificată, anonimă, unică, orfană printre atîtea alte cărți –, deci două creații divergente ale spiritului uman, atît de asemănătoare și totuși atît de diferite, zăcuseră timp de aproape șaizeci de ani la o distanță de patru litere, ca-ntr-un interval cabalistic (chiar și cuvîntul *cabalistic* îl scriu cu teamă). Și în timp ce prima va părăsi lunga poliță întunecoasă a raftului – suflarea ei otrăvitoare venind în contact cu respirația cititorului, iar marginile ei atestînd urmele acelor întîlniri, ale acelor iluminări (cînd cititorul va descoperi în gîndurile altora reflectarea propriilor nedumeriri, a gîndurilor sale lăuntrice) – cea de-a doua va zăcea înecată în praf, păstrată nu ca un gînd, ca un spirit, ci ca un obiect mort și de prisos, și mai apoi ca o *carte* despre care cititorul se va întreba, cînd îi va pica din întîmplare în mînă, dacă altcineva înaintea lui o mai deschisese sau dacă va mai fi deschisă vreodată după el; era una

dintre acele cărți care nimeresc din întîmplare în mîna caldă a cititorului, dintr-o eroare (fie că un cititor și-a notat greșit cota, fie că un bibliotecar a confundat autorul), așa încît cititorul să-și închipuie zadarnică orice trudă, inclusiv a lui; căutînd ceva anume, un volum de versuri sau un roman, o lucrare de drept roman sau un studiu de ihtiologie sau mai știu eu ce, oricum ceva trebuincios lui, care îi pare mai puțin deșart și mai durabil, dăduse de o lucrare oțioasă, pe care o înghite praful și o roade mucegaiul, în ale cărei file îngălbenite se insinuează cenușa uitării, încît ajunge să semene cu o urnă de gînduri moarte.

Astfel cugeta cititorul descumpănit.

Cînd întîmplarea, destinul și timpul se vor afla într-o conjuncție favorabilă, interferența acestor trei forțe se va proiecta peste acea carte, strălucminînd-o, precum razele soarelui, cu „o văpaie uluitoare", izbăvind-o astfel de uitare.

13

Într-o zi, la Biblioteca Muzeului Britanic își vor face apariția doi ziariști cu pălăriile trase pe ochi, ca detectivii, și cu scrisoarea lui Graves în buzunar. Nu era nimic mai ușor decît ca, avînd numele autorului, al lui Joly, să ajungă la cartea pe care o căutau. Astfel încît misterioasele izvoare ale *Conspirației* (care, după doamna Șișmarev, ar fi fost scrisă în limba ebraică, de mîna lui Asher

Ginsberg, iar după prințul Jevahov, la dictatul Necuratului), vor ieși, după atîția ani, la iveală.

Cartea pe care „hiene nesătule", cum îi numește Delevski, au folosit-o în scopuri mîrșave – *Dialog în infern între Montesquieu și Machiavelli sau Politica lui Machiavelli în secolul al nouăsprezecelea scrisă de un contemporan* – este, fără îndoială, după spusele lui Rollin, unul dintre cele mai pertinente îndreptare scrise vreodată pentru uzul personal al dictatorilor moderni, ori pentru cei care doresc să devină, iar după Norman Cohn va prefigura cu o luciditate necruțătoare totalitarismele secolului douăzeci. „Tristă nemurire", va adăuga el.

14

În privința perioadei de descompunere a rămășițelor pămîntești ale omului (problemă pe care o studiase Flaubert din motive pur literare, dacă este să-i dăm crezare), diverși autori vin cu diverse supoziții: de la cincisprezece luni pînă la patruzeci de ani. Deci atunci cînd Graves descoperea cartea lui Maurice Joly și o învia din morți, oasele autorului ei erau de mult descompuse, amestecate cu țărînă și glod, căci de la moartea sa trecuseră aproape patruzeci și cinci de ani.

Maurice Joly, fiul unui consilier municipal și al unei italience pe nume Florentina Corbara, se va înscrie în baroul avocaților în anul 1859. În

succinta sa biografie Joly venea cu o mărturisire privind geneza *Dialogului*: „Un an de zile m-am gîndit la o carte în care aș putea înfățișa teribilul dezastru provocat de legislația imperială în toate domeniile administrației, care va nărui libertatea politică de sus pînă jos. Mi-am zis că o astfel de carte concepută într-o formă rigidă n-ar putea fi citită de francezi. Atunci am căutat o modalitate de a retopi materialul pentru a-i da o formă afină spiritului nostru caustic care, de la întemeierea Imperiului, a fost constrîns să-și disimuleze atacurile... Brusc mi-am amintit de o carte care mi-a lăsat o impresie de neșters, carte de care au cunoștință doar inițiații și care poartă titlul *Dialog despre grîu*, de abatele Galiani. Așa mi-a venit ideea unui dialog între vii și morți, avînd ca temă politica din zilele noastre. Într-o seară, plimbîndu-mă pe malul rîului, aproape de Pont Royal, cugetu-mi va fi însuflețit de spectrul lui Montesquieu, numele aceluia care ar fi putut întruchipa concepția pe care doream s-o expun. Dar cine ar fi putut fi interlocutorul său? Și atunci am fost străfulgerat de un gînd: Machiavelli! Montesquieu ar fi reprezentat spiritul legilor, iar Machiavelli, care ar fi fost Napoleon al III-lea, i-ar fi expus politica sa oribilă".

Dialog în infern între Montesquieu și Machiavelli va ajunge în Franța cu o șaretă, sub o claie de fîn (un țăran contrabandist fusese încredințat că în cutia de carton dosea tutun de contrabandă), ca pe filiera celor care disprețuiau tirania să se

propage în întreaga țară. Dar cum oamenii iubesc mai degrabă siguranța nelibertății decît nesiguranța datorată schimbărilor, primul om care va deschide cartea (și se pare că ar fi fost un modest slujbaș de la poștă, „sindicalist activ"), citind dialogul din împărăția umbrelor, va pricepe aluziile la adresa suveranului și va azvîrli cartea cît colo, „cu groază și scîrbă". Nădăjduind că va fi promovat în slujbă, va denunța cazul poliției. Cînd agenții poliției vor deschide cutia cu cărți, contrabandistul de tutun, sincer mirat, va jura că acela care îl trăsese pe sfoară va plăti scump. După părerea inspectorului de poliție, nu lipsea nici o carte. Cum arderea era socotită o uzanță barbară din pricina unor asociații de gînduri cu Evul Mediu, așadar nepopulară, cărțile vor fi duse pe malul Senei, undeva, la marginea orașului, și stropite cu acid.

Maurice Joly va fi adus în fața justiției în ziua de 25 aprilie 1865. Din pricina unei ploi torențiale de primăvară, ca și a tăcerii presei, la proces participară cîțiva curioși ocazionali. Prin sentința tribunalului cartea va fi interzisă și confiscată, iar Joly condamnat – „pentru provocarea urii și a disprețului față de guvernarea suveranului" – la o amendă de două sute de franci (prețul acidului și manoperei) și la cincisprezece luni de închisoare. Însemnat cu pecete de anarhist, părăsit de prieteni, dar neînduplecat, va pricepe că nu prin cărți se va putea îmbuna lumea, așa că într-o dimineață de iulie a anului 1877 își va zbura

creierii cu un glonţ. „Ar fi meritat o soartă mai bună", va spune Norman Cohn. „A avut un extraordinar simţ al premoniţiei în privinţa forţelor care vor lua amploare în anii de după moartea sa, provocînd cataclismul politic al secolului nostru."

15

Graţie unei „manipulări ordinare" (expresia lui Delevski), pamfletul împotriva tiraniei şi a despoţilor-diletanţi, ca în cazul lui Napoleon al III-lea, se va transforma într-un program ocult de dominaţie mondială, în *Conspiraţia*. Mistificatorii vor miza în mod cinic pe rapoartele poliţieneşti, care consemnaseră că acidul sulfuric distrusese toate exemplarele cărţii lui Joly (în afara unuia singur, care nu se ştie cum fusese sustras). Schimbînd anumite cuvinte, răstălmăcind unele expresii încît să sune batjocoritor la adresa creştinilor, din fantezia caustică a lui Joly, lipsită de ironia lui veninoasă, se vor naşte nişte acuze (atribuite lui Machiavelli) rupte de contextul istoric, plămădind astfel faimoasa *Conspiraţie*.

Compararea celor două texte dovedea fără putinţă de tăgadă că numita *Conspiraţie* era un fals şi că, prin urmare, nu exista un program care ar fi fost elaborat de către „misterioasa, obscura şi perfida forţă care ţinea în mîinile sale cheile multor enigme îngrijorătoare". Descoperi-

rea senzațională din *Times*, publicată sub titlul *Sfîrșitul irevocabil al Conspirației*, ar fi trebuit, în mod firesc, să pună capăt acelei penibile afaceri, care otrăvise deja multe suflete și luase atîtea vieți.

Urmărirea făptașilor, așadar aflarea mistificatorilor, va începe cu o întîrziere de vreo douăzeci de ani. Cea mai mare parte a participanților răposase deja, Rusia fusese izolată de restul lumii. Nilus[1] (părintele Serghei) cerceta arhivele mănăstirilor.

Această căutare a surselor primare ale *Conspirației* poate constitui un capitol aparte dintr-un stufos roman fantastic. (Cuvîntul *roman* apare în text pentru a doua oară, cu toată încărcătura acestui concept. Însă rațiuni economice se vor opune ca această povestire, care este o parabolă

1. Nilus va încerca să găsească jurnalul unui pustnic. Pustnic care, după Jevahov, vorbea cu un extraordinar realism despre fenomenele de după moarte. „Autorul jurnalului nu se va mărgini doar la elucidarea unor fenomene ancestrale sau la unele profeții, căci va dezvălui cititorului imaginea vieții de pe lumea cealaltă, cu un realism care-i singularizează nu numai intuițiile, ci și revelațiile primite de la Dumnezeu. Îmi amintesc de povestea unui tînăr care, după blestemul mamei, va fi luat de o forță misterioasă, smuls de pe pămînt și înghițit de hăul unui găvan unde va trăi patruzeci de zile, în tovărășia spiritelor, supus legilor care domneau acolo. În acea poveste era atita insolit încît era exclusă orice născocire, ceea ce chiar dovedea existența reală a lumii de dincolo și a vieții spiritelor." (Prințul N.D. Jevahov: *Serghei Aleksandrovici Nilus. Scurtă prezentare a vieții și operei*, Novi Sad, 1936)

despre rău, să se împlinească la dimensiunile unui roman a cărui acțiune ar fi putut avea loc într-un timp incert, pe imense întinderi ale continentului european, pînă la Ural și pînă după Ural, ca și în cele două Americi, cu numeroși protagoniști și cu milioane de morți, pe fundalul unui peisaj sinistru). Numai că acest capitol, jalnic schematizat și despuiat – asemeni cronicilor abstracte din reviste, unde esența operelor se reduce la intrigă – s-ar putea deci comprima astfel:

Conspirația sau Unde se află rădăcinile prăbușirii societății europene va fi concepută undeva, în Franța (după cum afirma, pe bună dreptate, Kruşevan), în ultimii ani ai secolului trecut, în plină desfășurare a afacerii Dreyfus, care divizase Franța în două tabere. Traducerea în rusă era plină de stîngăcii stilistice și abunda în pleonasme (era celebra traducere care avea pe prima pagină o imensă pată de cerneală, aidoma „peceții sîngeroase a lui Antichrist"), dar dovedea că autorul acestui prim fals fusese un rus. Așa cum toate drumurile duc la Roma, zicea Burcev, tot așa și mărturiile privind apariția primei versiuni a *Conspirației* (care în mod infam despuiase și depreciase cartea lui Joly) conduceau la un oarecare Racikovski – „talentatul și maleficul Racikovski" –, șeful poliției secrete țariste de la Paris. Acest Racikovski, afirma Nilus, luptase cu abnegație împotriva tuturor sectelor satanice din lume și „făcuse enorm spre a mai reteza din ghearele vrăjmașilor lui Hristos". Un oarecare Papus, care avusese

prilejul să-i fie în preajmă, îi va face portretul într-o manieră care amintește, și nu doar din pricina folosirii majusculelor, de prozodia simboliștilor: „Dacă îl veți întîlni vreodată în Viață, mă îndoiesc că-l veți suspecta de ceva, întrucît nimic din Ținuta sa nu-i trădează menirea tenebroasă. Corpolent, dinamic, totdeauna cu un surîs pe buze, cu barba în formă de potcoavă, cu ochi vii, aducea mai degrabă cu tipul Juisorului decît cu tipul rus, corintian. Indiferent de slăbiciunea sa față de micuțele Pariziene, el era, fără îndoială, unul dintre cei mai destoinici Organizatori din cîți existaseră în zece capitale europene" (*L'Echo de Paris*, 21 noiembrie, 1901). Baronul Taube, care, la vreo zece ani de la Revoluție, încercase în cartea sa *Politica rusă* să explice, în primul rînd sieși, cauzele destrămării Imperiului și să arate rolul major al poliției secrete în toate acele evenimente, avusese, de asemenea, ocazia să-l cunoască. „Felul său ostentativ slugarnic, ca și exprimarea-i obsecvioasă – care te făceau să te gîndești la un uriaș motan care își ascunde ghearele cu prudență – n-au putut să-mi estompeze decît pentru o clipă viziunea clară asupra personalității sale, a unei inteligențe insinuante, a unei voințe inflexibile, ca și a atașamentului profund față de interesele Rusiei țariste."

Drumul vieții acestui om cu o voință neclintită ne va dezvălui un anumit tip de destin; deplasarea sa de la stînga spre dreapta sau de la dreapta spre stînga pe tărîm ideologic este astăzi un loc

comun pentru inteligheņţia europeană, deci o dovadă că în dialectica dezvoltării omenirii nu există constante. În tinereţe Racikovski participase la cenacluri studenţeşti clandestine, unde se citeau în şoaptă cărţi şi manifeste interzise, aveau loc discuţii conspirative şi iubiri tainice, străluminate de zorile unui viitor neclar, iar „romantica revoluţie era singurul program". Cu şapca trasă zdravăn pe frunte, se fofila prin ganguri dosnice pînă în pivniţele întunecoase unde mirosea a cerneală tipografică, se tipăreau pamflete de culoarea *sang de bœuf* şi se întocmeau acte de identitate false, cu nume teribil de fanteziste. Era o viaţă plină de capcane, de pericole şi de exaltări, cînd, conform unei parole prestabilite, erau găzduiţi tipi bărboşi şi fete cu mîini clorotice care, din superbe mantouri de blană, scoteau pistoale elegante de damă. Un astfel de tip bărbos, cu ochi incandescenţi, va denunţa în iarna lui 1879 după o noapte de veghe, fumînd pe întuneric, un atentat, întrucît „se îndoia de oportunitatea punerii unei bombe în biserica parohială". Racikovski – care va destăinui că doar în urmă cu două nopţi în culcuşul său înnoptase unul dintre cei care atentaseră la viaţa generalului Drentel – va ajunge în mîinile Secţiei a treia de poliţie ţaristă. De la acest punct se va desfăşura o scenă demnă de Dostoievski; evaluînd personalitatea acuzatului, procurorul îi va aţine calea cu o propunere: ori domnul Racikovski va accepta colaborarea cu

poliția („la urma urmei, porumbelul meu drag, poliția nu este mai prejos decît revoluționarii, în chestiunea atașamentului față de Rusia"), ori... Racikovski nu va sta mult pe gînduri. Între surghiunul în Siberia („Siberia, castraveciorul meu, este romantică pînă și la Dostoievski, sper că sînteți de acord cu mine. Dar, dacă îmi permiteți, Siberia este reconfortantă doar dacă citești despre ea la căldurică, sub plapumă") și perspectiva unei călătorii la Paris („schimbarea de peisaj, sufletului meu") o va alege pe cea de-a doua. Cum va remarca unul dintre contemporanii săi, gura mieroasă a lui Racikovski, „vorba sa suavă", se plămădise în acea zi de februarie a anului 1879, cînd acceptase propunerea procurorului. „Acesta va fi primul său fals, pastișarea procurorului, de un mimetism stupefiant."

De-acum încolo, în drumurile sale, gările se vor perinda ca văzute de la fereastra trenului: la nici patru ani de la arestarea sa (după o încarcerare măsluită), Racikovski va ajunge director-adjunct al Siguranței Statului de la Sankt-Petersburg, ca deja în anul următor să fie numit șef peste toate serviciile secrete, avînd sediul la Paris. La prima vedere, rețeaua țesută de el se va lăbărța pe harta Europei absolut haotic, pînă în clipa în care-i descopereai arhitectonica perfectă: Paris-Geneva-Londra-Berlin. O încrengătură (conturată pe harta din biroul său) se extindea peste Carpați pînă la Moscova și Sankt-Petersburg, „asemenea

aortei care duce pînă în inima problemei" – va scrie un contemporan nostalgic.

Prin linguşiri, mituiri, urmăriri, vicleşuguri, ca şi graţie cinelor în care şampania curgea în valuri, iar oamenii sporovăiau ca nişte coţofene, Racikovski va descoperi, spre sfîrşitul anului 1890, o organizaţie revoluţionară secretă care confecţiona bombe în atelierul unui lăcătuş dintr-o suburbie pariziană. Bombe pentru teroriştii din Rusia. Secţia a treia a poliţiei ţariste va reuşi astfel să trimită în Siberia şaizeci şi trei de terorişti predaţi de Racikovski. Vor trece mai bine de douăzeci de ani (deţinuţii siberieni răposaseră în mare parte), cînd Burcev, cercetînd acest caz, va descoperi maşinaţia: bombele erau făcute de oamenii lui Racikovski, iar atelierul din suburbia pariziană era înregistrat pe numele unuia dintre colaboratorii lui francezi.

Asta a fost epoca de aur a anarhiştilor şi a „nihiliştilor", va spune Norman Cohn, iar moda confecţionării artizanale a bombelor se răspîndise în întreaga Europă şi Rusie. Astăzi ştim perfect că în spatele acestor atentate (cum a fost cel cu o bombă umplută cu cuie, care a avut drept ţintă Camera Deputaţilor, ca şi a exploziilor în lanţ de la Liège) stătea, precum un Dumnezeu invizibil, „fermecătorul nostru Racikovski". Obsesia lui fusese să arunce sămînţa suspiciunii în Europa, iar prin asta să o apropie de Rusia. „Nemulţumit în postura sa de şef al poliţiei, perfidul rus va juca totul pe cartea politicii înalte... Întrucît

ambiția exagerată a lui Racikovski avea egal doar în lipsa sa de scrupule."

16

Cu indiscutabila sa agerime, Racikovski va pricepe curînd că efectul bombelor era relativ; în fața crimelor gratuite, ca în fața oricărei crime cu motivație confuză, opinia publică închidea ochii strîns, ca la lumina năucitoare a fulgerului; atît de teamă, cît și din dorința ca treaba să fie cît mai curînd uitată. Practica însă dovedise că intrigile puteau provoca explozii cu mult mai nimicitoare decît niște bombe. Oamenii sînt dispuși să creadă orice intrigă, mai ales dacă sînt îndrumați spre un individ care pare de o moralitate ireproșabilă. Depravații nu cred că ar exista oameni diferiți de ei, ci doar unii care știu să disimuleze. „Pînă cînd veți dovedi minciuna calomniei, va curge, sufletelul meu, multă apă pe Sena." Biografii vor afirma că era un intrigant înnăscut pentru care ticluirea scrisorilor anonime devenise un hobby încă din timpul liceului, pe care le adresa profesorilor, colegilor, părinților și chiar sieși.

Ajuns în acea funcție își va aminti de efectele nefaste ale jocului său juvenil. Avînd la dispoziție bani și tiparniță va începe să publice pamflete sub forma unor mărturisiri făcute de foști revoluționari care își dezvăluiau dezamăgirea amară. Unor astfel de pamflete le răspundea el sub un alt nume... Deruta provocată va fi infernală.

Într-un pamflet semnat „P. Ivanov", Racikovski îi va expune unui potențial colaborator mecanismul calomniei, ca și eficiența sa. „Pînă ajungi să-ți încălzești fața, porumbelul meu, ți se răcește dosul. Ca la un foc de tabără. Tot timpul ai o extremitate expusă, dacă pot spune așa, căci există doar două moduri prin care te poți apăra, ambele ineficace. (Al treilea încă nu a fost inventat.) Ori taci, crezînd că lumea nu va lua în serios minciuna care se răspîndește pe seama ta – și, să nu uităm, *pe calea tiparului* –, ori, indignat, răspunzi la calomnie. În primul caz, se va afirma: tace fiindcă nu are ce spune în apărarea sa. În al doilea caz: dacă se apără, se presupune că se simte vinovat. Dacă nu se simțea vinovat, de ce naiba trebuia să se justifice? Calomnia se întinde, castraveciorul meu drag, ca febra spaniolă." (Febra spaniolă era în acea vreme la modă.)

17

Versiunea falsificată a *Dialogului în infern* al lui Joly, elaborată în „atelierul lui Racikovski", va ajunge în mîinile lui Nilus cu o repeziciune uluitoare. „Această întîlnire dintre două suflete afine, dintre doi fanatici, era inevitabilă", va nota un contemporan. Diferența dintre ei consta doar în faptul că Nilus, în fanatismul său mistic, credea în autenticitatea *Conspirației* cum credea în *Viețile*

Sfinților. Manuscrisul va ajunge la el indirect, prin doamna I.M. Glinka; aceasta, aflată la Paris, ținea ședințe de spiritism și-i spiona pe teroriștii ruși în exil. Confesîndu-se unui ziarist, va pretinde o parte din gloria care îi revenea lui. Dar cum, cu acea ocazie, ea va afirma că ține legătura cu lumea cealaltă, comunicînd cu membrii răposați ai familiei țariste, ziaristul va primi mărturisirile ei cu oarecare scepticism. Rămînea însă faptul că tocmai doamna Glinka îi trimisese exemplarul ei lui Kruşevan (cel care îl va publica primul în ziarul său). De aici, cum am văzut, va ajunge în mîinile lui Nilus.

Zvonurile propagate de această „capodoperă a calomniei" se vor răspîndi prin lume cu viteza cu care se transmit doar știrile nefaste și febra spaniolă. Această carte va ajunge de pe continentul european în insulele britanice, de acolo în America, apoi, luînd calea inversă, chiar pînă la Împărăția Soarelui Răsare. Datorită originii sale misterioase și a nevoii oamenilor de a însăila, cu nemiluita, povești într-o lume fără Dumnezeu, *Conspirația* va deveni un breviar care te învață că, în spatele tuturor înfrîngerilor istoriei, se află o „forță misterioasă, obscură și primejdioasă", ce ține în mîinile sale soarta lumii, ce dispune de resurse tainice, declanșează războaie și revolte, revoluții și tiranii; ea era „sursa tuturor relelor". Revoluția Franceză, Canalul Panama, Liga Națiunilor, Tratatul de la Versailles, Republica de la Weimar, metroul parizian – erau operele ei. (*A*

propos: acest metrou nu era nimic altceva decît o lagună sub zidurile oraşului, prin intermediul căreia se vor arunca în aer capitalele Europei). Această „ocultă şi iresponsabilă organizaţie" îi plătea din fonduri obscure pe detractorii religiei şi ai legii, pe statul de plată figurînd Voltaire, Rousseau, Tolstoi, Vilson, Loubet, Clemenceau, Eduard Sam, Lev Davidovici Bronstein. Ca victime ale intrigilor ei căzuseră ţarul Alexandru al II-lea, generalul Seliverstrov, arhiducele Ferdinand; membri şi totodată executori erau Machiavelli, Marx, Kerenski, B.D. Novski, chiar şi Maurice Joly (era un nume fals, o anagramă, uşor de descifrat în prenumele Maurice).

18

Fără îndoială, cea mai completă şi mai celebră ediţie a *Conspiraţiei* poate fi considerată cea publicată la Paris prin anii douăzeci, în patru volume: monseniorul Junius trudise şapte ani la această lucrare şi îşi va încheia treaba cu succes la vîrsta de optzeci şi doi de ani. Este opera unui erudit, a unui fanatic şi a unui poliglot, care, la o vîrstă înaintată, nu se va sfii să se apuce a învăţa limbi slave, „îngrozitor de grele şi fără vreun folos imediat", cum va nota un biograf al său. În ediţia sa sînt reunite toate datele referitoare la acea temă, traducerea franceză fiind confruntată cu cea rusă, cu cea germană, cu cea polonă şi apoi toate între

ele, după care vor fi consemnate diferențele lingvistice, de altfel minime, vor fi sesizate numeroase *lapsus mentis* și *lapsus calami*, ca și nenumărate greșeli de tipar grosolane din edițiile precedente, greșeli care uneori schimbau enorm sensul originalului; apoi vor fi adnotate și comparațiile cu *Biblia*, în care sînt condamnați vehement creatorii acestei cărți scandaloase. („Mîna lor nu era călăuzită de mîna Binefăcătorului.")

Se poate spune că truda sa nu a fost zadarnică. Orice editor al *Conspirației*, și nu numai din Franța, ci oricare editor serios care nu se mulțumea cu o glorie imediată obținută prin mijloace meschine și nu se gîndea numai la beneficiul financiar va apela de acum încolo la informațiile erudite din ediția în patru volume a monseniorului Junius. (Există indicii cum că un oarecare A. Tomić se folosise de datele monseniorului Junius. Versiunea sa, cu titlul *Bazele adevărate*, va apărea la Split în anul 1929; la fel va proceda și comentatorul anonim, care semnase cu *Patrioticus* și a cărui traducere va apărea la Belgrad cinci ani mai tîrziu, sub titlul neechivoc *Cine subminează omenirea*.)

În Germania, încrederea în autenticitatea *Conspirației* va fi „fermă și trainică precum stînca", pe baza acestei cărți formîndu-se conștiința și patriotismul cîtorva generații. În timp ce ziarele social-democrate demonstrau cu osîrdie absurditatea acuzațiilor expuse în acea scriere obscură, cealaltă parte a presei, care nu participase la

răspîndirea zvonurilor periculoase, va opta pentru a doua alternativă din cele două posibile („la fel de ineficace"), trecînd sub tăcere descoperirea făcută de *Times*, considerînd neîntemeiată orice polemică pe această temă. Într-o perfectă concordanță cu evaluarea psihologică făcută de Racikovski și ca o consecință a acestor două atitudini contrarii, un oarecare pictor amator, necunoscut (încă) pe atunci, va declara că insistența asupra caracterului mistificator al cărții era „tocmai dovada autenticității sale" (*Mein Kampf*). În anul semnificativ 1933, cînd acest pictor amator va fi deja *foarte cunoscut*, *Conspirația* din Germania va avea peste treizeci de ediții, iar Editura Der Hammer va celebra la un cocteil vînzarea exemplarului o sută de mii...

Traducerea americană, după versiunea lui Nilus, va atinge în jurul anului 1925 o jumătate de milion de exemplare, datorită, în primul rînd, susținerii unui ziar de mare tiraj, al cărui proprietar era Henry Ford, omul care în viața sa avusese două obsesii: automobilele și societățile secrete. În America Latină, ani de zile această carte își va găsi aplicarea eficientă în luptele aprige dintre partide, fiind chiar un îndreptar pentru fanatici, îndeosebi din rîndurile populației de origine germană. A treia ediție în limba portugheză (São Paolo, 1937, pe a cărei copertă erau un crucifix și un șarpe cu trei capete) poate fi considerată fundamentală: îngrijitorul ediției apelase la documentația monseniorului Junius, pe

care se bazase și versiunea italiană a lui Preziosi din același an. Comentariile din ziare pe marginea ediției maghiare (1944), însoțite de opiniile unui oarecare László Ernö, vor avea un ecou imediat: gloanțe trase dintr-o pușcă de vînătoare chiar în fereastra casei noastre. (Aș putea spune că am simțit chestiunea *Conspirației* chiar pe pielea mea.)

19

Este foarte probabil ca această carte să fi produs o puternică înrîurire nu doar asupra fostului pictor amator, autorul faimoasei cărți *Mein Kampf*, ci și asupra spiritului unui anonim seminarist gruzin despre care vom mai auzi. În lumina pîlpîitoare a lumînării, în nopțile lungi ale troienitului surghiun siberian, pe cînd afară vuia viscolul, cuvintele *Conspirației* acționau, probabil, asupra lui mai viu decît Evanghelia.

Astfel că un îndreptar menit să instruiască un prinț renascentist – prin reîncarnarea filozofiei lui Joly, deformată de oglinda lui Nilus – va deveni un breviar al despoților contemporani. Unele pilde ale lui Nilus, ca și unele reflexii istorice ale acestei scrieri, pot sta mărturie în privința influenței nefaste a unei astfel de lecturi:

„Trebuie admis faptul că majoritatea oamenilor sînt mai degrabă stăpîniți de instincte malefice, nicidecum benefice, iar guvernanții obțin rezultate mai bune prin violență și în regim de

teroare, nicidecum prin discuții academice. Orice individ vrea puterea, oricine ar dori să devină un dictator, numai să poată, dar rari sînt cei care ar fi dispuși să sacrifice bunăstarea celorlalți pentru propria bunăstare..." (*Conspirația*, p. 216)

Sau:

„Dreptul nostru constă în forță. Cuvîntul *drept* ascunde o grea răspundere, și nimic nu ne dovedește că ar avea vreun înțeles în sine. Unde începe dreptul? Și unde se termină? Într-un stat unde organizarea puterii este slabă, puterea suveranului este slabă, slăbită fiind și puterea legislativă, denaturată prin inflația de drept de sorginte liberală, tocmai de aceea eu aș veni cu un drept nou – m-aș năpusti, în virtutea dreptului celui puternic, și aș sfărîma în bucățele întreaga orînduire, ca și instituțiile existente..."[1] (p. 218)

La rezolvarea complicatei chestiuni dacă opera precedă cuvîntul ori dacă opera e doar umbra cuvîntului, unele citate din *Conspirație* ne-ar putea face să ne încredem în varianta idealistă. Învățătura dobîndită după lectura acestei opere de către virtualii tirani s-ar putea preface într-o practică imediată asiduă:

„Menirea noastră este ca, în întreaga Europă, iar prin intermediul ei și pe alte continente, să stîrnim tulburări, discordii și dușmănii. Acțiune

1. Stilul emfatic al acestei fraze stă mărturie în privința influenței pe care *Conspirația* a avut-o asupra unui oarecare doctor Destouches, autorul pamfletului *Bagatelles pour un massacre* (n.a.).

care ar avea o dublă eficiență: în primul rînd, ar ține la respect toate statele democratice, dovedind că putem provoca debandadă după bunul nostru plac, pentru ca apoi să le schimbăm orînduirea socială... Pe de altă parte, prin tot soiul de intrigi, vom încurca niște iețe pe care tot noi le vom fi întins prin toate cabinetele de stat, prin politica noastră, prin contacte economice și prin obligații statale." (p. 235)

Niciodată în istoria ideilor gîndirea unui filozof nu avusese un ecou mai deplin, o împlinire perfectă în mentalitatea guvernanților, ca acest text.

„Politica nu are nimic în comun cu morala. Omul de stat care guvernează de pe principii morale este apolitic, din care cauză nu are ce căuta în fruntea statului... Din răul pe care sîntem siliți să-l facem va proveni binele guvernării imperturbabile: drumul just al mecanismului ființei naționale, pe care acum a dezechilibrat-o liberalismul... Scopul scuză mijloacele. De aceea, în planurile noastre trebuie să prevaleze nu binele și morala, ci trebuința și eficiența." (p. 218)

„Ne vom strădui ca împotriva noastră să nu mai existe comploturi. De aceea îi vom pedepsi crîncen pe toți aceia care ni se vor împotrivi cu arma. Pentru orice tentativă de constituire a unei societăți secrete va fi instituită pedeapsa cu moartea. Acele societăți care ne-au slujit sau care ne slujesc încă vor fi desființate, iar membrii lor vor fi trimiși din Europa pe continente ceva mai îndepărtate... Iar pentru a estompa nimbul proceselor

politice, pe cei vinovați îi vom așeza pe banca acuzării laolaltă cu hoții, asasinii, așadar, cu infractorii. Abia atunci în imaginea opiniei publice acest tip de delict se va asimila cu crima, iar față de el se va manifesta aceeași repulsie." (p. 268)

20

În anul 1942 – la treizeci și șase de ani de la apariția foiletoanelor lui Kruşevan în ziarul din Sankt-Petersburg – un martor al crimelor va consemna în jurnalul său: „Nu pot să înțeleg pe baza căror sentințe judecătorești se înfăptuiseră acele omucideri. Absolut pe față, ca pe scenă, unii îi lichidează pe alții..."

Mizanscena fusese însă reală, cum la fel de reale fuseseră și cadavrele.

„Asemenea stîlpilor de bazalt", va nota nefericitul Kurt Gerstein, „oamenii stăteau încă drepți, neavînd loc nici pentru a se prăvăli sau înclina. Chiar și după moarte se mai puteau recunoaște familiile, după cum se țineau de mînă. Cadavrele erau despărțite anevoie, de cîte ori se elibera spațiul pentru o nouă încărcătură de trupuri vii; cele deja vinete, jilave și împăstate de urină, cu picioarele mînjite de fecale și de sînge menstrual, erau azvîrlite. Vreo douăzeci de muncitori îi căutau în gură, descleștînd-o cu o bară metalică. Alții îi controlau în anus și în organele genitale, căutînd bani, diamante, aur. Dentiștii le smulgeau

cu cleștele tot soiul de lucrări dentare, punți, coroane. În mijlocul lor stătea căpitanul Wirth..."

Între aceștia stătea căpitanul Wirth. În buzunarul de sus al tunicii militare, în stînga, avea un exemplar al *Conspirației* legat în piele, tipărit la Editura Der Hammer în anul 1933. Citise undeva că acea carte salvase pe frontul rusesc un tînăr subofițer: glonțul tras dintr-o armă cu lunetă se oprise între paginile ei, tocmai în dreptul inimii. Cartea aceea îi insufla siguranță.

Timbre roșii cu chipul lui Lenin

Cântarea Cântărilor, 8.6

Stimate domn, în cadrul unei conferințe pe care ați susținut-o în rue Michelet, ați pus următoarea întrebare: „Ce s-a întîmplat cu corespondența lui Mendel Osipovici?", admițînd totodată că *Operele complete* publicate de Editura Cehov pot fi socotite incomplete, căci exista posibilitatea ca într-o zi corespondența să iasă la iveală, așadar să nu mai fie redusă la acele douăzeci de scrisori deja publicate. Aducînd un omagiu regretatului Iosif Bezimenski, dispărut în mod tragic, pentru consecvența acțiunilor sale („a trudit treizeci de ani pentru a merge pe urmele celor care, dacă nu au trecut pe altă lume, măcar au schimbat nume, orașe, state, continente"), veți încheia spunînd că nu v-ați pierdut credința în aflarea acelor scrisori, așadar în „recuperarea irecuperabilului".

Ceea ce m-a îndemnat să vă scriu a fost această incredibilă cutezanță, credința că cea mai mare parte a corespondenței ar mai putea exista și că s-ar putea afla în posesia unei persoane (citez din

memorie) „care din raţiuni sentimentale sau din alte considerente nu doreşte să se despartă de acele preţioase documente". Atunci, la conferinţă, nu mi-a trecut prin cap să vă pun o întrebare: de unde, brusc, această certitudine, cînd doar cu doi ani în urmă n-aţi avut nici un astfel de dubiu, scriind prefaţa la *Opere complete* – aşadar, de unde atîta siguranţă încît să declaraţi: „După toate aparenţele, se pare că există o persoană care, dacă sorţii vor fi de partea noastră, mai trăieşte undeva la Berlin, Paris sau New York!". Pesemne, domnule, că aţi ajuns la acea concluzie optimă graţie cercetărilor regretatului Bezimenski şi a moştenirii sale care v-a fost încredinţată spre valorificare.

Persoana pe care o căutaţi, domnule, „persoana care deţine cheia tainei", cum v-aţi exprimat cu prilejul acelei conferinţe, se afla la cîţiva paşi de dumneavoastră. Evident că nu v-o amintiţi, probabil că nici n-aţi observat-o. Şi dacă, întîmplător, aţi remarcat-o, probabil că v-aţi gîndit că este una dintre acele doamne care se înfiinţează la conferinţele publice pe motiv că ar dori să se instruiască – cum altfel ar pleca de pe această lume dacă nu şi-ar îndeplini ceas de ceas îndatoririle lumeşti –, dar care, de fapt, vine doar să mai uite pentru o clipă de singurătatea care o copleşeşte cu gîndul morţii, sau, pur şi simplu, să mai vadă chipuri însufleţite.

În ciuda singurătăţii în care trăiesc, domnule, nu agasez lumea cu amintirile mele – ecouri ce răzbat dintr-un de necuprins cimitir –, nu

frecventez conferințe și nu scriu scrisori necunoscuților, pentru a-mi umple timpul cu așteptarea răspunsului. Dumnezeu mi-e martor, iar de-acum îmi veți fi și dumneavoastră, că am scris multe scrisori în viața mea. Și că aproape toate au fost adresate unei singure persoane, lui Mendel Osipovici.

Dumneavoastră, cunoscător al operei sale (și nu am intenția de a vă reproșa acele inexactități din monografia pe care i-ați dedicat-o), nu va trebui să vă încărcați memoria cu cine știe ce amănunte, așadar puteți reține ceea ce vi se pare esențial.

În poezia cu titlul criptic *Canibalism stelar* (vol. I, p. 42), „întîlnirea celor două stele, a celor două făpturi" nu este „efectul interpenetrării dintre acțiunea de precunoaștere și cea de necunoaștere", după cum va susține Nina Roth-Swanson, ci transpunerea lirică a șocului resimțit de Mendel Osipovici în momentul în care privirile noastre se vor fi întîlnit, atunci, la redacția publicației *Însemnări rusești* (pe unde trecuse „întîmplător și fatal") de la Paris, într-o sumbră zi de noiembrie a anului o mie nouă sute douăzeci și doi. Și altceva, în poeziile sale din perioada emigrației, M.O. nu a poetizat „frustrarea", așa cum susținea amintita doamnă, căci întotdeauna a fost, după cum însuși mărturisea cu o ușoară ironie, „un poet ocazional al vieții".

Aveam douăzeci și trei de ani... De fapt, nu eu sînt importantă, eu n-am nici un fel de

însemnătate, deci să revenim la Mendel Osipovici. În poezia *Revelație* din ciclul omonim, „stelele antropofage" nu semnifică nici „angoase subconștiente datorate originii sale și experienței exilului", nici „transpunerea unui vis coșmaresc", cu atît mai puțin „totemuri", ci, efectiv, suprapunerea a două imagini: în acea zi Mendel Osipovici citise într-o revistă de popularizare a științei că ar exista așa-numitele stele canibalice, așadar un canibalism stelar, iar pe plan conceptual un dualism astronomic, un tip de *afinitate astrală* (de unde și versul: „Stelele care se ating cu fruntea, cu fălcile"), prin care stelele se înghit una pe alta în îndepărtări încețoșate, undeva înspre Calea Lactee. Asta i-a provocat o primă revelație, a doua fiind întîlnirea noastră. Aceste două episoade se vor armoniza într-o unică imagine. Cum poeții glăsuiesc precum profeții, poezia despre stelele canibalice va deveni profetică, întrucît viețile noastre se vor însoți în mod canibalic.

Evident, despre Mendel Osipovici auzisem înainte să-l fi întîlnit, toți cei care vorbeau idiș pe vremea aceea în Rusia, și nu numai ei, auziseră de el. Era denigrat cum numai o personalitate puternică și originală putea fi denigrată: că era un vulgarizator ordinar al lui Anski, că avea un copil nelegitim, că ar coresponda cu o cunoscută actriță germană, că de la optsprezece ani avea proteză mandibulară (cînd un soț gelos, cunoscut poet rus, îi mutase falca din loc), că-și scria poeziile mai întîi în rusă și apoi le traducea ajutat de

tatăl său, că intenționa să se stabilească în Palestina și cîte altele). Odată i-am văzut portretul în ziar; creația lui Konstantin Rotov. L-am decupat și mi l-am lipit în jurnal; mă gîndeam: Doamne, cred că așa ar trebui să arate bărbatul vieții mele! (Patetismele tinereții!)

Și într-o zi, aflîndu-mă în redacția *Însemnărilor ruseşti*, uite că mă pomenesc în fața lui Mendel Osipovici care mă fixa insistent. Mi-am lăsat mîinile sub masă pentru a nu se vedea cum tremură.

A doua zi m-a invitat la cină într-un restaurant rusesc din Montparnasse. Cum despre el circula legenda că, aidoma lui Byron, se uita disprețuitor la femeile care mîncau în locuri publice, mi-am stăvilit foamea și am băut doar un ceai amărui. Mai tîrziu, evident, i-am relatat efectul supărător al acelei legende byroniene. Atunci a apărut acea „poezie anatomică", denominată astfel de Bezimenski, în care „este expusă, aidoma unei mănuși de piele întoarse pe dos, chintesența idealizată a organelor interne, nu numai inima, ci și liliacul plămînilor, ca și meandrele intestinelor". Era deci o poezie de dragoste *par excellence*, iar nu mai știu eu ce „fabulații despre uterul matern"!

Într-un cuvînt, dragostea noastră va deveni „iminentă și implacabilă", ne vom da seama că, în ciuda obstacolelor, trebuia să ne unim viețile. Inutil să vă mai spun cîte ne vor sta în cale: familie, clanuri, prieteni, rude, coterii literare. Și, evident, sărmana copilă suferindă, invocată invariabil ca ultim argument.

La îndemnul lui am revenit în Rusia şi m-am angajat la redacţia revistei *Der Stern* din Moscova. Aşa încît să ne putem vedea zilnic. Trăiam în preajma lui, ca să nu zic la umbra lui. (Poezia *Soarele de sub abajurul roz* fiind replica ironică a lui Mendel Osipovici la remarca mea. Iar, vai, nu „obsesia sîngelui menstrual"!)

Vă este cunoscut, domnule, că în acea perioadă M.O. era deja căsătorit şi că avea o fiică (sau, cum spune Nina Roth-Swanson, „îşi încoronase fantasmele juvenile în personajul femeii-mamă!"). Dar, oricît de greu mi-ar veni, va trebui totuşi să pomenesc de destinul acelei nefericite progenituri asupra căreia doamna Nina Roth-Swanson păstrează tăcerea, de parcă faptul că suferea de o boală congenitală ar fi putut arunca o umbră asupra lui Mendel Osipovici.

N-am deloc intenţia de a dezavua estimările arbitrare ale criticilor, cu atît mai puţin exegezele amintitei Nina Roth-Swanson – deşi numai eu *aş fi* sau *nu* îndreptăţită s-o fac –, dar am totuşi o nedumerire: cum a fost posibil ca doamna N.R.-S., ştiind bine de existenţa acelei fetiţe suferinde, poate din complicitate feminină sau datorită instinctului său matern (care, evident, nu trebuie să prevaleze în judecata critică), să susţină că în poeziile în care apare cuvîntul *Kind* este vorba de „o angoasă datorată dihotomiei supraeului (*Nad-Ja*, nota trad.), în care se presimte sentimentul culpabilităţii"! Sărmanul Mendel Osipovici s-ar întoarce în groapă dacă ar citi toate astea. Nu

atît din pricina banalității joase sau poate tocmai de aceea. Niciodată, domnule, M.O. nu a făcut nici cea mai palidă aluzie în opera sa la acel copil, pentru că ar fi simțit că ar comite un sacrilegiu. Eu, domnule, eu sînt „vinovata partenogeneză", eu sînt *mein Kind* din poeziile sale, cu toate că diferența dintre noi era de numai șapte ani. Cu asta cred că am pus punct „analizei profunde" a doamnei Nina Roth-Swanson care, apelînd la romanele *Cîini de vînătoare* și *Coloane de sare*, ca și la placheta de versuri *Stele căzătoare*, va căuta să sugereze aberanta teză despre iubirea ca incest, ca „tentativă de încălcare a tabuurilor și de trăire a catharsisului în subconștient"! Scuzați-mă, dar cred că ar fi fost mai înțelept din partea doamnei Nina Roth-Swanson să-l menajeze pe Mendel Osipovici de „totemurile și tabuurile" sale.

Trebuie să mai spun că M.O. a încercat nu o dată să rupă legăturile care-l țineau ferecat „cu lanțuri duble ca niște ancore". Această fiică era totuși în stare, cu intuiția pe care o au doar copiii și psihopații, să-i presimtă încă de la ușă pornirea de a rosti vorbele fatale, pe care el și le îngînase întruna în drum spre casă, precum un elev înaintea examenului, dar stînd în pat, sprijinită în perne, îl urmărea cu o privire obidită, încerca să-i spună ceva care se finaliza cu un teribil muget. Atunci M.O., sfîșiat de regrete, se așeza lîngă ea, îi lua mîna în palmele sale, și în locul discursului pregătit, își lăsa capul în poalele soției sale legitime. „Dumnezeu mi-a dat pe lîngă talent acest

copil, ca să nu mă copleşească trufia", îngîna printre hohote de plîns.

Înfrînt, se refugia în literatură. *Pămîntul făgăduinţei*. (Şi cînd îmi amintesc că din pricina poeziei sale a fost atît de duşmănit şi atît de hulit!) La un moment dat a luat hotărîrea de a mă părăsi. Şi, precum un copil retardat, îi presimţeam intenţiile după ţîrîitul soneriei, după răsucirea cheii în broască. „Nu trebuie nimeni îndurerat", spunea el. „Eu nu am dreptul la dragoste." Astfel ne vom despărţi de mai multe ori „definitiv", rupînd legătura noastră precum se rupe firul mătăsii „cînd perlele se rostogolesc pe scîndura duşumelei galbene" (din apartamentul meu de la ultimul etaj al unei clădiri din strada Merzliakov din Moscova), ca imediat să cădem „inevitabil" unul în braţele celuilalt (poezia *Limb* este congruentă cu sfîşierile noastre).

În final – spun în final pentru că a trebuit să treacă ani de pătimiri, despărţiri, sfîşieri – ne vom da seama că vieţile noastre erau legate pe vecie şi că prin forţele noastre anemice nu puteam face nimic împotriva dragostei noastre şi nici împotriva obstacolelor care îi stăteau în cale. „O astfel de dragoste se iveşte la trei sute de ani", spunea el. „Ea este rodul vieţii, iar viaţa este singurul ei judecător. Viaţa şi moartea." Aşadar, asta ar fi semnificaţia poeziei *Limb*, pe marginea căreia, în treacăt fie spus, doamna Nina Roth-Swanson a bătut cîmpii. „În limbaj poetic, un torent de apă, mai ales atunci cînd imaginea sa este obliterată,

refulată, semnifică anume mecanisme onirice inconștiente, iar asociația cu o apă curgătoare, mai degrabă presimțită – «abis sonor» –, sugerează deopotrivă murmurul vorbelor și susurul urinei." (Aici, într-adevăr, s-a întrecut pe sine!)

Deci, domnule, Mendel Osipovici n-a fost soțul meu, mi-a pecetluit însă existența, iar eu i-am „ușurat pătimirea". (A se vedea poeziile geminate *Fiul rătăcitor* și *Geea și Afrodita*, vol. III, p. 348-350.) Era o iubire mai presus de „devastatoarea fericire pământeană", mai presus de dovezi, ea existînd în sine și mistuindu-se la propria-i flacără.

Așadar, vom depăși „vremea despărțirilor furtunoase", vom deveni prizonieri unul celuilalt, ostatici unul altuia; graficul temperaturii „minunatei noastre boli" se va stabiliza. Îmi pierdusem orice urmă de „mîndrie", trist vestigiu al educației mele. Nu mai așteptam nimic de la el, doar statornicia lui dură precum stînca. Voi învăța stenografia după metoda Guérin, completată cu contribuții personale lizibile doar pentru mine. M.O. era în perioada aceea un scriitor la apogeul carierei, cu alte cuvinte, prețuit și contestat, iar eu încă o tînără femeie frumoasă de care era invidiat de cei care ne cunoșteau taina. Taină maculată de sentimentul culpabilității, de veșnice mustrări de conștiință. Din anii noștri de convietuire, din acele vremuri „aspre și tandre" datează creația cea mai valoroasă a lui M.O. (În privința dramelor sale de inspirație biblică nu trebuie uitat, domnule,

că ele conţineau aluzii periculoase, care în acea „vreme a lupilor" te expuneau riscului fatal, chiar dacă acele texte erau sortite literaturii de sertar. Citind comentariile doamnei Nina Roth-Swanson – scuzaţi-mă, dar în mod involuntar mă ciocnesc de dînsa ca de un dulap pus în mijlocul camerei –, ca şi interpretarea dată lui Moise, ca fiind „întruchiparea urii refulate faţă de părintele rabin, părintele tiran", rămîn siderată: cum o fi trăit doamna Nina Roth-Swanson în Rusia, „sub cerul nemilos al bătrînului şi blajinului Moise", pe vremea cînd încă nu se consacrase absconselor interpretări lirice, fiind o modestă traducătoare şi lector de carte?) Am bătut la maşină şi am transcris de mînă toată opera lui Mendel Osipovici, am moşit deci, domnule, toată truda sa literară (a se vedea în acest sens poezia *Ea a spus amin*, vol. II, p. 94). Tot timpul am trăit cu geamantanul făcut, ca la primul lui semn s-o pornesc imediat. Am petrecut „binecuvîntate nopţi într-o febră mistuitoare" prin hoteluri de provincie, prin camere cu chirie colcăind de ploşniţe. Îmi amintesc, dacă am dreptul să-mi amintesc, tulburarea cînd, pentru prima oară, ne vom amesteca lucrurile de-a valma într-un hotel din Baku: hainele ni se vor împreuna în dulapuri, pe umeraşe, într-o intimitate lascivă. (De data asta mă voi abţine de la orice comentariu pe marginea interpretării pe care Nina Roth-Swanson o va da poeziei *Comuniune epidermică*, ce depăşeşte limita bunului-simţ.)

Desigur, domnule, vă veţi întreba ce legătură pot avea toate astea cu opera lui Mendel Osipovici.

Eu sînt Polimnia, domnule, din poezia omonimă (iar semnificația ei devine evidentă doar în contextul convieţuirii noastre). „În fiecare cuvînt al meu, în fiece punct, te afli şi tu, precum polenul", spunea el. „Tot ce am scris şi chiar ce am tradus se află sub semnul tău." *Cîntarea Cîntărilor* a fost tradusă de el în 1928, deci în perioada în care între noi nu mai existau sfîşieri (şi este o inepţie afirmaţia lui Ianikovski cum că acea traducere ar suna distonant). Anumite inadvertenţe erau în mod deliberat strecurate de Mendel Osipovici, avînd o motivaţie personală, şi deci nu are ce căuta aici tatăl său, „apreciatul Josef ben Bergelson", asupra căruia Ianikovski aruncă vina. Atunci cînd traducea, M.O. întreţesea propriile sale simţăminte. „Altfel, cum aş fi putut traduce cu atîta împătimire, dincolo de motivul searbăd al plăţii", îmi spunea el. Elegiile lui Catul, *Cancionierul* lui Petrarca, sonetele lui Shakespeare pe care le va tălmăci în colaborare cu răposatul Izirkov se impun, de asemenea, a fi citite în această lumină.

Voi trece, domnule, peste fundalul istoric, aidoma unui peisaj arid, pe care se va proiecta existenţa noastră; cînd îl rememorez, acesta se comprimă într-un şir de imagini care se derulează halucinant, interminabile zile ploioase cu drumuri desfundate şi acel „iremediabil ger tăios". Aş vrea însă să vă încredinţez, domnule, că Mendel Osipovici nu avea deloc o înfăţişare austeră, cum ar putea să transpară din proza sa ascetică, scrisorile adresate mie fiind scrise în

manieră flaubertiană, în care relatează aceleași lucruri narate și în opera sa, dar și unele pe care le-a trecut sub tăcere în textele încredințate tiparului. Despre bucuria creației și despre criza creației, despre stări sufletești, despre orașe, despre hemoroizi, despre peisaje, despre motivațiile de a trăi și de a-ți curma viața, despre deosebirile dintre proză și poezie. Scrisorile sale îmbină suspine de dragoste și aluzii erotice cu teorii literare, impresii de călătorie cu poezii. Îmi amintesc ca acum descrierea unui trandafir, a unei treziri în zori, apoi acele variații asupra ploșnițelor, ca și unele considerații asupra posibilității existenței de dincolo de mormînt. Apoi, descrierea unui copac, comparația dintre țîrîitul greierilor de sub fereastra camerei sale de hotel din Crimeea cu o competiție între ceasuri, ca și etimologiile unor nume proprii sau ale unor toponime, apoi tălmăcirea unor coșmaruri. Apoi vorbele lui de dragoste, sfaturile lui cum să mă îmbrac pe vreme friguroasă, cum să-mi aranjez părul, apoi rugăminți, „terapii fierbinți de dragoste", scene de gelozie, evident neîntemeiate.

Apoi, într-o zi, am primit o scrisoare, era în teribilul an al lui patruzeci și nouă și nu cred că trebuie să vă mai spun ce s-a petrecut atunci, fiindu-vă desigur cunoscut faptul că în acel an toți scriitorii de limbă idiș din Uniune vor fi lichidați. Ceea ce vă voi relata s-a petrecut înaintea tragicului eveniment. Deci, am primit o scrisoare, care nu-mi era adresată. Ar fi fost însă peste puterile mele să-mi fi reprimat curiozitatea, să

mă fi arătat bine-crescută și deci să n-o citesc, întrucît pe plic se afla numele meu scris de mîna lui Mendel Osipovici. Nu, nu era o scrisoare de dragoste, ci conținea unele relatări despre semnificația unor poeme inedite, deci sugestii pentru tînăra lui colaboratoare care îi traducea în rusă poeziile. Și totuși din scrisoare se degaja o anume ambiguitate, „un patos coribantic", „un nemăsurat orgoliu tetric" (ca să citez versurile sale). Numai că sufletul lui Mendel Osipovici nu era o taină pentru mine. Sînt convinsă, domnule, încă sînt convinsă (dacă asta nu e cumva o consolare sau o justificare în propriii mei ochi) că, dacă ar fi fost vorba de o *Liebesbrief*, nu m-aș fi simțit umilită sau pierită, aș fi fost în stare să-i iert „patosul coribantic" în numele iubirii noastre unice și singulare, i-aș fi iertat, cred, orice necredință – poeților și zeilor li se iartă orice. Dar faptul că discuta în scrisoare cu tînăra făptură despre poezia sa, despre sufletul său, despre sursele tainice ale inspirației sale – pe un ton voit ambiguu –, împărțind cu ea ceea ce credeam eu că ne aparține, doar mie, doar lui, precum *jus primae noctis*, m-a scos din minți, mi-a pus la încercare stăpînirea de sine. Dintr-odată „dușumeaua galbenă" de sub tălpi s-a deschis parcă sub impulsul unei perturbații tectonice și am simțit că mă scufund ca-ntr-un coșmar. Am înțeles că acea cădere vertiginoasă putea fi curmată doar dacă săvîrșeam ceva iremediabil, eu știu, să sparg oglinda sau veioza cu abajurul roz, darul lui, ceainicul de porțelan sau

prețiosul termometru dat de el. Și atunci mi-au licărit în minte scrisorile.

Cum apartamentul lui Mendel Osipovici fusese supus nu mai știu cîtor percheziții, el îmi încredințase corespondența noastră. „Mă îngrozesc la gîndul că *indivizi fără chip* ar putea să-ți răsfoiască scrisorile", îmi zicea el. Scrisorile erau legate cu o panglică pe care o aveam de la el încă de la începutul relației noastre; panglica neagră de catifea apăruse într-o poezie ca un *enjambement* ce trecea de la un vers la altul, precum cordeluța care-mi trecea de la o tîmplă la alta peste pletele aurii. Am tăiat panglica cu foarfecile, care nu știu ce căutau în mîinile mele, poate voisem să-mi tai părul – și căderea s-a încetinit. În clipa în care am rupt prima scrisoare am știut că nu mai exista cale de întoarcere, în ciuda evidenței care mă înjunghia, că mă voi căi, că deja mă căiam. Acum romanul nostru arăta ca o carte de preț căreia însă îi lipseau ceva pagini, precum un exemplar pe care îl returnezi librarului ca fiind necorespunzător. Orbită de furie și de căință, nu vedeam decît pata timbrului aidoma unei peceți de ceară. Dumneavoastră, ca un cunoscător al operei lui Mendel Osipovici, v-ați putea imagina cum ar fi descris el această scenă, poate ca un portret flamand, lumina ce se prefira printre draperii pe chipul și mîinile tinerei femei. Oare, pentru luminozitatea picturii, credeți că ar fi aprins focul godinului și i-ar fi întredeschis ușița? Sau poate ar fi plasat un cămin. Cămin nu aveam, iar

godinul era rece, deși era un martie friguros. Nu cred. Acel *clarobscur* ar fi fost de-ajuns ca să lumineze chipul femeii din fereastră, tot așa cum timbrele roșii cu chipul lui Lenin ar fi fost de-ajuns ca să reînvie pecetea roșie „a sîngelui țarist". (În privința sugestiei dumneavoastră cu „sîngele țarist", vă împărtășesc credința.) Ar fi găsit el un mod de a reînvia pînă și lumina iadului!

Am știut că avea să afle imediat de pornirea-mi fatală. Cum m-a privit a înțeles pe loc cu ce mă îndeletnicisem: lîngă mine era mormanul de bucățele rupte de hîrtie. M-am ridicat de pe podea și i-am înapoiat cărțile. „Dedicațiile le-am sfîșiat cu pioșenie", am zis. Apoi i-am dat mapa cu fotografii. „Pe cele în care eram împreună le-am distrus."

Apoi l-am mai văzut o dată la o tribună unde citea o proclamație. Părea deja un om înfrînt, care își presimțea sfîrșitul. Ce-a urmat vă e cunoscut. Într-o noapte *indivizi fără chip* l-au ridicat, confiscîndu-i și ultimele scrisori. Astfel că din opusul lui M.O. lipsește volumul cinci, iar corespondența se reduce la acele douăzeci de scrisori trimise editorilor și prietenilor. Ceea ce n-a fost ras de „sabia necruțătoare a revoluției" a fost aneantizat de demența iubirii.

Ce-a fost a fost. Trecutul trăiește în noi, nu avem cum să-l ștergem. Cum visele sînt imaginile acestei lumi și mărturii ale ființării noastre, ne vom întîlni în vis: îngenuncheați lîngă godinul îndesat cu lemne jilave sau chemîndu-mă cu o voce stinsă. Atunci mă trezesc, aprind lumina.

Căinţa şi durerea se prefac încet într-o duioasă amintire. Stufosul nostru roman atît de pătimaş mi-a împlinit viaţa. Soarta m-a binecuvîntat, nu mai am nevoie de o altă răsplată. Ştiu că n-o să figurez la indexul cărţilor lui M.O., în monografiile sale ori în vreo notă de subsol. Numai că eu sînt *opera* lui Mendel Osipovici, cum şi el este opera mea. Să însemne asta harul providenţei?

Dar să nu credeţi că *m-am împăcat cu soarta*, că aş abdica. Cum nu i se ştie mormîntul, n-am cum să „mă odihnesc lîngă el". (Cum va insinua nefericita Z.) Dacă ultramaterialistul Diderot a fost însufleţit de o astfel de fantasmă, de ce n-aş putea şi eu, care sînt mai presus de orice materialism, să sper că ne vom întîlni pe lumea cealaltă? Şi mă rog lui Dumnezeu ca nu cumva să aflu lîngă el umbra alteia.

Post-scriptum

Toate povestirile din această carte, într-o mai mică sau mai mare măsură, se află sub semnul unei tematici pe care aş numi-o metafizică ; de la *Epopeea lui Ghilgameş* moartea va fi una din temele obsesive ale literaturii. Dacă un cuvînt ca *divan* nu ar pretinde nuanţe mai luminoase şi tonuri mai limpezi, această culegere ar putea avea subtitlul *Divanul apusean-răsăritean*, cu o intenţie ironică şi parodică evidentă.

Simon Magul este varianta unei legende gnostice. În *Dicţionarul teologiei catolice* Jacques Lacarrière va defini *Borborit* – cuvînt ce apare în această povestire – ca „eretic nelegiuit" ; „Tertulian îi va atribui tot soiul de fapte nerușinate. Clement Alexandrinul va spune despre acei nelegiuiţi că «se lăfăiau în desfrîu precum satirii, tăvălindu-şi sufletul în noroi». Din pricina deprinderilor lor nerușinate, cuvîntul «noroi» (*borboros*) va sluji să-i desemneze pe acei eretici... Chiar s-or fi tăvălit în noroi sau o fi doar o metaforă ?" O persoană binevoitoare, de altfel foarte erudită, mi-a sesizat analogia dintre schisma lui Simon relatată în povestire şi un text de Boris Suvarin scris în 1938 ! Iată-l : „Stalin cu acoliţii săi mint întruna, cu orice prilej ; şi cum mint mereu, nici nu mai ştiu că

mint. Şi dacă fiecare minte, nimeni, minţind, nu mai minte... Minciuna este un element firesc al aşa-zisei societăţi sovietice... Întruniri, congrese – mascaradă. Dictatura proletariatului – o mare cacealma. Masă spontană – organizare vigilentă. Dreapta, stînga – aceeaşi potlogărie. Stahanovism – batjocură. Bucuria vieţii – farsă jalnică. Omul nou – gorilă. Cultura – incultură. Conducător genial – tiran imbecil..." Oricum, orice asemănare cu povestirea este absolut întîmplătoare.

Jean Valten sau Valtin din povestirea *Onoruri postume*[1] este un personaj real. În cărţulia cu titlul *Out of the Night*, el va prezenta acest episod ca fiind real, cu toate că subiectul aminteşte de o aşa-zisă temă fixă. Apoi unele motive flamande din povestire creează o atmosferă ce aminteşte de pînzele lui Terborch, Rubens, Rembrandt, ca şi evocarea unei escapade hamburgheze din anul 1972. Gladiolele respingătoare pe care O.V. mi le adusese cu două-trei zile înainte aveam să le pictez ca pe şevalet, „după model", ca pe o natură moartă.

Enciclopedia morţilor a fost tipărită pentru prima oară în mensualul belgrădean *Književnost*, din

1. Titlul iniţial al povestirii a fost *Înmormintarea curvei*. Redactorul unei reviste autohtone mă va înştiinţa printr-o scrisoare datată 12 martie 1980 că „redacţia a ajuns la concluzia că trebuia neapărat schimbat titlul povestirii", care, după eroina sa, se numeşte *Marieta* (ceea ce, după M., era un nume excelent de curvă, dar un titlu prost de povestire). Şi asta din pricină că această naivă variaţiune lirică fusese luată drept o parabolă politică. Însă redacţia revistei *Književnost* nu se va formaliza şi va tipări povestirea în numărul 8 din 1980. Iar titlul l-am schimbat eu însumi, din pure raţiuni literare, căci primul mi se păruse excesiv de literal.

mai-iunie 1981, iar un an mai tîrziu în *New Yorker* din 12 iulie 1982, în traducerea lui Amiel Alcalay. Persoana care avusese acel vis și căreia îi fusese dedicată povestirea descoperise într-o zi, cu o uimire frisonată, că, de fapt, cele mai intime coșmaruri ale sale erau deja materializate în piatră dură, ca-ntr-un monument hidos. După mai bine de șase luni de la acel vis coșmaresc, cînd povestirea fusese deja tipărită, o revistă va publica, cu subtitlul *Arhive*, următorul articol:

„În Munții Stîncoși, aflați la est de capitala statului Utah, Salt Lake City, se află una dintre cele mai bizare arhive din Statele Unite ale Americii. Spre ea conduc patru tunele forate în stîncă, fiind instalată în cîteva săli subterane legate prin culoare labirintice. Accesul la sutele de mii de microfilme care se conservă aici se datorează exclusiv unui personal de încredere, iar intrările în arhivă sînt prevăzute cu uși de oțel, existînd și alte măsuri de siguranță.

Toate aceste măsuri nu au fost gîndite pentru tăinuirea unor date ultrasecrete, nefiind vorba de o arhivă de stat sau militară. Fiindcă acolo sînt inventariate numele a optsprezece miliarde de oameni, vii și morți, înregistrarea minuțioasă a unui milion și două sute cinzeci de mii de microfilme pe care le-a adunat pînă-n prezent «Societatea genealogică a Bisericii Tuturor Sfinților a Judecății de Apoi». Aceasta fiind denumirea oficială a arhivei mormonilor din biserica Salt Lake City, care, în urmă cu o sută cincizeci de ani, a fost întemeiată de Joseph Smith și ai cărei adepți, conform datelor mormone, se ridică, în Statele Unite ale Americii, la circa trei milioane și la încă un milion din alte țări.

Numele înregistrate în această incredibilă arhivă au fost adunate din întreaga lume, consemnate cu minuție de prin toate catastifele posibile, ca apoi acțiunea să continue firesc. Scopul final al acestui demers gigantic fiind tezaurizarea pe microfilme a întregului neam omenesc – atît partea viilor, cît și partea celor care au trecut pe lumea cealaltă.

Căci pentru mormoni genealogia reprezintă elementul esențial al religiei. Astfel încît, grație acestei arhive fantastice, orice mormon să poată reveni în trecut, coborînd pe arborele său genealogic, încît botezul bisericesc să se poată înfăptui retroactiv și pentru strămoșii care n-au avut norocul să aibă «revelația mormonă».

Mormonii s-au mobilizat în această acțiune cu toată seriozitatea. Primele prospecțiuni în căutarea unui loc de maximă siguranță pentru amplasarea arhivei datează din 1958, iar lucrările de perforare a muntelui au început în anul 1961. Microfilmele sînt conservate în condiții de maximă protecție. Temperatura din halele subterane se menține constant la paisprezece grade, iar umiditatea aerului între patruzeci și cincizeci la sută. Aerul, care trece printr-un sistem de ventilație, este riguros filtrat, astfel ca în săli să nu pătrundă nici un fir de praf ori vreo boare de poluare chimică.

În șase săli uriașe, acoperite cu un strat dublu de beton armat, este conservată, pînă în momentul de față, o cantitate de date care ar putea umple șase milioane de cărți de cîte trei mii de pagini fiecare.

În măsura în care va fi necesar, mormonii plănuiesc perforări pentru noi săli. În fiecare lună, cam

zece kilometri de noi microfilme sosesc din toate colțurile lumii. Tot aici se află, în afară de microfilme, și zeci de mii de cărți în care se vorbește indirect sau direct despre genealogii, apoi reviste de specialitate sau lucrări de istorie ș.a.m.d." (*Duga*[1], 19-23 mai 1981).

Legenda despre *Cei șapte adormiți din Efes* provine, evident, din Coran, iar la începutul secolului al VI-lea a fost consemnată și de autorul sirian Sarug (*De Pueris Ephesi*). Grégoire de Tours (a murit în 594) considera, ca și Sarug, că acea trezire fusese o dovadă a învierii morților (*De gloria confessum*). O variantă pe tema Învierii se află în Talmud, aici adormitul se trezește după mai bine de șaptezeci de ani. Această legendă va fi prelucrată și de scriitorul arab Taufic al-Hakim, în drama cu titlul *Peștera*. Dacă nu mă înșel, el va fi primul care-o va introduce în subiectul textului pe Priska, fiica regelui Decie, a cărei tiză, de asemenea fiică de rege, va fi, peste trei sute de ani, reincarnarea primeia. Într-un comentariu la romanul lui Jan Potocki *Manuscrisul de la Saragosa* se află mențiunea: „Șapte adormiți, șapte tineri nobili din Efes, conform legendei, au fugit de prigoana lui Decie (anul 250) într-o peșteră din dealul Celionului. După două sute treizeci de ani, iar după o altă versiune după trei sute nouă, ei se vor trezi, dar vor muri imediat, iar trupurile lor vor fi aduse la Marsilia într-un uriaș sarcofag de piatră, care se află la biserica Sf. Victor. Numele lor erau: Constantin, Dionisie, Ioan, Maximilian, Malhus, Martinian și Serapion." Mottoul povestirii era din

1. Periodic săptămînal belgrădean.

Coran, din a optsprezecea surată care poartă titlul *Peştera*: „Unii vor zice: /Fură trei şi patru cu cîinele; /Unii vor zice: /Fură cinci şi şase cu cîinele. / Unii vor zice, vrînd să pătrundă taina: /Fură şapte şi cu cîinele opt." *După cum vedem, numărul adormiţilor nu este unicul mister al acestei legende.*

În privinţa versetelor din mottoul povestirii, D. Mason dă următoarea explicaţie, referindu-se la M. Hamidulah: „S-au adăugat nouă ani, pentru a se stabili un echilibru între anii lunari şi cei solari".

În ce priveşte povestirea *Oglinda necunoscutului*, trebuie spus că adepţii spiritismului, deci şi doamna Castellan, au considerat acel fapt divers strict autentic. Un caz analog va fi expus şi de cunoscutul astronom Camille Flammarion (1842-1925), scriitor nu mai puţin faimos al operelor *Pluralitatea lumilor locuite* sau *Puterile naturale necunoscute*. În opera *Necunoscutul şi problemele psihice* el prezintă cazul unui oarecare domn Bérard, fost magistrat şi deputat: domnul Bérard va fi constrîns, într-o excursie, să înnopteze într-un han mizer „dintr-o zonă împădurită". Atunci îi va apărea în vis o crimă care se va petrece trei ani mai tîrziu în aceeaşi odaie în care dormise atunci omul dreptăţii; victima va fi un oarecare domn Victor Arnaud, avocat. Ca apoi, graţie visului pe care domnul Bérard şi-l va întipări în memorie, criminalul să fie descoperit. Această întîmplare va fi pomenită în volumul al doilea al memoriilor sale şi de domnul Goron, inspector de poliţie pensionar, de a cărui obiectivitate şi lipsă de imaginaţie nu ne încumetăm să ne îndoim. (Y. Castellan, *Spiritismul*, p. 154.)

Povestea cu Maestrul și discipolul va fi pentru prima oară publicată într-un număr estival al mensualului literar *Književna reč* din anul 1976, în care este vorba despre ceva absolut previzibil psihologic, și anume despre „o îndelungată luptă necinstită dusă de un discipol împotriva maestrului și care, urzind tot soiul de tertipuri și intrigi, se va dovedi nu lipsit de o anumită vocație". În acest fel povestirea va pierde cu timpul semnificația alegorică și-și va deplasa tot mai mult punctul de greutate în plan realist, dacă nu chiar documentar.

Slavă celui mort pentru patrie este prelucrarea unei legende urbane, cea mai populară dintr-o crestomație istorică, care cunoscuse numeroase variante – ultima fiind în cartea unui oarecare I-Gellé – *Despre organizația Mîna neagră* – din sursă austriacă, cam tendențioasă, sentimentalistă, oricum, bizară.

Cartea regilor și a nebunilor va fi, în primă fază, concepută ca eseu, ceea ce-i va lăsa urme vizibile. Intenția mea era să expun succint substratul veridic și fantastic, „incredibil de fantastic", al istoriei apariției *Protocoalelor înțelepților Sionului*, influența absolut dementă a acestuia asupra generațiilor de cititori, ca și consecințele tragice pe care le-a provocat; chestiune care mă va acapara ani de zile, de altfel ca și parabola despre rău (despre care stau mărturie unele pagini din *Clepsidra*[1]). Așadar, prin intermediul unor dovezi istorice și al unor exemple mai mult sau mai puțin cunoscute, pun la îndoială opinia prestabilită cum că o carte ar sluji numai

1. Roman al lui Danilo Kiš apărut în 1987 la Editura Univers.

binelui. Deşi cărţile sfinte sînt, ca şi operele canonice ale marilor gînditori, aidoma veninului de şarpe, izvor de moralitate şi de nelegiuire, de milostivenie şi de crimă. „Multe cărţi nu sînt periculoase. Periculoasă e doar una."

Acest eseu imaginar despre *Protocoale* se va destrăma de la sine în momentul în care am încercat să completez, să descifrez segmentele acelei istorii tulburi care au rămas în umbră pînă-n ziua de azi şi care, într-un fel, nu vor fi niciodată clarificate; aşadar, cînd s-a pus în mişcare „acea trebuinţă barocă a inteligenţei de a umple golurile" (Cortázar) şi cînd m-am decis să însufleţesc şi acele personaje rămase în beznă, în primul rînd pe misteriosul emigrant rus care în povestire se numeşte Belogorcev – şi pe încă mai misteriosul X al cărui rol a fost, după cum însuşi cititorul s-a încredinţat, de o importanţă vitală în rezolvarea misterului *Protocoalelor*. Eseul îşi va pierde semnificaţia literară în clipa în care am înţeles că în cercetarea acestei teme, în plan faptic, nu se mai putea înainta, şi atunci am început să imaginez întîmplările *întocmai cum s-ar fi putut petrece*. Şi atunci, cu cugetul împăcat, am schimbat titlul: *Protocoalele* au devenit *Conspiraţia*. Plasată pe firul faptelor – nu prea denaturate – povestirea va începe să se dezvolte în locurile în care datele erau incomplete, iar faptele vag cunoscute, într-o penumbră în care lucrurile vor dobîndi umbre şi contururi mişcate.

În privinţa dramatizării firului epic, cum ar fi spus Borges, unele detalii au fost estompate ori potenţate. „Cînd scriitorul îşi numeşte creaţia roman (*romance*)", zice N. Hawthorne, „abia dacă mai trebuie precizat că prin asta doreşte să-şi asume o

anume libertate, atît în privința formei operei, cît și în privința construcției". Trebuie menționat că această aserțiune se referă și la povestire.

Cititorul inițiat, cel puțin așa nădăjduiesc, va recunoaște fără dificultate în *Conspirația* faimoasele *Protocoale*, tot așa cum vor fi lesne de identificat și cei care se ascund sub numele „complotiștilor" și al „sectei satanice". Din vastul material despre *Protocoale* (care, în mare, a preluat, cu modificări și adăugiri neesențiale, aceeași documentație) se disting net cărțile lui Norman Cohn, Delevski, ca și *Apocalipsa vremurilor noastre* de Henri Rollin, care nu este doar sursa majoră în cercetarea acestei teme, ci și o învățătură moralizatore, un post-scriptum al povestirii: această carte semnifică încă o victimă a *Conspirației*, fiind arsă de autoritățile de ocupație germană de la Paris! Un cititor abil ar putea distinge în inventarul cărților lui Belogorcev și unele titluri care de asemenea se referă la acest subiect.

Cititorul ar mai putea fi interesat de personalitatea „nefericitului Kurt Gerstein" care apare în finalul povestirii. Acest „erou tragic al Rezistenței" va lua hotărîrea temerară de a se înscrie în mișcarea SS, pentru a căuta să saboteze din interior acțiunea de exterminare. „Experiența sa tehnică îl va ajuta să se integreze la secția de igienă a departamentului sanitar Waffen SS, departament care, sub pretextul dezinfecției, avea sarcina de a perfecționa o serie de gaze toxice. Ca inginer specialist vizitase în vara lui 1942 lagărul de concentrare Belzec, la care se va referi în mărturiile sale. Apoi va căuta prin toate căile să alarmeze opinia publică mondială și va reuși să intre în contact cu un diplomat suedez, baronul

von Otter... Va încerca de asemeni să fie primit de nunțiul papal de la Berlin, dar va fi refuzat..." Sfîrșitul îi va fi pe cît de tragic, pe atît de absurd: „În luna mai a anului 1945 trupele franceze îl vor lua prizonier și-l vor azvîrli în închisoarea din Cherche-Midi, unde însinguratul și deznădăjduitul combatant va sfîrși prin suicid, în luna iulie a aceluiași an." (Leon Poliakov, *Bréviaire de la haine*, Paris, 1951, pe baza studiilor lui M.H. Krausnick, *Documentation für Massenvergasung*, Bonn, 1956.) Gerstein își va consemna mărturiile în franceză, din prudență, poate, și din pricina căpitanului Wirth care-i întinase limba maternă.

Povestirea *Timbre roșii cu chipul lui Lenin*, în ciuda afluenței de citate, este o fantezie, deși „niciodată n-am înțeles cui slujește să concepi cărți ori să inventezi chestiuni care, într-un fel sau altul, nu s-au petrecut" (Nabokov).

În ce privește „ultra-materialistul Diderot", este vorba, fără îndoială, despre o scrisoare a lui, pe care am aflat-o grație doamnei Elisabeth de Fontenay:

„Cei care s-au iubit în timpul vieții, care au lăsat cu limbă de moarte să fie îngropați unul lîngă altul, n-or fi chiar atît de țicniți precum se crede. Poate că țărîna lor s-o contopi, s-o amesteca și s-o uni... Mai știi? Poate că țărîna lor nu și-o pierde orice simțire, orice amintire a însușirii primordiale; poate că-n ea mai mocnește suflul cald al vieții... Oh! Sofia mea, îmi rămîne, așadar, nădejdea că te-aș mai putea atinge, că te-aș mai putea simți, că m-aș putea contopi cu dumneata, că ne-am putea îngemăna, atunci cînd nu vom mai fi, în măsura în care ar exista în protomateria noastră legea afinității și dacă ne va fi

dat să fim o singură făptură; abia atunci, în veacurile ce or să vină, aș putea fi numai cu dumneata, iar moleculele iubitului dumitale descompus ar putea să se agite, să se deștepte și să caute urma moleculelor dumitale împrăștiate prin natură! Lasă-mă să fantazez, doar cu asta mă mai consolez, că mi-aș afla veșnicia în dumneata și cu dumneata..."

Cuprins

Tabel bio-bibliografic 5
Scurtă autobiografie 9

Simon Magul 15
Onoruri postume 41
Enciclopedia morților 53
Legenda adormiților 89
Oglinda necunoscutului 119
Povestea cu Maestrul și discipolul 135
Slavă celui mort pentru patrie 147
Cartea regilor și a nebunilor 155
Timbre roșii cu chipul lui Lenin 207

Post-scriptum 223